

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

73/2020

HIDER, Philip – KENNAN, Mary Anne: How far apart are L and M? The institutional and publishing disconnects between LIS and Museum Studies. – Bibliogr. In: Journal of education for library and information science. – 61. (2020) 1., p. 48-63.

Milyen messze esik egymástól a könyvtár és a múzeum? A könyvtár- és információ-tudomány, valamint a muzeológia intézményi és publikációs különbségei

Interdiszciplináris problémák; Képzés -rokon területen; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtártudomány; Múzeum; Nemzetközi helyzetkép; Oktatási anyag; Tudománymetria

Napjainkban számos kezdeményezés születik annak érdekében, hogy az angol *Libraries, Archives and Museums* kifejezés (LAM) által jelölt gyűjtemények vagy azoknak a galériákkal kiegészített köre (GLAM) együttműködjön egymással. Ezt figyelembe véve megvizsgálták, hogy az Amerikai Egyesült Államokban, Ausztráliában, az Egyesült Királyságban, Kanadában és Új-Zélandon vannak-e közös pontok a könyvtár- és információtudomány, a levéltár és a muzeológia oktatásában, hiszen a könyvtáraknak, levéltáraknak és múzeumoknak számos közös vonásuk van, többek között azért, mert közös céljaik között ott szerepel az információkhoz való szabad hozzáférés is. Bár az egyértelműen megállapítható, hogy – részben az *iSchool* mozgalomnak köszönhetően – vannak olyan képzések, amelyek egyaránt foglalkoznak a könyvtár- és információtudomány és a levéltárterület kérdéseivel, a könyvtári stúdiumoknak a muzeológiával való összekapcsolására ahhoz hasonló prog-

ramokkal, mint amit az Egyesült Államokban a Kenti Állami Egyetem (Ohio) kínál, ritkán találkozunk. Az mindenesetre kijelenthető, hogy a LAM-tantervek kidolgozása lehetséges. A könyvtár- és információ-tudományi, illetve a muzeológiát oktató tanszékek intézményi hovatartozása azonban eltérő lehet: az előbbiek kötődése többnyire társadalomtudományi vagy informatikai (bár ez országoként eltéréseket mutat), az utóbbiaké bölcsészettudományi (jellemzően mindegyik vizsgált országban). A különböző diszciplináris beágyazottság valószínűleg az egyik oka annak, hogy egy integrált vagy akár csak koordinált LAM program megvalósulása akadályokba ütközik. Az eleve sok területet átfogó, információ-tudományt oktató tantervekbe ugyanis nem fér bele a muzeológia, a művészettörténetről nem is beszélve, pedig ezek gyakran szükségesek a kurátorok képzéséhez. A cikk második része egy bibliometriai elemzést ismertet arról, hogy az ausztrál könyvtár- és információ-tudományi, illetve muzeológiai publikációk milyen intézményi keretek között jelentek meg 2007 és 2017 között (a *Scopus* adatai alapján). A számok azt mutatják, hogy a két szakterület tudósai jól elkülöníthetők, publikációs fórumaik (folyóiratok, konferenciák stb.) pedig élesen elhatárolhatók egymástól, és csak minimális átfedés van közöttük – azaz az interdiszciplináris szemlélet nemcsak az oktatásban, de a tudományos életben sem figyelhető meg.

(Koltay Tibor)

Lásd még 74, 86

Terminológia

74/2020

LE DEUFF, Olivier – PERRET, Arthur: Hyperdocumentation : origin and evolution of a concept. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 75. (2019) 6., p. 1463-1474.

Hiperdokumentáció: egy fogalom eredete és evolúciója

Dokumentáció; Hiperszöveg; Információ; Információs társadalom; Információtechnológia; Terminológia

A „hiperdokumentáció” kifejezés eredete Paul Otlet 1934-ben kiadott *Traité de documentation* [Értekezés a dokumentációról] című könyvére vezethető vissza, amelyben egy olyan rendszert írt le, amely a modern

digitális eszközök és platformok, mindeneke előtt a hipertext és a World Wide Web elődjének tekinthető. Otlet aláhúzta, hogy dokumentumnak nemcsak a fizikai vagy elvont dolgok reprezentációi tekinthetők, hanem maguk a dolgok is lehetnek dokumentumok, ha kutatás vagy érvelés tárgyait képezik. Szerinte a spontán tudástól a hiperdokumentációig vezető út első szakaszában a világegyetem valóságát saját érzelmeinkkel fogjuk fel, tehát tudásunk azonnali, intuitív és spontán. A második szakaszban tapasztalataink kombinálásával általánosítjuk, értelmezzük, majd újszerű megközelítésben írjuk le a valóságot. A harmadik szakaszban jelenik meg a dokumentum, amely rögzíti, amit érzékeltünk és elménkben megalkottunk. A negyedik szakaszban létrehozuk a tudományos műszereket a körülöttünk lévő valóság tanulmányozására. Az ötödik szakaszban a dokumentumok segítségével közvetlenül rögzítjük az eszközök által biztosított észleléseket, dokumentum és instrumentum pedig elválaszthatatlanná válik egymástól. A hatodik szakaszban az olyan fogalmak, mint a jelentés, a percepció és a dokumentum összeforrnak, és a vizuális és az akusztikus dokumentumokat tapintható, ízlelhető vagy illat-dokumentumok egészítik ki. Jelenleg az ötödik szakasz részesei vagyunk, amikor a dokumentumok és a műszerek szoros kapcsolata különösen a tudományos munkában mutatkozik meg: az eszközök képesek rögzíteni, létrehozni, feldolgozni és olvasni is az adatokat és a dokumentumokat.

Otlet munkáinak többsége a dokumentumok önmagukon túlmutató társadalmi szerepéről szól, a hiperdokumentáció fogalmát pedig a 'dokumentáción túliság' transzcendentális értelmében használja. Érdeemes megvizsgálni, mára mi valósult meg a szerző elképzeléseiből.

A dokumentációval foglalkozó kortárs tanulmányok között ott találjuk *Maurizio Ferraris* elméletét a dokumentálhatóságról, amely magára a dokumentumra mint az emberi létmód meghatározó tényezőjére (ld. *homo documentator*) összpontosít. Ferraris szerint a rögzítés (*inscription*) fogalmában ragadható meg az a nyelvet és írást is megelőző „kereshető nyom”, amely társadalmi valóságunk alapját képezi, és amely hálózatokat alkotva egyre inkább átszövi életünket. Mivel korunkban már nemcsak intézmények, hanem egyének is képesek dokumentumokat létrehozni magukról és tevékenységükről, a gyakorlatban is megvalósul a hiperdokumentáció. Ennek aktív formája az információ indexelése, passzív formája pedig személyes adataink többé-kevésbé aktív létrehozása és újrafelhasználása. Ez lehetővé teszi, hogy az egyének

szokásai a róluk és/vagy általuk létrehozott adatok és metaadatok felhasználásával dokumentálhatóvá és modellezhetővé váljanak. A hiperdokumentáltság révén nemcsak a tudást, de az emberi lényeket is indexeljük, és a dokumentumok és az adatok válnak az emberi interakciók szervezőelvévé.

A hiperdokumentáció ötlet-i értelmezése utópia, amely szemben áll a modern technológiák disztópikus felfogásával. A többféle adatforrásból összetevődő, szinte bármilyen emberi cselekedetet vagy természeti jelenséget leíró nagy adatok (*big data*), valamint azok feldolgozásának napjainkban tapasztalható felgyorsulása már Otlet modelljének hatodik szakaszához köthetők. A „mindentudás” univerzalisztikus ideája azonban olyan égető kérdésekkel szembesít minket, mint az adatmennyiség növekedésének hatása az emberi gondolkodás minőségére; az adatgyűjtés, a megfigyelés és a biztonság dilemmái; vagy éppen a dokumentációt övező politikai, állampolgári és oktatási kihívások.

(Koltay Tibor)

Lásd még 86, 101

Történet

75/2020

HANISCH, Evelyn – WILLASCH, Friederike: Frauen in einer Männerdomäne : Buchdruckerinnen im 16. Jahrhundert : ein Beitrag zum Abschluss des Projekts VD 16 digital an der Staatsbibliothek zu Berlin In: Bibliotheks-Magazin. – (2019) 3., p. 40-45.

Nők férfias szakmában: nyomdász nők a XVI. században – tanulmány a Berlini Állami Könyvtár antikva-projektjének lezárása alkalmából

Általános tudományos könyvtár; Antikva; Könyvkiadás története; Nyomdász; Nyomdásztörténet -nemzeti; Régi és ritka könyvek gyűjteménye

A *VD 16 (Das Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts)*, a német antikvakatalógus 22 kötetes retrospektív nemzeti bibliográfia, amely húsz éve már adatbázisként is hozzáférhető. 2018-ban zárult le a *VD 16 digital* projekt a Berlini Állami Könyvtárban; e tanulmány ehhez kapcsolódóan a nyomdásztörténet egy kevésbé ismert aspektusát vizsgálja.

Noha a nyomdászat *Gutenberg* óta férfiszakma, már a XVI. században nőket is találunk a művelői között. Nürnbergben két asszony is viszonylag hosszú ideig önálló nyomdászként dolgozott: a rendkívül sikeres *Kunigunde Hergot* és *Katharina Gerlach*.

Kunigunde első férje, *Hans Hergot* 1524 és 1526 között Nürnberg egyik legjelentősebb nyomdásza volt; *Luther* Újszövetség-fordításának 6 utányomásán kívül a teológus legfontosabb politikai műveit is kiadta. A nyomdában több mint 90 mű készült, mígnem egy lázító kiadvány miatt 1527 májusában Hansot lefejezték. Kunigunde Hergot ezt követően egyedül vezette a nyomdát, így Nürnberg első nyomdásznője lett. 1527 decemberében hozzáment *Georg Wachterhez*. A városi nyilvántartásokban Kunigunde és Georg Wachter ezután mindketten a nyomdászok között szerepeltek, de 1532-től 1541-ig csak Kunigunde (Wachterin) nevét jegyezték be, aki ezek szerint tíz évig önállóan vezette a nyomdát. 1547-ig, Kunigunde haláláig a Hergot/Wachter műhelyből 445 nyomtatvány ismert a VD 16 adatbázisban, melyek kb. felén a Kunigunde Hergot/Wachter név szerepel. A Hergot név minőséget jelentett a piacon, és üzleti stratégiaként is értelmezhető a jól ismert „márka” megtartása. Kunigunde Hergot/Wachter a kiadói programban is folytatta első férje sikerét: kb. 20 Luther-mű jelent meg a neve alatt, de kortárs szerzők munkái is. Nemcsak bibliai, hanem világi témákat is kiadott (pl. *Lukrécia történetét*). Kunigunde több mint 140 zenei kisnyomtatványt nyomtatott a maga neve alatt vagy második férjével közösen. Sikeres üzletasszony volt, és tudta, hogyan lehet a széles olvasóközönség olvasási igényeit kielégíteni, és ismertté tenni nyomdáját a városon kívül is.

A XVI. század derekán *Katharina Gerlach* személyében egy másik nyomdásznő is felbukkant Nürnbergben. Rövid első házassága után 1541-ben férjhez ment *Johann vom Berghez*, aki a hozományból saját nyomdát nyitott, melyben haláláig, 1563-ig szedőjével, *Ulrich Neuberrel* 570 nyomtatványt készített (*Luther* műveit, a reformáció rölpapjait, egyházi és vallásos irodalmat, illetve énekeskönyveket). Halála után *Katharina* 1564-ban *Johann vom Bergs Witib* néven szerepelt a városi nyilvántartásban. 1565-ig *Ulrich Neuberrel* együtt vezette a nyomdát, amiről 43 nyomtatvány impresszuma (kolofonja) tanúskodik („*Gedruckt zu Nürnberg / durch Ulrich Newber / und Johann vom Bergs Erben*”). *Katharina* 1565 augusztusában hozzáment az erdingbeli *Dietrich Gerlachhoz*, aki a nürnbergi polgárjog megszerzése után átvette a nyomda öt illető részét. 1566-ban

Katharinát törölték a városi céhnyilvántartásból, harmadik férjét pedig Ulrich Neuberrel regisztrálták. Neuber 1567-ben saját nyomdát nyitott. Ezt követően Gerlach egyedül vezette a nyomdát haláláig, 1575-ig, de a nyomda megnevezésében utalt az alapítóra: „*Gedruckt zu Nürnberg / durch Dieterich Gerlatzen / In Johann vom Berg selig Druckerey*”. Miután Katharina harmadszor is megözvegyült, először vette kezébe a nyomda vezetését. 1576-ban már őt vették nyilvántartásba, így független könyvnyomtató és ügyvezető lett. Az özvegy új pozíciója a nyomda megjelölésében is látható: „*Gedruckt zu Nürnberg / durch Katharinam Gerlachin / und Johans vom Berg Erben*”, de folytatta a bevált nyomdászjelvény használatát is, melyet Johann vom Berg még 1542-ben vezetett be. Katharina új lehetőségeket is keresett: már 1579-ben fióknyomdát nyitott a közeli Altdorfban, ahol főleg az ottani *Academia norica* tanulmányait tette közzé. 1583-ban azonban *Nikolaus Knorr*, egykori szedője is Altdorfban nyitott nyomdát, s Katharina bezárta a fiókot, amelyben kb. 25 mű készült. Ezután Katharina a hangsúlyt a zenei nyomtatványokra helyezte (énekeskönyvek, kották, latin responsoriumok), és részt vett az itáliai zene németországi terjesztésében. Kunigunde Hergot és Katharina Gerlach – férjük oldalán vagy önállóan, özvegyként – sikeresek voltak ebben a férfias szakmában, s Nürnberg nyomdászattörténetének úttörői lettek. Nyomdáik termékei közül mindegy 1500 található meg a VD 16 adatbázisban; a nyomtatványok kétharmada digitalizálva is látható a DFG projektjeinek köszönhetően (https://www.gateway-bayern.de/index_vd16.html), illetve a Berli ni Állami Könyvtár digitális gyűjteményében (<http://sbb.berlin/xu1k6s>).

(*Murányi Lajos*)

Lásd még 76, 81

Kutatás

76/2020

BAUDER, Julia: HathiTrust as a data source for researching early nineteenth-century library collections : identification, coverage, and methods. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 38. (2019) 4., p. 14-24.

A HathiTrust mint a XIX. század eleji könyvtári gyűjtemények kutatásának forrása: a tételek azonosítása, lefedettség és módszerek

Állományelemzés; Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Katalógus; Könyvtártörténet -nemzeti; Művelődéstörténet; Olvasástörténet; Szoftver

Új lehetőség a XIX. századi olvasáskultúra, a könyvtárak és a helyi közösségek történetének tanulmányozásában, hogy mivel több száz XIX. századi könyvtár anyaga vált kereshetővé, egy adott könyvtár vagy könyvtárcsoport könyvanyagán teljes szövegű elemzést végezhetünk. A tanulmány egy olyan módszer kidolgozásáról számol be, amellyel össze lehet hasonlítani a korabeli (digitalizált) katalógusokban szereplő tételeket és a könyvek elérhető digitalizált változatait.

A digitális könyvtárak (*Google Books, HathiTrust*) lehetőséget adnak történeti vizsgálatokra, így például egy adott időpontban megjelent könyvek automatizált elemzésére. Ennek vonzerejét bizonyítják a *Google Books Ngram* keresőmotor felhasználásával született publikációk, melyek a digitalizált könyvekben előforduló szavak, kifejezések száma alapján vontak le művelődéstörténeti következtetéseket. (A *Google Books* azonban nem reprezentálja a teljes kiadói termést – nem is beszélve arról, hogy nem tudjuk, mit olvasott egy adott évben a nagyközönség.)

A nem reprezentatív jellegből eredő probléma egyik lehetséges megoldása, ha csak egy könyvtár vagy könyvtárcsoport anyagát vesszük alapul; korpuszokat lehet olyan könyvekből létrehozni, melyekről tudjuk, hogy adott időben melyik könyvtárban voltak meg, hiszen már több száz XIX. századi könyvtári katalógust digitalizáltak. A katalógusok használata során két probléma merül fel: 1. kérdéses, hogy az ezekben szereplő könyveket teljes egészében digitalizálták-e, és bekerültek-e a *Google Booksba / HathiTrustba*, s így *Ngrammal* elemezhetők-e; 2. tisztázásra vár, hogy a katalógusokban szereplő könyvek digitalizált megfelelői egyértelműen azonosíthatók-e, mivel egységes katalógizálási szabályokat csak a XIX. század végén kezdtek használni. A cikk bemutatja azt az automatikus módszert, melyet a szerző a katalógustételek és az adott művek digitalizált változatainak összevetésére dolgozott ki. A kutatás gyakorlati megfontolásból a HathiTrust, nem pedig a *Google Books* mellett döntött, mivel a HathiTrustból könnyebben lehet kinyerni – tömeges MARC-formátumban való letöltéshez is – a metaadatokat.

Az Egyesült Államokban a mostani *public library* elődje a *social library* (közösségi könyvtár) volt, amely a település azon lakosait szolgálta, akik hajlandók és képesek voltak fizetni érte. Bár egy könyv megléte vagy hiánya ezekben a könyvtárakban nem jelent önmagában népszerűséget – a legtöbb könyvtár megtagadta a „silány” irodalom beszerzését –, de ez az összefüggés a „komoly” és az ismeretterjesztő irodalom esetén már joggal feltételezhető. A HathiTrustban a szerző tíz közösségi könyvtár katalógusait vizsgálta, melyeket 1776 és 1825 között adtak ki. Az elemzés csupán a könyvekre vonatkozott, az időszaki kiadványokra és a brosúrákra nem terjedt ki. A kutatás során a kiválasztott katalógusokat PDF formátumban letöltötték a HathiTrustból (*pdfotext* szoftverrel), majd tisztító szkripteket alkalmaztak, amelyek a hOCR adatokat CSV-fájlokká alakították az elemzéshez. (A változatos katalogizálási gyakorlatok miatt többféle tisztító szkript készült.) Miután a katalógusokat CSV-fájlokba rendezték, megkísérelték összehasonlítani a katalógus minden tételét a HathiTrust metaadataival. (Ehhez szintén többféle szoftver kínálkozott, pl. *Apache Solr*, *SolrMarc*, *VuFind*, *Solr fuzzy*.) Miután a katalógustételeket összevetették a HathiTrust anyagával, bizonyos tételeket manuálisan is ellenőriztek.

Az eredmények röviden összegezhetőek: a HathiTrustban is azonosítható művek aránya a vizsgált könyvtárakban 69,7–86% volt. Megállapítható, hogy bár a kutatás nem volt egészen sikeres, van remény arra, hogy létrejörjenek teljes szövegű virtuális korpuszok egyes történeti gyűjtemények anyagaiból. Ennek feltételei: 1. a katalógustételeket OCR-rel úgy lehessen beolvasni, hogy megvalósítható legyen a sorról sorra való azonosítás és elemzés; 2. a katalógusban szerepelnie kell a szerző vezetéknevének és a főcímnak; 3. ha van egyéb adat is (pl. az adományozó neve), vagy más külső információ, ezt algoritmikusan azonosítani vagy törölni lehessen. A létrehozandó teljes szövegű korpuszokban bizonyára nem lesz meg a könyvek egy része; a további kutatások egyik feladata azon könyvek vizsgálata lenne, melyek nem szerepelnek a HathiTrustban. A jövőben a XIX. század közepi-vegi katalógusokkal kellene megismételni az elemzést.

(Murányi Lajos)

77/2020

SAMARIN, A. Ű. – TIKUNOVA, I. P.: Naučnaâ rabota Rossijskoj gosudarstvennoj biblioteki : tematika i rezul'taty. – Bibliogr. In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2019) 8., p. 5-19.

Res. angol nyelven

Az Oroszországi Állami Könyvtár tudományos tevékenysége: témák és eredmények

Felmérés; Könyvtártudományi kutatás; Nemzeti könyvtár; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szabvány -könyvtári

A könyvtárügyről szóló hatályos szövetségi törvény (1994.) értelmében az Oroszországi Állami Könyvtár (*Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka*, RGB) a Föderáció egyik nemzeti könyvtára, tudományos kutatóintézmény a könyvtár- és bibliográfiatudomány, valamint a bibliológia terén, emellett módszertani, tudományos-információs és kulturális központ, amely részt vesz a szövetségi könyvtárpolitika kidolgozásában és megvalósításában. Az RGB alapszabálya meghatározza a tudományos munka stratégiáját, melynek célja elsősorban a könyvtárügy fejlesztésének elősegítése, valamint a nemzetközi és a hazai könyv kultúra tanulmányozása. Az utóbbi évek kiemelt kutatási irányai a következők voltak:

- a könyvtár mint közösségi intézmény tanulmányozása;
- az elektronikus információforrások helyzetének és fejlődési tendenciáinak elemzése;
- az RGB gyűjteményeinek mint a nemzeti kulturális örökség részének tanulmányozása;
- a nemzeti sajtónyilvántartás kialakítása;
- a könyvtárügy támogatása normatív dokumentumokkal, beleértve a szabványok kidolgozását.

Az RGB legfontosabb tudományos kutatási témáit 2016-tól regisztrálja az egységes országos kutatásnyilvántartási rendszerben; 2017–2018 folyamán 12 alkalmazott kutatást jelentettek be. Néhány fontosabb téma:

- A könyvtár mint korszerű közösségi intézmény: felmérés a központi könyvtárak 94%-ának részvételével;
- A nemzeti könyvtárak stratégiájának és fejlődési tendenciáinak összehasonlító elemzése;
- A könyvtári-információs szolgáltatások fejlesztésének elmélete és gyakorlata;
- A kulturális szféra szakmai információs igényeinek tanulmányozása és teljesítésük módjának meghatározása;

- A könyvtárak elektronikus információforrásainak helyzete és fejlesztési tendenciái, majd folytatásként a könyvtári állományok fejlesztése digitális környezetben;
- Információs-bibliográfiai tevékenység elektronikus környezetben: az e-források bibliográfiai feldolgozása, az oroszországi bibliográfiai források fajtáinak feltárása és gyarapításuk tendenciái;
- Az elektronikus bibliográfiai termékek helye a szövetségi és a központi regionális könyvtárak információforrásai között.

Az RGB gyűjteményeinek mint nemzeti kulturális örökségnek a tanulmányozása négy témában folyt:

- Az RGB kéziratállományának tanulmányozása;
- Az RGB gyűjteményei és fondjai: vizsgálat és tudományos leírás;
- Muzeális könyvek az RGB állományában: kutatások és tudományos leírás;
- A könyvkultúra története a XVI–XX. században az RGB gyűjteményei alapján.

A kutatómunka eredményeként számos monográfia és négy katalógus jelent meg, valamint folyóiratokban és tanulmánykötetekben 260 publikáció látott napvilágot.

2019-ben négy új téma indult:

- Az Oroszországi Föderáció közkönyvtáraiban történő digitalizálási folyamatok kutatása, fejlesztések és jövőképek;
 - A könyvtárak elektronikus információforrásainak helyzete és fejlesztési tendenciái;
 - Az RGB információs-bibliográfiai tevékenysége: történet, jelenlegi helyzet, fejlesztési tendenciák;
 - Az írásbeliség emlékei és a történeti források feltárása és tanulmányozása az RGB gyűjteményeiben.
- 2015–2018 folyamán az RGB-ben hat állami szabványt (GOSZT) dolgoztak ki. Folytatódott a *Könyvtári-bibliográfiai osztályozási rendszer* (BBK) aktualizálása és fejlesztése. Évente átlagosan több mint 450 tudományos és ismeretterjesztő cikk jelent meg: a tudományos kutatásokról szóló tanulmányokat a nagy indexelő rendszerek (*Web of Science*, *Scopus* stb.) által feldolgozott kiadványokban publikálták, számuk 2015-höz képest évente megkétszereződött. Az RGB négy tudományos és tudományos-ismeretterjesztő folyóiratot ad ki, köztük a *Bibliotekovedeniet* (1952 óta), amely 2017-ben bekerült a 100 legjobb hazai szaklap közé, és anyagi támogatást kapott a nemzetközi tudományometriai adatbázisokba történő felvételéhez. Ugyanebben az évben a szintén az RGB gondozásában megjelenő *Observatoriâ kul'turyt* fel-

vették a *Web of Science* platformján működő *Russian Science Citation Index* (RSCI) folyóiratjegyzékébe. 2019-ben az RGB a Hirsch-index alapján az oroszországi tudományos intézmények rangsorában a 85. helyet foglalta el.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Tudománymetria, bibliometria

78/2020

OUCHI, Ali [et al.]: Do altmetrics correlate with citations? A study based on the 1,000 most-cited articles. – *Bibliogr. In: Information discovery and delivery*. – 47. (2019) 4., p. 192-202.

Korrelálnak-e a hivatkozásokkal az alternatív metrikák? Kutatás az 1000 leginkább hivatkozott cikk alapján

Bibliometria; Elektronikus publikáció; Hivatkozás; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudománymetria; Tudományos kutatás; Web

A tanulmány célja, hogy megvizsgálja a Nature c. folyóirat sokat hivatkozott cikkeinek jelenlétét a közösségi médiában és eszközökön, valamint kísérletet tesz az alternatív metrikai és a bibliometriai mutatók korrelációjának bemutatására is.

A leíró vizsgálatot a szerzők alternatív metrikai mutatók alkalmazásával végezték a Nature c. folyóirat 1000 leginkább hivatkozott cikkének mintáján. 2019 februárjában e cikkek bibliográfiai adatait letöltötték a Scopus adatbázisból. Ezután az összes cikk címét manuálisan kikeresték a Google-ből, majd a folyóirat honlapján a cikkekre való hivatkozások és az *Altmetric Institute* adatainak felhasználásával begyűjtötték a cikkeknek a közösségi médiában való jelenlétére vonatkozó és alternatív metrikai eredményeit. Az adatokat a Microsoft Excel és az SPSS statisztikai szoftver segítségével elemezték.

Az eredmények azt mutatták, hogy az 1000 cikkből 989 (98,9%) legalább egy említést kapott a különböző közösségi médiafelületeken és eszközökön. A leginkább hivatkozott cikkekben a leggyakrabban használt alternatív metrikai forrás a Mendeley volt (98,9%), ezt követte a Citeulike (79,8%), majd a Wikipédia (69,4%). A legtöbb tweetet, blog- és Facebook-bejegyzést, hírt, Mendeley-, Citeulike-, Connotea- és Wikipédia-hivatkozást a „*Mastering the game of Go with deep neural networks and tree search*” [*A Go játék elsajátítása neurális hálókkel és fakeresséssel*]

című cikk kapta. A legmagasabb alternatív metrikai pontszám 3135 volt, ez ehhez a cikkhez tartozott. A legtöbb tweetelő és cikkolvasó az Egyesült Államokból származott. A tweetelők tagságának típusa nyilvános tagság volt; ami a tudományterületet illeti, az olvasók többsége az agrár- és biológiai tudományok PhD-hallgatói közül került ki. A Spearman-féle korreláció eredményei szignifikáns pozitív statisztikai korrelációt tártak fel a leginkább hivatkozott cikkekhez tartozó összes alternatív metrikai mutató és a kapott hivatkozások között (p -érték=0,0001).

E tanulmány eredményei segíthetik a kutatókat, a folyóiratok szerkesztőit és szerkesztőbizottságait

abban, hogy jobban megértsék a közösségi média és eszközök használatának fontosságát és előnyeit a cikkek publikálása terén.

Az alternatív metrika viszonylag új terület, és eddig még nem túl sok tanulmány foglalkozott a cikkek különböző közösségi médiafelületeken való jelenlétével. E kutatás során ennek megfelelően egy átfogó alternatív metrikai elemzést végeztek a világ egyik leghitelesebb folyóiratának 1000 legtöbbet hivatkozott cikkén.

(Autoref.)

Lásd még 73

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

79/2020

LANKES, R. David: Müssen Bibliotheken neutral sein? Ein Kommentar zur Frage der Neutralität von Bibliotheken. – Bibliogr. In: BuB. – 71. (2019) 11., p. 650-652.

Res. angol és francia nyelven

Semlegesnek kell lenniük a könyvtáraknak? Kommentár a könyvtári semlegesség kérdéséről

Feladatkör; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Információs társadalom; Könyvtáresetika; Szellemi szabadság; Társadalmi követelmények

A könyvtárak sohasem voltak semlegesek. A megvásárolt könyvek pénzbe kerülnek, helyet foglalnak el, és ez korlátozza további anyagok beszerzését. A nyitvatartási idő egy bizonyos használói csoportnak kedvez, másoknak viszont nem megfelelő. Lakóhelyünk, képzettségünk, bőrünk színe, nyelvünk mind olyan tényező, amely hatással van arra, hogyan látjuk a világot, és hogyan cselekszünk mindennapi életünkben. Könyvtárosként világos és egyértelmű az álláspontunk – elveknél hívjuk őket. Az a véleményed, hogy a könyvtárakhoz és az információhoz való hozzáférés nem csupán a jólétben élők kiváltsága? Ez nem általános meggyőződés, hanem olyan attitűd, amelyben megegyeztünk – és nem semleges.

Társadalmunkban egyes közösségeknek, különösen azoknak, amelyeknek nincs érdekképviselőjük, nem menedékre van szükségük. A bevándorlók számára nem lehetünk az egyetlen hely a társadalomban, amely befogadja őket. Azért kell küzdenünk, hogy az egész társadalom elfogadja őket. Nem elég a fiatalok olvasásra nevelését segítenünk. El kell érniük, hogy minden gyermek és fiatal jó iskolába kerüljön, megfelelő képzést és kulturális nevelést kapjon. Nem elég internet-hozzáférést biztosítanunk, használóinkat fel kell vértetni azokkal a kompetenciákkal, hogy meg tudják változtatni magát az internetet. Az adatvezérelt okos városoknak okos állampolgároknak van szükségük, akik értenek a technológiához, és tudatában vannak a technológia magánéletre és szabadságra gyakorolt hatásának. Ha nem cselekszel, a semlegesség ellentétét képviseled. Akkor haszontalan vagy, vagy ami még rosszabb, hamis biztonságot nyújtasz a rászorulóknak.

(Autoref.)

Lásd még 86

Nemzetközi könyvtárügy

80/2020

KRASS, Ulrike: Lebendige Kraft der Gesellschaft! 25 Jahre IFLA/UNESCO Manifest Öffentliche Bibliothek. – Bibliogr. In: BuB. – 71. (2019) 11., p. 660-662.

A társadalom élő ereje! 25 éves az IFLA/UNESCO kiáltványa a közkönyvtárakról

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Feladatkör; Könyvtárpolitika; Könyvtárügy; Közművelődési könyvtár; Nemzetközi szervezet; Társadalmi követelmények

A Freiburgi Városi Könyvtár helyettes vezetője, a *Berufsverband Information Bibliothek* továbbképzési bizottságának elnöke és nemrég az IFLA közkönyvtári szekciójának tagja cikkében méltatja a 2019 novemberében 25 éves, a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége (IFLA) által kibocsátott kiáltványt. Ez dokumentum a közkönyvtárak feladatait több szinten is meghatározza, és az egyes szakmai irányelvek mellett a könyvtárak és az információs létesítmények érdekeit képviseli az egész világon.

1949-ben született az első olyan egyetemes és általános keretszöveg, amely a közkönyvtárak céljairól és társadalomban játszott kitüntetett szerepéről szól. 1972. évi átdolgozása után 1994 novemberében adták közre a végső, máig érvényes változatot. Az *IFLA/UNESCO Public Library Manifesto 1994* című kiáltványt (<https://www.ifla.org/publications/ifla-unesco-public-library-manifesto-1994>) 27 nyelvre fordították le [köztük magyarra is *Az IFLA/UNESCO kiáltványa a közművelődési könyvtárakról, 1994* címmel]. A preambulum azt hangsúlyozza, hogy a tudáshoz és az információhoz való hozzáférés a szabadság, a jólét, valamint a társadalom és az egyén pozitív fejlődésének a javát szolgálja. Az első részben a kiáltvány a közkönyvtárak alapfeladatát fogalmazza meg, legfontosabb elemként az esélyegyenlőség társadalmi-politikai biztosítását és a befogadást jelölve ki. A könyvtár konkrét feladatait a szöveg második részében találjuk, először a közösségi információkhoz való hozzáférés, majd rendre a pénzügyi keretszabályok, a szolgáltatások színvonala és a vidék vagy város lakosainak igényeihez történő igazodás kérdéseit. (2009-ben a kiáltvány kiegészült a *10 ways to make a public library work / Update your libraries* című ajánlással, amely a tudástársadalom és az új technológiák által okozott változásokat és az ezekből adódó könyvtári feladatokat taglalja.)

A könyvtárról szóló általános állítások és a tényleges munka közötti szakadék áthidalásának érdekében az IFLA szekciói ún. irányelveket dolgoztak ki, amelyeket a könyvtárak helyben, konkrét érvelésük segéd-eszközeként, illetve építési, berendezési, felszerelési és programkínálati ösztönzőként tudnak felhasználni.

(Az irányelveket – *Guidelines for public libraries* – legutóbb 2010-ben adták ki; a szöveg szerkezete közvetlenül utal a kiáltványra, mivel minden egyes fejezet egy-egy abból vett idézettel kezdődik.) A kiáltvány más alapidokumentumok esetén is kiindulópontul szolgált (ld. *IFLA/UNESCO School Library Manifesto*).

Az elmúlt 25 évben több módon használták a kiáltványt a közkönyvtárak fejlesztésére nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. Hivatkozási alpnak számít a könyvtár társadalmi funkcióiról szóló vitákban vagy a könyvtárak helyzetének javítására tett erőfeszítések során. (Norvégiában a kiáltvány jó érveket adott a könyvtár mint a tudás helye, illetve a kommunikáció és a kulturális csere témakörében. Kenyában referenciapont volt a könyvtári személyzet kérdésében, Indiában a könyvtár-korszerűsítésben. Kanadában a kiáltvány segítette 2016-ban a menekültek igényeihez igazított szolgáltatások kialakításában.) Annak a kérdésnek a megvilágítására, milyen jelentőséggel bír a kiáltvány az egyes könyvtárak számára, érdekes a „modellkönyvtárak” gondolata. Az 1950-es évek elején az UNESCO három könyvtárat támogatott Indiában, Kolumbiában és Nigériában; jóval később, az 1990-es évek közepén kibővítették a koncepciót, és négy könyvtárat vontak be Svédországban, Zimbabweben, Portugáliában és Észtszországban. A kiáltvány jó hivatkozási alap egy könyvtári küldetésnyilatkozatban vagy stratégiában is. (Példa erre a kanadai Richmond könyvtára, ahol a stratégiában utalnak a kiáltványra vagy a svájci Fribourg városi könyvtára, ahol idézik azt a honlapon.)

Az évforduló jó alkalom, hogy a magunk környezetében lobbizzunk a könyvtár társadalmi elismertetéséért. A fenti példák ma is időszerűek, és azt mutatják, hogy az IFLA/UNESCO 25 éves kiáltványa ma is érvényes. A benne szereplő állítások értéke főleg mostanában lett világos, amikor a könyvtárak a társadalmi viták színtereiként határozzák meg magukat. A kiáltvány most is jó kiindulási alap – 25 év után éppen frissíteni tervezik –, és továbbra is segíti a közkönyvtárakat mint a társadalom élő erejét.

(*Murányi Lajos*)

Lásd még 73, 87, 95, 110

Nemzeti könyvtárügy

81/2020

EGELAND, Lars – GASTINGER, Almuth: Bibliotheken beliebt wie nie : ein Überblick über die norwegische Bibliotheklandschaft. – Bibliogr. In: BuB. – 71. (2019) 10., p. 574-579.

Res. angol és francia nyelven

Többen járnak könyvtárba, mint valaha: áttekintés a norvég könyvtárakról

Általános helyzetkép; Könyvtári rendszer -országos; Könyvtárügy; Könyvtárügy története

Norvégia első közkönyvtári törvénye 1935-ben született; az 1947. évi már előírta, hogy minden település rendelkezzen könyvtárral. A törvény később többször módosult (utoljára 2013-ban), és a preambulumba fontos mondat került: „A közkönyvtár legyen független találkozóhely, nyilvános viták és beszélgetések színtere.” A felsőoktatási törvény azt is előírja, hogy minden egyetemnek és főiskolának legyen könyvtára. A nemzeti könyvtár önálló intézményként való megalapításáról a norvég parlament döntött 1988-ban; de ezt a szerepet 1999-ig az 1811-ben alapított Oslói Egyetemi Könyvtár látta el, csak 2005 augusztusában nyílt meg a felújított Nemzeti Könyvtár Oslóban. (1989-ben egy másik telephelye is létesült *Mo i Raná*ban, ahol egy hatalmas, hegybe vájt csarnokban tárolják az összes kötelempéldányt.) A Nemzeti Könyvtár a nemzeti emlékezet legfontosabb letéteményese; állományában 2018 végén kb. 3,75 millió könyv, ötmillió folyóirat, több mint 400 ezer film, 148 ezer plakát, kétmillió kép, több millió analóg és digitális rádió- és televíziós felvétel, valamint egyéb médium volt. A digitalizálási program 2006-ban kezdődött; a következő 20–30 évben az egész gyűjteményt digitalizálni fogják. 2016-ban a parlament új kötelempéldány-törvényt fogadott el, amely lehetővé teszi a kiadványok digitális változatainak a bekérését. A törvény 2018-ban lépett hatályba, ami többek között azt is jelenti, hogy a felsőoktatásban tanulók és kutatók is szabadon hozzáférnek a kötelempéldányokhoz csakúgy, mint a közkönyvtárak használói. 2018-ban befejeződött a *Bokhylla.no* projekt (*bokhylla* = 'könyvespolc'), melynek célja, hogy a Norvégiában 2000-ig kiadott mintegy 270 ezer könyv online elérhető legyen (norvégiai IP-címről). Mivel e

könyvek többsége még szerzői jogi védelem alá esik, a nemzeti könyvtár és a *Kopinor* (a jogtulajdonosokat képviselő ügynökség) aláírta a hozzáférést lehetővé tevő szerződést.

Ami a *közkönyvtárakat* illeti, az első olvasóklubok a XVIII. században alakultak, 2017-re pedig 674 közkönyvtár (fiók) jutott 5,23 millió lakosra, az állomány kb. 18,3 millió dokumentum volt, és 16,5 millió könyvet kölcsönöztek. 70 éve létezik mozgókönyvtári szolgáltatás, melyet 2018-ban egy hajó és 19 busz látott el. A közkönyvtár évek óta nyelvi kávézók, politikai viták, olvasóköri, gyermekegyetemek, koncertek, előadások stb. színhelye. 2017-ben a rendezvények száma közel 50 ezer, a résztvevők száma pedig 1,3 millió volt. Az utóbbi években sok új könyvtár épült, gyakran kulturális központtal, színházzal vagy mozival együtt; 2020-ban Oslóban az új főkönyvtár (*Deichmann*) is megnyílik. Az *open library* koncepció is egyre népszerűbb, melynek értelmében a használók a nyitvatartási időn kívül is hozzáférhetnek könyvtárukhoz olvasójegyükkel. (Néhány könyvtárban szerszám, sporteszköz stb. is kölcsönözhető.)

Az első *tudományos könyvtárat* 1768-ban alapították a Királyi Norvég Tudományos Társaság könyvtáraként. Az *egyetemi és főiskolai könyvtárak* száma az utóbbi években többször változott. Jelenleg összesen 21 felsőoktatási könyvtár működik, illetve vannak még magánfőiskolai könyvtárak is, amelyek közül 16 állami támogatásban részesül. Az olyan témák, mint a nyílt hozzáférés, a nyílt tudomány, a kutatási adatok kezelése, az intézményi repozitóriumok, a könyvtári laboratóriumok / *makerspace*-ek vagy az információs műveltség tanítása, ma már a tudományos könyvtárak stratégiai területei közé tartoznak. 2017 augusztusában a norvég kormány elfogadta a nyílt hozzáférés irányelveit. A cél az, hogy 2024-ig az államilag finanszírozott kutatások összes publikációja szabadon hozzáférhető legyen, 2019-ben ezért új szerződéseket kötöttek a legnagyobb tudományos kiadókkal. A *CRIS*in az az országos rendszer, amelyben minden tudományos publikációt regisztrálnak, közvetlenül kapcsolódva az intézményi repozitóriumokhoz. A nyílt hozzáférésű publikációk aránya az oslói és a trondheimi egyetemeken a legnagyobb: 86%, illetve 80%. A kutatási adatok kezelésének első országos irányelvét a kormány 2017 végén fogadta el; a NIRD, a kutatási adatok új nemzeti infrastruktúrája és archívuma lehetőséget kínál a kutatási adatok tárolására, közzétételére és megosztására.

Az 1935-ös könyvtári törvény előírta, hogy minden olyan iskolának, ahol több mint tizenkét tanuló van, könyvtárral kell rendelkeznie. Ez a követelmény később kikerült a törvényből, de beépítették az 1998. évi oktatási törvénybe, amely lefekteti, hogy minden diáknak jár *iskolai könyvtár*. A 2016. évi adatok azt mutatják, hogy 1904 általános iskolának volt, míg 228-nak nem volt könyvtára; a 370 középiskolából 46 nem rendelkezett könyvtárral. Mivel az iskolai könyvtárak finanszírozását az utóbbi években az önkormányzatok jelentősen csökkentették, a kormány most nagyobb összeget biztosít az iskolai könyvtárak fejlesztésére.

A *Norvég Könyvtárak Egyesületét (Norsk Bibliotekforening)* 1913. október 25-én alapították, ma már 3000 intézményi és egyéni tagot, 13 regionális részleget, 7 speciális csoportot és 7 bizottságot számlál. Említést érdemel még a *Norvég Szakkönyvtárak Egyesülete*, továbbá a *Könyvtárosok Szövetsége* és a szakszervezet kisebb könyvtárszövetségei. Két könyvtári folyóirat jelenik meg: a *Bok og Bibliotek* (1934 óta), valamint a *Bibliotekaren*, a Könyvtárosok Szövetségének lapja.

Az áttekintés végül a könyv- és egyéb dokumentumbeszerzés formátumainak és a vonatkozó áfakulcsoknak egyelőre nyitott kérdéseivel zárul.

(Murányi Lajos)

Lásd még 91, 114, 125, 135

Központi szolgáltatások

82/2020

ROHOŇOVÁ, Ľudmila: Tvorba autorizovaných selekčných údajov v Národnej bibliografii SNK a v katalógu Slovenská knižnica In: Knižnica. – 20. (2019) 4., p. 14-23.

Res. angol nyelven

Egységesített besorolási adatok létrehozása a Szlovák Nemzeti Könyvtár Nemzeti Bibliográfiájában és az országos könyvtári katalógusban

Besorolási adatok egységesítése; Besorolási adatok jegyzéke; Dokumentumleírási szabályzat; Közös katalógizálás; Nemzeti bibliográfia; Nemzeti könyvtár

Az elmúlt hat évben a Szlovák Nemzeti Könyvtár Nemzeti Bibliográfiai osztálya intenzíven foglalkozott az egységesített bibliográfiai, információkereső nyelvi adatok kezelésével. A katalógusok nem rendelkeztek megfelelő egységesített besorolási (*authority*) rekordokkal, miközben az adatok mennyisége egyre nagyobb lett. A probléma egyik oka az emberi erőforrás hiánya volt, a másik pedig az, hogy a *Harmadik generációs könyvtári információs rendszer (KIS3G)* projekt nem támogatta az *authority* adatok könyvtárak közötti együttműködésben való elkészítését. A Nemzeti Bibliográfiai osztály értékelt az egységesített adatok mennyiségét és minőségét a nemzeti könyvtári és az országos katalógusban, és a helyzet javítására ütemtervet készített. Egyértelművé vált, hogy a digitalizálással, teljes szövegű elérésekkel a nehézségek növekedni fognak.

Az osztály 2013 óta közreműködik a nemzeti bibliográfia és az országos katalógus gondozásában. A fő probléma az adatduplikáció, sőt multiplikáció bekövetkezése; ennek egyik oka a megfelelő duplumszűrő program hiánya, valamint az, hogy az egyes könyvtárak adatai kontrollálatlanul kerültek be a *Virtua* rendszerbe. A nemzeti bibliográfiai adatbázisban a személy- és testületi nevek különböző variációi, névváltozatai, nyelvi kombinációi elkezdtek sokszorozódni. Ehhez az is hozzájárult, hogy a *Virtua* rendszerben az *authority* adatok kezelése, egységesítése nehézkes, többlépcsős, ebből adódóan időigényes feladat. A másik jelentős probléma a teljes szövegek digitalizálásával merült fel. A bibliográfusoknak ezért széles körű változtatásokat kellett bevezetniük a korábbi gyakorlatok felszámolására. A *Virtua* rendszerben az egységesítésre kétféle módszer vált elfogadottá: az egyik a források folyamatos, kurrens feldolgozása során, a másik retrospektív módon, a szerzői és tárgyi indexek egyeztetett egységesítésével valósul meg. A digitalizált monográfiák rekatalogizálása párhuzamosan zajlik a bibliográfiai tételek duplikációinak javításával.

A bibliográfiai osztály 2015-től számottevő fiatalításon ment keresztül, a fiatal munkatársak rugalmasan alkalmazkodtak a változó körülményekhez, módszerekhez. Az RDA katalogizálási szabályaira való átállás az egységesített adatok körében is új filozófiát és összetettebb gyakorlatot követelt. A Nemzeti Bibliográfiai osztály a KIS3G konzorcium keretében módszertani anyagokkal, képzésekkel támogatta az új szabványra való országos átállást. Ezt követően az egységesített adatok kezelését a nemzeti könyvtárban a Nemzeti Bibliográfia *Analitikus bibliográfiai és adategységesítő osztálya* vette át, amely valamennyi adattípus esetében (személynév, testületi név, tárgyszó, földrajzi név, kronológiai adat, műfaj) kezeli a folyamatokat, valamint ellenőrzi az országos

könyvtári katalógus adatait. Az adategységesítés tényleg fontos együttműködést alakítottak ki a Nemzeti Biográfiai Intézzel, amely gyűjti a szlovák kultúra szereplőinek életrajzi dokumentumait. A különböző adattípusok sajátos tulajdonságokkal rendelkeznek. A legbonyolultabbak azok az információkereső nyelvi kifejezések, amelyeknek a lexikai és szintaktikai alkalmazása is összetett, ezért speciális tárgyszavakat és azok angol nyelvi megfelelőit is használják. Folyamatban van a rendelkezésre álló tézauruszok és szakszótárak összevetése, elemzése is. A legnagyobb problémát azonban a Virtua könyvtári rendszer jelenti, amely gyenge rendszervédelmet biztosít az authority adatbázis számára, így az adatok az export- és importfolyamatok során is sérülhetnek.

A személynevek egységesítése a Nemzeti Bibliográfia prioritása, ami az RDA-ra való átállással bonyolultabbá vált. Az AACR2-höz képest most sokkal több információt kell a személyek azonosításához strukturált adat formájában rögzíteni (működési terület, foglalkozás, nem, nyelv stb.). Az adatok egységesítéséhez számos segéd- és kézikönyv, forrás használata szükséges. A szlovák illetőséggel rendelkező személyek azonosítását segíti a *Szlovák életrajzi szótár I–VI. kötete* (1986–1994) és a *Szlovákia biográfiai lexikona* (2002–), melyek digitálisan hozzáférhetőek, továbbá a nemzetközi névadatbázis, a VIAF (*Virtual International Authority File*).

A *Koha* könyvtári rendszerben létrehozott *authority.snk.sk* portál támogatja az egységesítés végrehajtását, és az authority adatokat a KIS3G konzorciumon kívüli minden könyvtár számára elérhetővé és letölthetővé teszi. Az adatbázis kapcsolódik a VIAF-hoz, a Wikipédiához, a Wikidatához, a földrajzi nevek a Google Térképhez.

A Szlovák Nemzeti Könyvtár 2019-ben csatlakozott a VIAF-hoz. Az egységesítésben a nemzeti könyvtár együttműködő irányításra törekszik valamennyi könyvtárral, tevékenységét a KIS3G program keretében működő intézményekre is szeretné kiterjeszteni. 2019 decemberében a Szlovák Nemzeti Könyvtár ismertette az authority adatok együttműködésben való létrehozására vonatkozó koncepcióját a KIS3G program könyvtáraival és a Bibliográfiai Tevékenységet Koordináló Tanáccsal. A *Nemzeti authority adatok* névtér új modelljét 2020 folyamán élesítik, a könyvtárosok és a nagyközönség eredményesebb információkeresésének reményében.

(Prókai Margit)

Lásd még 133

Együttműködés

83/2020

SENSENEY, Megan – KOEHL, Eleanor Dickson – NAY, Leanne: Collaboration, consultation, or transaction : modes of team research in humanities scholarship and strategies for library engagement. – Bibliogr. In: College & research libraries. – 80. (2019) 6., p. 787-804.

Együttműködés, konzultáció vagy tranzakciók: a csoportmunka módjai a bölcsészettudományok területén és stratégiák a könyvtárosok bekapcsolódásához

Együttműködés -helyi; Felsőoktatási könyvtár; Interdiszciplináris problémák; Kutatás információellátása; Kutató -mint olvasó; Szolgáltatások; Tudományos kutatás

A digitális tudományos kutatások elterjedésével a bölcsészettudományok művelői egyre komplexebb kutatócsoportokban és partnerkapcsolatokban vesznek részt, a felsőoktatási könyvtárosok pedig innovatív szolgáltatási modelleket dolgoznak ki a kutatók igényeinek kielégítésére. Jelen tanulmány megvizsgálja a közös munka módjait a bölcsészettudományi kutatások területén azáltal, hogy szintetizálja két, a bölcsészettudományi kutatási gyakorlatokra irányuló minőségi vizsgálat válaszait, továbbá felkínálja a több szereplős kutatások osztályozását, amely magában foglalja a kollaboratív, konzultatív és tranzakciós alapú kutatási együttműködések a kutatók, a hallgatók, a felsőoktatási személyzet és az egyéb lehetséges érdekelt felek körei között. A bölcsész tudósok önbevallásos kutatási szokásait alapul véve a szerzők ajánlásokat fogalmaznak meg azon felsőoktatási könyvtárosok számára, akik digitális bölcsészeti szolgáltatási modelleket fejlesztenek és tartanak fenn.

(Autoref.)

Lásd még 96, 107, 108, 129, 133

Jogi szabályozás

84/2020

DEGENHARDT, Sven: Umsetzung der Marrakesch-Richtlinie an Hochschulen : Befugte Stellen – Universal Design – Born Accessible Publishing. – Bibliogr. In: Bibliotheksdienst. – 53. (2019) 10-11., p. 652-661.

Res. angol nyelven

A Marrákési szerződés érvényre juttatása a felsőoktatásban: hiteles helyek, egységes tanulási környezet, szabad hozzáférést publikálás

Felsőoktatási könyvtár; Hátrányos helyzetű olvasó; Hozzáférhetőség; Szerzői jog; Szolgáltatások; Vak könyvtárhasználat

A Vakok Világszövetsége 2011-ben bevezette a „könyvéhség” fogalmát, azt jelezve, hogy az olvasási nehézséggel küzdők számára nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségben olyan irodalom, amelyet számukra elérhető formátumba (például Braille-formátumba, hangoskönyvvé, öregetűs vagy e-könyvvé stb.) konvertáltak. Az okok nagyrészt a szerzői jogi előírásokban rejlenek.

A Marrákési szerződés (2013) az Európai Unió Tanácsának a nevéhez fűződik, és kimondja, hogy a vakok, a látássérültek és azok számára, akiknek a nyomtatott dokumentumok kezelése nehézséget okoz (más néven az olvasási szempontból hátrányos helyzetűeknek) meg kell könnyíteni a publikált művekhez való hozzáférést. Németországban a Marrákési szerződés 2019. január 1-jén lépett hatályba. A törvény szerint a szerzői jogi előírásoknak biztosítaniuk kell, hogy az irodalmi, művészeti és tudományos műveket az érintettek (az olvasási szempontból hátrányos helyzetűek) részére akadálymentes formátumokban tegyék hozzáférhetővé. A dokumentumok, amelyekre a rendelkezés vonatkozik, a következők: könyvek, brosúrák, folyóiratok, forgatókönyvek, kéziratok, kották, ábrázolások (nem szerepelnek köztük a filmek és hasonló audiovizuális dokumentumtípusok). A célkitűzés az, hogy e dokumentumok akadálymentesen hozzáférhetőek legyenek az említett célcsoport számára, analóg vagy digitális formátumban. Az érintettek jogosultak arra, hogy a hozzáférést térítésmentesen és az eredeti mű jogtulajdonosa engedélyének beszerzése nélkül gyakorolják. (A szerződés helyenként meglehetősen rugalmatlanul rendelkezik: tiltja például, hogy a konvertált művek hozzáférést valaki továbbadja másoknak, még a további jogosultaknak is.)

Az akadálymentesen hozzáférhető műveket kizárólag csak ún. hiteles helyek terjeszthetik, illetve tehetik nyilvánosan elérhetővé; ezek díjat fizetnek a jogkezelőnek. A cikk írásának időpontjában Németországban 14 erre jogosult intézményt tartanak nyilván. A rendszer működését a Német Szabadalmi Hivatal (DPMA) felügyeli.

A felsőoktatási hallgatók között is vannak olyanok, akik hátrányokat szenvednek el amiatt, hogy különböző eredetű olvasási nehézségekkel küzdenek. „A felsőoktatás mindenkié” elv érvényesítése érdekében már biztosítanak számukra tanácsadó és segítő szolgáltatásokat, különösen a nagyobb intézményekben. A kiadókra egyelőre még nem jellemző, hogy figyelembe vennék e hátrányos helyzetű célcsoport igényeit. Kifejezetten távol van még az ún. eleve hozzáférhetőnek szánt publikálás (*born accessible publishing*) megvalósítása és szabvánnyá válása a kiadói és oktatási gyakorlatban, ami globális megoldást adna a könyvéhség problémájára. A másik feltétel pedig olyan hiteles szolgáltatóhelyek létrehozása és hálózatba szervezése lenne, amelyek az akadálymentes dokumentumokat (oktatási anyagokat, segéd- és vizsgaanyagokat stb.) elkészítének (például a formátum konverziójával), és rendelkezésre bocsátanák. Az a cél, hogy az érintettek ne különleges szolgáltatásban részesüljenek, hanem egy hálózatba szerveződött oktatási-tanulási környezetet vehessenek igénybe. Egy német hallgatói szervezet felmérése során 300 felsőoktatási intézményt kérdeztek meg. A 99 válaszadó közül 18-an működtetnek akadálymentes hozzáférhetőségi szolgáltatást, további 4-ben annak kialakítása folyamatban van. A legtöbb intézmény még nem nyújt ilyen típusú szervezett szolgáltatást, inkább személyes segítséget lehet kérni. A könyvtárak együttműködése, szolgáltató hálózatba szerveződése szempontjából kifejezetten hátrányos a Marrákési szerződésnek az a pontja, amely tiltja a konvertált dokumentumok továbbadását más intézményeknek. Figyelemre méltó az a tény, hogy 2019 közepéig a DPMA-nál egyetlen felsőoktatási intézmény, akadálymentes hozzáférhetőségi szolgáltatás vagy felsőoktatási könyvtár sem regisztrált hiteles helyként.

(Hegyközi Ilona)

85/2020

SCHMIDT, LeEtta: Balancing informed evaluation with efficiency : applying copyright and licensing evaluation to reserves and interlibrary loan. – Bibliogr. In: Journal of access services. – 16. (2019) 4., p. 151-166.

Egyensúlyozás az információkon alapuló értékelés és a hatékonyság között: a szerzői jogi és licenclési rendelkezések alkalmazása a kötelező irodalomra és a könyvtárközi kölcsönzésre

Felsőoktatási könyvtár; Kölcsönzés; Könyvtárközi kölcsönzés; Munkaszervezés; Olvasószolgálat; Személyzet; Szerzői jog

A cikk megvizsgálja, milyen lépéseket tettek egy felsőoktatási könyvtárban azon problémák orvoslására, melyekkel akkor szembesültek, amikor megkíséreltek létrehozni egy szerzői joggal kapcsolatos tudásbázist a kötelező irodalommal és a könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó személyzet segítségével. A tanulmány ismerteti egy szerzői jogi eljárásrend kidolgozását a könyvtár számára, amely kimondottan a könyvtárközi kölcsönzési és a kötelező irodalommal kapcsolatos tevékenységekre összpontosított. Azt is bemutatja, hogy a személyzetnek rendezett oktatás, a folyamatdokumentáció fejlesztése és a rendszeres képzési összejövetelek tartása hogyan segítette elő, hogy minden részleg képes legyen beépíteni az új eljárást a napi munkafolyamatokba. Végezetül a cikk rámutat olyan új problémákra, melyekkel akkor találkozhatnak, amikor megpróbálták egyszerűsíteni a szerzői jog által védett és licenelt anyagok kezelését.

(Autoref.)

Lásd még 132, 133

Könyvtárosi hivatás

86/2020

TREPANIER, Cheryl – SHIRI, Ali – SAMEK, Toni: An examination of IFLA and Data Science Association ethical codes. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 45. (2019) 4., p. 289-301.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

Az IFLA és a Data Science Association etikai kódexeinek összehasonlítása

Adatfeldolgozás; Adatvédelem; Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Egyesület -rokon területen; Könyvtáresetika; Könyvtártudomány; Szakmai etika -rokon területen; Tájékoztatás; Terminológia

A cikk az IFLA etikai kódexét (2012) és az Adattudományi Egyesület (*Data Science Association*, DSA) szakmai magatartási kódexét (2013) hasonlítja össze. Az előbbi a könyvtárosoknak és más információs szakembereknek, az utóbbi az adatokkal

foglalkozó szakembereknek (adattudósoknak) szól. A szövegeket a szakkifejezések és a felvetett témák szempontjából mennyiségi, majd szemantikai tartalomelemzésnek vetették alá. A két dokumentumot azért választották ki, mert az IFLA etikai kódexe egyértelmű és hasznos referenciapontja a globális információs szakmát érintő megfontolásoknak, a DSA magatartási kódexe pedig olyan időszerű kérdéseket tárgyal, amelyek a digitalizálási törekvések és az adatintenzív környezet kontextusában merülnek fel. A vizsgálat során a két szöveg közötti hasonlóságokat és eltéréseket kívánták feltárni. Találtak bizonyos átfedéseket, ilyen például a szakmai igényesség és a titoktartási kötelezettség említése. A szabad véleménynyilvánítás és a közérdekű bejelentések kérdése csak az IFLA-nál szerepel; a könyvtárosoknál az információk átláthatósága a követelmény, és ez aktív felelősséget ruház rájuk. A DSA kódexe pedig előírja a gondosságot, és útmutatást ad a munkavégzés mikéntjére nézve.

A két kódex megfogalmazása igen eltérő. Az IFLA kódexe számos helyen megengedő stílusú, bizonyos tevékenységeket ösztönözni kíván, és a kódex betartását meggyőzéssel szeretné elérni. Ezzel szemben a DSA kódexe azt részletezi, hogy mitől tartózkodjanak az adatokkal foglalkozó szakemberek, és kötelességességnek minősíti a kódex be nem tartását. Megállapítást nyert, hogy az adattudósokkal szemben támasztott etikai követelmények nem építenek közvetlenül a könyvtári-tájékoztatói szakmában szokásos etikára. Az IFLA és a DSA kódexe szóhasználatában is különbözik. Az IFLA-nál az *információ*, a DSA-nál az *adatok* és a *tudás* kulcsszavak dominálnak; utóbbinál az *információ* szó fel sem bukkan. A DSA-nál a szakember feladata az adatok értelmezése, míg a könyvtáros erre nem vállalkozik az információ esetében. A könyvtárosok *használókkal* vannak kapcsolatban, az adattudósok *ügyfelekkel*. A könyvtárosok nyilvánosan hozzáférhető (publikált) információkkal (közkinccsel) dolgoznak, esetükben nem merül fel a bizalmas információk kezelése (csupán az információknak a személyes adatoktól való elválasztása). Az adattudósok nem feltétlenül nyilvános, esetenként magánjellegű, védett adatokkal foglalkoznak. A DSA kódexe hosszan kitér az összeférhetlenség és a kizárólagosság kérdéskörére, ezek a megfontolások a könyvtárosok kódexében nem szerepelnek. Végezetül az adattudósok hozzáadott értéket hoznak létre, ami a piacon is értékesíthető, a könyvtárosok jelszava ellenben az egyetemes hozzáférhetőség.

A szélesebb értelemben vett információs etikai megfontolások jóval több szakmát érintenek: a könyvtárosok mellett a levéltárosokat, az adattudósokat, a nyilvántartások kezelőit, az újságírókat stb. Az IFLA kódexe elsősorban a hagyományos könyvtárosnak szól, aki nyilvánosan elérhető információkat szolgáltat, közvetlenül a „tőle karnyújtásnyira lévő” használó számára. Ugyanakkor az információs szakemberek munkája során adódnak olyan helyzetek, amikor az adattudósokhoz hasonló dilemmákkal szembesülnek. Mindkét kódex esetében vannak olyan kiegészítő szempontok, amelyeket a jövőben érdemes mérlegelni (pl. szellemi tulajdon kontra hozzáférhetőség, illetve a tudásgazdaság problematikája), ám a két szakma etikai kódexét semmiképpen nem szabad összemosni. Összegzésképpen elmondható, hogy a könyvtári és információs etika esetében szilárdabb kereteket kell kialakítani, az adatetika esetében pedig átfogóbb keretekre és inkluzív szemléletre van szükség a fogalmi tisztázás érdekében.

A cikk melléklete egymás mellé helyezve állítja párhuzamba az IFLA-dokumentum hat fejezetét és a DSA-dokumentumban szereplő nyolc szabályt.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 79, 87, 96, 118

Oktatás és továbbképzés

87/2020

GIBBONS, Leisa – WHITE, Hollie: A comparative study of LIS accreditation frameworks in Australia, New Zealand, United States, and Canada. – Bibliogr. In: Journal of education for library and information science. – 60. (2019) 4., p. 241-264.

A könyvtár- és információtudományi képzés akkreditációjának összehasonlító vizsgálata Ausztráliában, Új-Zélandon, az Egyesült Államokban és Kanadában

Képzés -rokon területen; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvtárosképző intézmény; Könyvtártudomány; Nemzetközi helyzetkép; Oktatási anyag

Két ausztrál kutató könyvtári és információs szakmai szervezetek weboldalain és kizárólag nyilvánosan elérhető forrásokban közreadott adatok alapján összehasonlító vizsgálatot végzett arról, hogyan zajlik

néhány országban a könyvtár- és információtudományi képzés akkreditációja. Statisztikai módszerekkel elemezték az akkreditált oktatási programokat, az információtudományi képzést nyújtó ún. *iSchoolok* tevékenységét, a megszerzhető képesítések és fokozatok elnevezéseit (a mesterképzést követőket is beleértve), a szakirányokat, a nyilvántartás-kezelési, levéltári és egyéb specializációk jelenlétét. Tartalom-elemzési módszerekkel számba vették, hogy hol milyen témák merülnek fel, miben hasonlít és miben tér el egymástól az egyes országok gyakorlata, továbbá milyen trendek érvényesülnek ezen a területen.

A vizsgálat ismertetése Ausztrália, Új-Zéland, az Egyesült Államok és Kanada szakmai szervezeteinek és akkreditáló ügynökségeinek, majd az érintett oktatási intézményeknek és a megfigyelhető trendeknek a bemutatásával kezdődik. A weboldalak tanúsága szerint mindenütt nagy jelentőséget tulajdonítanak a következő tényezőknek: a szakmai egyesületek akkreditációs tevékenysége; az intézmények részvétele a nemzetközi konzorciumi tagságon alapuló *iSchools* mozgalomban (amely kiemelt figyelmet fordít az információval kapcsolatos ismeretekre, az információ használatára és használóira, az információtechnológiára és alkalmazására); valamint a könyvtári irányultság hangsúlyos jelenléte. A kurzusok tartalmát illetően foglalkoztak azzal is, hogy vannak-e két szakos diplomák, valamint hol szerepelnek a tananyagban múzeumi és levéltári, vagy a közgyűjteményekkel (angol rövidítéssel: GLAM – *Galleries, Libraries, Archives and Museums*) és a kulturális örökséggel kapcsolatos ismeretek, illetve azok hogyan illeszkednek a könyvtári-információs tantervbe: annak szerves részeként vagy rokon területként. Általánosságban megállapítható, hogy a könyvtári-információtudományi felsőoktatási képzéseket Észak-Amerikában egy darab szakmai szervezet (ALA), míg Ausztráliában és Új-Zélandon három szervezet (ALIA, ASA, RIMPA) akkreditálja. A működő *iSchoolok* többségét a fenti szervezetek szintén akkreditálják. A programok és szakok elnevezései nagy változatosságot mutatnak; az egyesült államokbeli alapszakos képzés az ausztrál és az új-zélandi rendszerben a felsőfokú szakképzésnek feleltethető meg. A szerzők kiemelik, hogy az Egyesült Államokban elterjedtebbek az *iSchoolok*, gyakoriak a két szakos képzések, jellemzőbb a specializációk választhatósága, valamint a közgyűjteményi és kulturális örökséggel kapcsolatos ismeretek integrációja.

A kutatásnak voltaképpen az volt a célja, hogy a külföldi példák tanulságai alapján az ausztrál akkreditá-

ciós gyakorlatot fejlesszék. Az elemzés jó kiindulópontja lehet a további vizsgálatoknak: miért érdemes az ausztrál könyvtári és információs képzőhelyeknek bekapcsolódnuk az *iSchools* mozgalomba; milyen szerepet játszanak az akkreditációs normatívák és folyamatok a képzés színvonalában, megtervezésében és szolgáltatásában; végezetül mit nyújthat az integrált közgyűjteményi (a nyilvántartás-kezelést is magában foglaló GLAMR) képzés. A jövőben további párbeszédre van szükség annak érdekében, hogy az információ plurális megközelítéseinek dacára megalapozzák a diplomák későbbi kölcsönös elismerését és a könyvtár- és információtudományi képzés globalizálását.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 73, 106

Szabványok, normatívák

88/2020

PARK, Hyoungjoo – KIPP, Margaret: Library linked data models : library data in the semantic web. – Bibliogr. In: *Cataloging & classification quarterly*. – 57. (2019) 5., p. 261-277.

A kapcsolt adatok könyvtári modelljei: könyvtári adatok a szemantikus weben

Besorolási adatok egységesítése; Dokumentumleírási szabályzat; Feldolgozó munka; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Szabvány; Web

A szemantikus web lehetővé teszi a géppel olvasható adatok megosztását, oly módon, hogy az adatokhoz jelentést társít metaadatsémák és ontológiák segítségével. A *Linked (Open) Data*, azaz (nyílt) kapcsolt adatok alatt a géppel olvasható adatkészletek egymással való összekötésére vonatkozó jó gyakorlatok egy csoportját értjük. Az összekapcsolás a szemantikus weben URI-k és az RDF metaadatséma segítségével történik.

A könyvtárak többféle séma alapján elkezdtek jelenlegi MARC rekordjaikat Linked Data formátumokra konvertálni. Ezeket a próbálkozásokat azonban még nem vetették alá alapos tesztelésnek, és a hosszú távú adatmegosztás lehetősége is további kutatásokat igényel.

A tanulmány a könyvtárak által használt Linked Data-sémákat, -ontológiákat és -adatmodelleket vizs-

gálja. Az anyaggyűjtés 2014 és 2015 között történt; az első fázisban 4, a második fázisban az előbbieket mellett további 8 könyvtár szerepelt, melyek többféle könyvtártípust és földrajzi régiót reprezentáltak. (Az európai mintát szinte csak nemzeti könyvtárak alkották: a Spanyol Nemzeti Könyvtár, a Francia Nemzeti Könyvtár, a Német Nemzeti Könyvtár, a Svéd Nemzeti Könyvtár, a *British Library*, illetve az *Europeana*).

A szerzők az összehasonlítás alapjaként a MARC-ot használták. A MARC 21-es példarekordokat mindegyik publikált Linked Data-modell szerint átalakították, hogy elemezzék a metaadatok minőségét és a könyvtári felhasználás lehetőségeit. A sémák adatelemeinek az összehasonlíthatósága érdekében, valamint hogy minden vizsgált MARC-rekordot át tudjanak alakítani mindegyik séma szerint, a munkát az adatelemek egymásnak való megfeleltetésével (*mapping*) kezdték. Amennyiben a Linked Data-séma dokumentációjában elérhető volt hivatalos megfeleltetés a MARC-hoz, abból indultak ki. Megállapítást nyert, hogy csak 4 olyan séma/ontológia van, amelyet legalább öt könyvtár használt a vizsgált időszakban; 6-ot használt legalább négy könyvtár, 9-et legalább három könyvtár, és 19-et legalább két könyvtár. A többi sémát csak egy-egy könyvtár használta, néha csak egyetlen elem kedvéért. A szerzők kiemelik a legelterjedtebb metaadatsémákat, ezek a következők: *Dublin Core/DCTerms*, *Bibliographic Ontology* (BIBO), *Friend of a Friend* (FOAF), *Simple Knowledge Organization System* (SKOS).

A visszavont metaadatsémák viszonylag gyakori használata arra hívja fel a figyelmünket, hogy mennyire fontos a sémák karbantartása a folyamatosan változó szemantikus webes környezetben.

A Kongresszusi Könyvtár volt az egyedüli, amelyik saját Linked Data-modellt hozott létre (ez a BIBFRAME) anélkül, hogy felhasznált volna már létező sémát vagy ontológiát. Az OCLC arra törekedett, hogy már létező, általánosan használt sémákat alkalmazzon minden esetben (*Schema.org*, *RDF*, *Library Ontology*). A legtöbb intézmény az e két véglet közti utat választotta. Felhasználtak ugyan létező sémákat és ontológiákat, de saját ontológiát is létrehoztak a sémájuk részéhez vagy egészéhez (pl. Svédország: *LIBRIS*; Franciaország: *BNF-Onto*; *Europeana: European Data Model*). A saját fejlesztéseket az indokolja, hogy jelenleg nem létezik egy olyan közmegegyezéses séma, amely mindent tartalmazna, amit a könyvtárak vagy az egyes intézmények ki szeretnének fejezni.

A világon a könyvtárak nem ugyanazokat az ontológiákat és sémákat használják ugyanazoknak a dokumentumoknak a leírására és ugyanazoknak az általános fogalmaknak a kifejezésére. Ez kétféle helyzetet eredményezhet: 1. az elemek különböző sémákból származnak és különböző néven illetik őket, de ugyanazt az általános koncepciót írják le; vagy 2. az elemek lényegileg különböznek mind nevükben, mind céljukban, és nem feltétlenül kompatibilisek egymással. Míg az első eset könnyen orvosolható a különböző sémákhoz tartozó metaadatok egymásnak való szemantikus megfeleltetésével (ún. *crosswalk*kal), a második helyzet interoperabilitási gondokat okoz a könyvtári adatok között. Miközben a könyvtárak azon dolgoznak, hogy leváltsák a MARC-formátumot Linked Data-megoldásokon alapuló technológiákat alkalmazva, más szabványok is fejlődésnek indultak a szemantikus weben. Több könyvtár felhasznált a Linked Data-modelljeiben releváns szemantikus webes szabványokat is, akadtak ugyanakkor olyanok, amelyek nem így jártak el (pl. a Kongresszusi Könyvtár és az Europeana). Egyesek még alapvetően az AACR2/MARC adatmodelljei szerint katalogizálnak, míg mások az FRBR WEMI

hierarchia vagy az RDA legújabb verziójának elemeit építik be a Linked Data-modelljeikbe.

Az 1990-es években a könyvtárak összefogtak, és több ország közösen kezdte el fejleszteni a MARC szabványokat az adatcsere elősegítésére. Úgy tűnik, a Linked Data bevezetése pont ezzel ellentétes hatást váltott ki, és az intézmények sokféle webes és saját fejlesztésű szabványt kezdtek el használni. Remélhetőleg ez a tendencia változni fog az interoperabilitás érdekében.

(Ilácsa Szabina)

Lásd még 77, 128

Egyesületek

Lásd 80, 86

Konferenciák

Lásd 94

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

89/2020

FRITZE, Christiane: Wohin mit der digitalen Edition? Ein Beitrag aus der Perspektive der Österreichischen Nationalbibliothek. – *Bibliogr. In: Bibliothek.* – 43. (2019) 3., p. 432-440.

Res. angol nyelven

Mi legyen a digitális kiadással? Az Osztrák Nemzeti Könyvtár perspektívája

Digitalizálás; Elektronikus dokumentum; Interdiszciplináris problémák; Kiadói tevékenység -könyvtárban; Könyvkiadás; Kutatás információellátása; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Tervezés

Egy mű tudományos igényű kiadása a további kutatás alapját képezheti. A digitalizálással összefüggésben a projektalapú és pályázati pénzeket igénylő digitális kiadások reneszánszukat élik. A kérdés az, mi történjen a kiadásokkal a projekt lezárása után. A könyvtárak már kezdettől fogva komolyan veendő partnereknek tekinthetők a maguk szolgáltatásaival és kompetenciáival, de elsősorban pénzügyi szempontból kell szembenézniük e feladattal. A szerző – az Osztrák Nemzeti Könyvtár (*Österreichische Nationalbibliothek*, ÖNB) kutatás-fejlesztési osztályának vezetője – először a kiadás elméleti kérdéseivel foglalkozik, többek között a hagyományos és a digitális kiadás eltéréseivel (kereshetőség, jegyzet-apparátus, megjelenítés stb.), majd a digitális kiadást könyvtári kontextusban vizsgálja (elsősorban a DFG fejlesztési kritériumainak elemzésével), és kitér a megőrzés fontos feladatára (minőségbiztosított online repozitóriumokban, illetve a nemzeti könyvtárakban). Ma már a digitális kiadások száma több százra rúg – a kérdésnek már szemlélő folyóirata is van (*A review*

journal for digital editions and resources: <https://ride.i-d-e.de/>) –, de ezek közül kevés található könyvtárakban. Kivételnek számít Németországban a wolfenbütteli *Herzog August Bibliothek* (HAB) 1998-ban indított digitális könyvtára (*Wolfenbütteler Digitale Bibliothek*). A gyűjtemény digitalizálásából kiindulva a HAB digitális kiadások gondozásába fogott; ezeket 2003 óta saját sorozatában, az *Editiones Electronicae Guelferbytanae*ban, 2017-től *Wolfenbütteler digitale Editionen* címen teszi közzé. Akad még néhány könyvtár a német nyelvterületen, ahol digitális kiadásokkal foglalkoznak, például egy neveléstudományi szakkönyvtárban (*Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung*), ahol két levelezés kiadását is végzik. További jó példa a heidelbergi digitális kiadások (heiEDITIONS), ahol német és nemzetközi együttműködésben folyik a munka. Az ÖNB 2012-ben közzétett távlati tervében (*Vision 2025*) is szerepelt már, hogy a könyveket fel fogják váltani a „hibrid és digitális kiadások”, de a 2017–2021. évre szóló stratégiába is bekerült a digitális bölcsészet témája, benne pedig az *ÖNB labs* (<https://labs.onb.ac.at/de/about/>) és a digitalizált kiadások fenntartható infrastruktúrájának kialakítása. Az ÖNB pályázott a Szövetségi Oktatási, Tudományos és Kutatási Minisztériumhoz a Digitális Kiadások Kompetenciahálózata (KONDE) támogatására, melynek célja a digitális kiadások kutatási infrastruktúrájának kidolgozása és fejlesztése, a kompetenciák és a jó gyakorlatok összegyűjtése, a téma elméleti megfontolásainak összeállítás, valamint a munkafolyamatok szabványosítása.

Az ÖNB digitális kiadási tevékenységével (ÖNB-DE – <https://edition.onb.ac.at/>) több célt is kitűzött. A digitális kiadás számára különféle, moduláris felépítésű architektúrák állnak rendelkezésre; az infrastruktúra technikai alapját a Grazi Egyetem digitális bölcsészeti központja biztosítja (<https://informationsmodellierung.uni-graz.at/de/>).

A technikai megoldások részletes leírása után a fontosabb kiadásokat ismerteti a szerző (*Andreas Okopenko* naplóját, *Hugo Blotius* XVI. századi könyvtári állományjegyzékeit, *Bernhard Seuffert* és *August Sauer* levelezését), illetve olyan bibliográfiai forrásokat, mint a *Handke-online* vagy a *Jandl-online*.

A fenntarthatóság érdekében a következő követelményeket fektették le:

– az ÖNB állományába tartozó dokumentumok digitális kiadásait befogadó infrastruktúra;

- a digitális objektumok (így a digitális facsimilék) tartós tárolása az ÖNB repozitóriumában;
- a digitális kiadások önálló szerepeltetése a katalógusban, a forrást leíró rekordhoz kapcsolva;
- hatályos szabványok alkalmazása;
- egységesített adatok, nyílt licencek és állandó azonosítók használata.

(Murányi Lajos)

Lásd még 77, 82, 134

Felsőoktatási könyvtárak

90/2020

GWYNN, David – HENRY, Tiffany – CRAFT, Anna R.: Collection creation as collection management : libraries as publishers and implications for collection development. – Bibliogr. In: Collection management. – 44. (2019) 2-4., p. 206-220.

Gyűjtemény-létrehozás mint gyűjteménymenedzsment: a könyvtárak kiadói szerepben és ennek hatása a gyűjteményszervezésre

Állományalakítás; Digitalizálás; Együttműködés -szakterületi; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Kiadói tevékenység -könyvtárban; Kutatás információellátása; Megőrzés; Oktatás információellátása

Az esettanulmány a felsőoktatási könyvtárak számos területtel összefüggő digitális tartalomkezelő tevékenységeit tekinti át: a könyvtárban őrzött források digitalizálását, más intézményekkel közös repozitóriumok létrehozását, a nyílt hozzáférés és a nyílt oktatási források (*Open Educational Resources*, OER) támogatását, valamint a digitális folyóiratok kiadását.

A Greensborói Észak-karolinai Egyetem (UNC Greensboro) egyetemi könyvtári hálózata 1,2 milliós állománnyal rendelkezik, emellett a használók előfizetett adatbázisokon keresztül több millió dokumentumot érnek el. A könyvtár nagy hangsúlyt fektet a különböző nyílt hozzáférésű digitális tartalmak előállítására, közzétételére és megőrzésére is.

A digitalizálás az intézményben már régebb óta folyik, 2011-től pedig az egyetem digitalizálási csoportja más könyvtárakkal és levéltárakkal együttműködésben több helytörténeti projektet indított. Így például digitalizálták az észak-karolinai szökött rab-

szolgákról szóló, 1700–1840 közötti hirdetőanyagokat, továbbá a helyi textilipar, felsőoktatás és egészségügy dokumentumait. A jelenleg 750 ezer tételből álló, fényképeket, könyveket, kéziratokat egyaránt tartalmazó digitális gyűjteményt bevonták az oktatásba is, az egyetem Könyvtári és Információs Tanszékének, valamint Történettudományi Tanszékének hallgatói pedig a gyakorlati képzés során részt vesznek a digitális gyűjtemény fejlesztésében.

A UNC Greensboro 2008 óta tagja annak az Észak-karolinai Egyetemi Hálózat nevű intézményi repozitóriumi együttműködésnek, melynek célja, hogy biztosítsa a campusokon készült nyílt hozzáférésű tudományos művek kereshetőségét és megosztását. Az együttműködés a közösen használt, a UNC Greensboro munkatársai által fejlesztett NC DOCKS rendszer segítségével lehetővé teszi a könyvtárak számára, hogy kölcsönösen menedzselhessék a feltöltött tartalmakat, így nincs szükség egy kereskedelmi célú harmadik fél bevonására.

Az egyetem hangsúlyt fektet a tanulmányok nyílt hozzáférésére. Aktívan támogatják a nyílt oktatási forrásokat és más nyílt hozzáférésű cikkeket; a szerzőket (oktatókat, kutatókat) 2012 óta ösztöndíjakkal segítik. Nyílt hozzáférési (*Open Access*, OA) kiadói alapot állítottak fel, amelyen keresztül a szerzők igényelhetik az OA költségeinek és díjainak visszatérítését; továbbá OER-miniösztöndíjprogramokat is hirdettek a nyílt oktatási források fejlesztésére és terjesztésére. A Nyílt Tankönyv Hálózat (*Open Textbook Network*, OTN) 2017-ben indította el kiadói szövetségét; a UNC Greensboro az egyik a kilenc alapító intézményi tagból. A hároméves kísérleti program során a résztvevők projektmenedzsment képzést és támogatást kapnak azzal a céllal, hogy 2020-ig minden tagintézmény legalább két tucat nyílt hozzáférésű tankönyvet hozzon létre. A projekt révén a könyvtárak közvetlenül részt vesznek a közzétételi folyamatban, támogatják a szerzőket szellemi tulajdonuk megőrzésében, egyúttal több információhoz juthatnak a nyílt hozzáférés és a nyílt licenclési lehetőségek előnyeiről.

A UNC Greensboro könyvtárai a digitális folyóirat-kiadásban is közreműködnek az Open Journal Systems (OJS) platformon keresztül. Az OJS-t 2010-ben vezették be; 2018-ban a könyvtárak már tizenkét folyóiratot gondoznak a platformon, többek között a pedagógia, a matematika, a statisztika és a békekutatás tárgykörében. A rendszert az egyetemi könyvtárak kezelik, és egyúttal alkalmazási képzéseket is biztosítanak a folyóiratok munkatársai számára.

A UNC Greensboro könyvtáraiban fontosnak tartják a digitális tartalmak megőrzését is, ezért a könyvtár nemrég csatlakozott a MetaArchive Szövetséghez, amelynek célja a digitális megőrzési trendekkel és módszerekkel kapcsolatos oktatás, és amely a digitális tartalmak hosszú távú megőrzését is biztosítja a tagintézményeknek.

Ami a további terveket illeti, az egyetemi könyvtár kulcsfontosságúnak tartja az egész digitális tartalomkezelési ökoszisztémát kiszolgáló informatikai fejlesztéseket, valamint a digitális kutatási projektek és a digitális bölcsészet támogatását. Egy ilyen sokszínű szolgáltatási palettához szükséges a különböző egyetemi és könyvtári szervezeti egységek közötti együttműködések elmélyítése, a személyzeti problémák kiküszöbölése és a felelősségi körök tisztázása is.

(Pataki Fruzsina)

Lásd még 83, 84, 85, 96, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 110, 111, 114, 115, 120, 121, 122, 124, 126, 127, 129, 130, 131, 132

Közművelődési könyvtárak általában

91/2020

KILÁROVÁ, Iveta: Verejně knižnice SR v štatistických údajoch : súčasný stav a vývoj od roku 2000. – Bibliogr. In: Knižnica. – 20. (2019) 3., p. 21-34.

Res. angol nyelven

Szlovákia közkönyvtárai a statisztikai adatok tükrében: jelenlegi helyzet és változások 2000 óta

Általános helyzetkép; Felmérés; Könyvtárügy; Közművelődési könyvtár; Működési feltételek; Statisztika; Szolgáltatások használata

Szlovákiában 1537 közkönyvtár közül 2018-ban 1461 könyvtár működött, 5 könyvtár megszűnt, 71 pedig szüneteltette tevékenységét. 2018-ban egy közkönyvtárra Szlovákiában 3731 lakos jutott, míg Csehországban 2003. A szlovák közkönyvtárak száma 2000 óta jelentősen, 1196-tal csökkent. Az összesített közkönyvtári állomány 2018-ban az előző évihez képest 287 549 egységgel, 2000 óta viszont több mint 4 millió egységgel lett kevesebb. 2018-ban egy szlovák lakosra átlagosan 2,72 könyvtári egység

jutott. Az IFLA évi 7%-os gyarapodást javasol, ám ezt a kistélepülések könyvtárai meg sem közelítik a 2018-as 1,5%-os gyarapodással. A városi és regionális könyvtárak adatai jobbakk, de nem érik el az ajánlásokat.

A könyvtári szolgáltatások tekintetében csökkenő tendenciát mutat a kölcsönzések száma is, ez 18 év alatt csaknem 11 millióval esett vissza országosan. 2017-hez képest csökkent a más könyvtáraktól kapott (-3,7%) és a más könyvtáraknak adott (-6,6%) könyvtárközi kölcsönzések száma is, immár egy hatéves tendenciába illeszkedve. Harmadik éve a tájékoztató kérdések iránti érdeklődés is csökken a közkönyvtárakban.

A lassan frissülő állománnyal párhuzamosan a közkönyvtárakban a regisztrált aktív használók száma is csökken. A használók köre 2018-ban az előző évhez képest 2,5%-kal esett vissza; a 2000–2018 közötti időszakban 697 006-ról 389 256-ra, vagyis több mint 44%-kal csökkent. 2018-ban a szlovák lakosság 7,14%-a volt regisztrált aktív könyvtárhasználó. Miközben csökken a nyomtatott szövegeket olvasók száma, ugrásszerűen növekszik az elektronikus használatok, az online olvasók mennyisége. Jelentősen emelkedett a könyvtári programok, rendezvények száma: ez 2000 és 2018 között 22 334-ről 31 942-re nőtt. A személyes használatok száma az elmúlt néhány évben stagnált, a csökkenés leállt, 1 lakosra átlagosan 0,9 személyes használat jut. Hosszú távon azonban ez az adat is jelentősen romlott, 2000-től 2018-ig a könyvtárlátogatások száma évi 7 172 297-ről 4 910 281-re, vagyis 31,5%-kal csökkent.

A háztartásokban egyre elterjedtebb internetelés miatt a könyvtárakban ezt a szolgáltatást is egyre kevesebben vették igénybe, 2018-ban 176 089 esetben. Saját honlappal 2018-ban csupán 123 könyvtár rendelkezett, ennek ellenére a honlaplátogatások száma egy év alatt 3,9%-kal nőtt. Az elektronikus katalógussal rendelkező könyvtárak száma (134) 9,8%-os növekedést mutatott 2018-ban, de a katalógushasználatok száma 32,2%-kal csökkent 2017-hez képest. Az elektronikus tájékoztató szolgáltatásokban a kérdések száma egy év alatt 23,2%-kal növekedett. A könyvtárakban a használók 99 elektronikus információforráshoz fértek hozzá, amelyekben 94,6%-kal több volt a keresések száma az előző évihez képest. 2018-ban a könyvtárak bevételi forrásai is emelkedtek, az előző évhez képest 8,6%-kal. 2018-ban a foglalkoztatottak átlagkeresete havi 796 euró, a könyvtárosi tevékenységet folytató alkalmazottak pedig 778 euró volt. 2018-ban a közkönyvtárak

2993 könyvtárost foglalkoztattak, 4,8%-kal többet, mint az előző évben. Az alkalmazottak száma teljes munkaidőre vetítve 1320 fő volt, közülük ténylegesen 1114 fő dolgozott teljes állásban. A könyvtári munkában összesen 388 önkéntes vett részt, 835 fő megállapodás, 450 szerződés alapján dolgozott. A foglalkoztatott könyvtárosok 37,5%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel, középfokúval pedig 60,7%. Emelkedett a felsőfokú, de nem szakirányú végzettséggel rendelkezők száma (23%-kal), és csökkent a felsőfokú könyvtáros szakirányú végzettségűek aránya (11,1%-kal). A községi könyvtárakban bevett gyakorlat, hogy mindössze 1-2 órában a hivatal munkatársai látják el a könyvtári feladatokat, amiért nem kapnak többletjuttatást. Ezekben a helyeken a regionális könyvtárak módszertani segítségére fokozott szükség van. A helyzeten a regionális könyvtárak által működtetett mozgókönyvtári ellátás bevezetése javíthatna.

(Prókai Margit)

Lásd még 80, 113, 114, 118, 125, 135

Megyei könyvtárak

92/2020

BELL, Valerie – EADES, Rhiannon: Welcome to the solar garden : how we use solar energy to teach sustainability
In: Computers in libraries. – 39. (2019) 10., p. 18-23.

Üdv a napkertben! Avagy hogyan használjuk a napenergiát a fenntarthatóság tanítására?

Berendezés; Épületgépészet; Gazdaságosság -könyvtárban; Használók képzése; Környezetvédelem -könyvtárban; Megyei könyvtár; Társadalmi követelmények

Az Athens-Clarke Megyei Könyvtár a Georgia állambeli, közel 127 ezer lakosú Athens-Clarke megye legfőbb közkönyvtára, amely a regionális könyvtári ellátásért is felel. Közvetlen közelében több iskola is található, így a megyei könyvtár ideális helyszínen fekszik a használók minél szélesebb körének eléréséhez. A könyvtár rendhagyó napelemparkjával képviseli és mutatja be a fenntarthatóság és a tiszta energia megvalósíthatóságát.

A 2013-ban felújított könyvtár megfelel az „ezüst szintű” LEED minősítésnek. A napelemek kivül egyéb energiatakarékos megoldásokat is használnak:

az épületben mindenhová LED-lámpákat telepítettek, továbbá a fűtő-, szellőztető és légkondicionáló rendszert is hatékonyabbra cserélték, emellett a parkolóban az elektromos autók töltésére is lehetőséget biztosítanak.

A napelempark az EBSCO 2017-ben elnyert 100 ezer dolláros támogatásának köszönhetően épült fel. A könyvtár a megye fenntarthatóságért felelős szakértőjének segítségével tervezte meg a részleteket, választotta ki az ideális napelemeket és azok végső helyeit. Az olvasókat jelenleg egy ötméteres napelemtorony és egy alacsonyabb, virág formájú napelem-installáció fogadja a bejáratnál lévő „napkertben”. A fára emlékeztető torony hat napelemes egységet foglal magában, felszínének területe 11 m², kapacitása 1,7 kW, éves termelése 2200 kWh, így havonta 125–250 kWh elektromos energiát biztosít a könyvtáráépületnek. A „napraforgó” 12 szíriomszerű napelemből áll, ezek egy igazi napraforgóhoz hasonlóan követik a nap mozgását, és éjszaka vagy heves szél esetén összecukódnak. Összterületük 18 m², névleges teljesítményük 2,5 kW, éves áramtermelésük 4000–6200 kWh.

A napelemek és a LED-világítás kiépítésével a tervek szerint évente 59 tonnával csökkentik a széndioxid-kibocsátást, és közel 10 ezer dollárt takarítanak meg. Ezen túlmenően a napkert a lakosok számára jól látható és vonzó példája a zöld megoldásoknak, és egyedi oktatási eszközként is felhasználható. Nem utolsósorban a panelek keltette nagy árnyékos terület nyaranta népszerű gyülekezési helynek bizonyult.

Az olvasók egy, a könyvtár előterében elhelyezett interaktív terminál segítségével követhetik nyomon a napelemek energiatermelését. Az itt megtekinthető információk segítenek megérteni a napenergia hasznosítását és azt, hogyan befolyásolja az energiatermelést az időjárás változása és egyéb tényezők. Láthatják azt is, hogy mennyi energiát termel a napkert borús vagy napfényes időben. Az iskolások az adatokat fel tudják használni a megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos házi feladataikhoz is.

A könyvtárosok minden korosztály számára biztosítanak tájékoztató programokat a napenergiáról és egyéb fenntartható megoldásokról. Erre példa a tavasz-ként megtartott *Green Life Expo*, ahol piaci szereplők, nonprofit szervezetek és a helyi lakosok találkoznak annak érdekében, hogy megtanulják csökkenteni ökológiai lábnyomukat. Az ehhez hasonló rendezvények egyre több lakosnak adnak ösztönzést saját otthonuk napelemes felújításához, különösen, amikor szembe-

sülnek a beruházás és az abból eredő megtakarítás hosszú távú előnyeivel.

A napkerthez kötődő programok nem csupán a használóképzést segítik: a tizenévesekkel foglalkozó könyvtárosok például megmutatták, hogy a nap melegének kiaknázásával mályvacukrot is lehet sütni, ezért a gyerekek napenergiával működő sütőket barkácsoltak, amelyekben a napkert „napraforgó” paneljeinek hőjét felhasználva készítették el az édességet.

(Bódog András)

Városi könyvtárak

93/2020

TROSTOVÁ, Soňa – VONDROUŠ, Václav: Od astronomického kroužku po dnešní hvězdárnu v knihovně In: Čtenář. – 71. (2019) 7/8., p. 273.

A csillagászati körtől a mai könyvtári csillagvizsgálóig

Csoportos foglalkozás az olvasókkal; Gyermek- és ifjúsági olvasók; Kapcsolat intézményekkel; Rendezvény; Szakkör -könyvtárban; Városi könyvtár

A dél-csehországi Tábor város nemcsak történelméről nevezetes, hanem arról is, hogy (a prágai és a České Budějovice-i után) itt található az ország harmadik legrégebbi csillagvizsgálója. A Cseh Csillagászati Társaság 1917-es 61 alapító tagja között két itteni lakost is találunk, egy professzort és egy egyetemi hallgatót. 1933-ban a professzor közreműködött abban, hogy Táborban egy csillagászati kört és egy megfigyelőállomást hozzanak létre az érdeklődők számára. 1935-ben megépült a város kulturális központja, amelynek a tetejére csillagvizsgálót is emeltek. (Táborban ekkor számos aktív egyesület működött, melyek otthonra leltek az új épületben, amelyben a mozi és a városi könyvtár is helyet kapott.) 1937-ben már készen volt a kupolában a csillagvizsgáló, ám annak megnyitására a csillagászati szaklap csak 1940-ben számolt be. A II. világháborút követő években, 1947-től 1959-ig az obszervatórium országszerte népszerű és ismert volt a csillagászok körében. A csillagvizsgáló 1970 és 2013 között saját alkalmazottal rendelkezett, aki nemcsak az iskolákban, hanem a környező falvakban is népszerűsítette a csillagászatot. Ekkor ismét működött a csillagászati kör, és a település obszervatóriuma a '80-as

években csatlakozott egy európai csillagvizsgáló hálózathoz is.

2014-ben a létesítmény felújításon esett át. A vizsgáló legfőbb célja, hogy népszerűsítse a csillagászatot és a természettudományokat a nappali és éjszakai égbolt tanulmányozásán, illetve a kapcsolódó szakértői előadásokon keresztül. Rendkívül népszerűek az oktatási intézményekkel közös ismeretterjesztő foglalkozások, amelyek a legkisebektől a felsőfokú tanulmányokat folytatókig célozzák meg a diákokat. 2016 óta a cseh Asztronómiai Hivatallal együttműködve a csillagvizsgálóban előadás-sorozatot tartanak *Tábori világegyetem* címmel, ahol az érdeklődők tudósokkal, kutatókkal találkozhatnak.

A tábori csillagvizsgáló a város központjában található a városi könyvtárral együtt, a négyemeletes épület tetején, kupolával és lenyűgöző kilátást nyújtó terrasszal. Az obszervatórium a nagyközönség számára minden csütörtökön nyitva tart. Ezenkívül jelentősebb csillagászati események, például csillaghullás vagy nap- és holdfogyatkozás idején rendszeresen megnyitják a látogatók előtt.

(Prókai Margit)

Lásd még 117

Községi könyvtárak

Lásd 117

Mozgókönyvtárak

94/2020

VON FREYMAN, Johannes: Impressionen vom Bücherbustreffen : großes Bibliotheksfest in Hannover : Fahrbibliothek-Awards an Bücherbusse in Cuxhaven, Süd-Schleswig und Heilbronn verliehen In: BuB. – 71. (2019) 12., p. 746-748.

Res. angol és francia nyelven

Benyomások egy könyvtárbusz-találkozóról: nagyszabású könyvtári rendezvény Hannoverben – mozgókönyvtári díjat kapott Cuxhaven, Dél-Schleswig és Heilbronn könyvtára

Konferencia -nemzetközi; Mozgókönyvtár; Rendezvény

Sok hannoveri nem hitt a szemének, amikor szeptember 6-án kora reggel 27 színes könyvtárbusz egymás után bevonult a város központjában lévő Goseriede térre, és ott meghatározott rendben leparkolt. A 2019. szeptember 6–7-én Hannoverben rendezett első nemzetközi mozgókönyvtári konferencia számos résztvevője hagyta ott a rendezvényt, hogy jelen lehessen a könyvtárbuszok találkozójánál. A legfőbb cél a szakértelem és a tapasztalatok megosztása volt. Milyen gyakran van lehetőségünk arra, hogy ilyen sok, változatos külsejű mozgókönyvtárat szemügyre vegyünk, és első kézből információt szerezzünk a technikai megoldásokról és a legjobb gyakorlati alkalmazásokról? A középpontban a hannoveri mozgókönyvtári szolgálat új járműve állt, amelyet már elejétől fogva az akadálymentesség szempontjait figyelembe véve terveztek, az oldalsó bejárat egy rámpa révén szinte földszinti megközelítést nyújt. A vadonatúj hannoveri busz teljes ellentéte a Saarbrückeni Városi Könyvtár mozgókönyvtára, amelyet 1989-ben állítottak üzembe, azaz éppen 30 éves, és az egyetlen valóban „antik” darab volt a szemlén. A konferencián a mai kor aggodalmainak megfelelően számos előadásban téma volt a motortípusok kiválasztása a könyvtárbuszok számára. A dízelmotorok milyen alternatívája jöhet szóba a jövőben? Egy gyakorlati megoldás lehet a szlovén TAM vállalat által bemutatott e-busz prototípusa, amely moduláris kialakítása révén kisebb-nagyobb könyvtárbusszá fejleszthető. A konferencia egyik fénypontja a résztvevők által a három legszebb és legimpozánsabb járműnek megszavazott bibliobusz-díjak átadása volt. A nyertesek Cuxhaven megye mozgókönyvtára, Dél-Schleswig Dán Központi Könyvtárának mozgókönyvtára, valamint a Heilbronn Városi Könyvtár „guruló” könyvtára (*rollende Bibliothek* = robi) lettek.

(Autoref.)

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 75, 97, 108, 128

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

Lásd 123

Iskolai könyvtárak

95/2020

LO, Patrick [et al.]: Librarians' perceptions of educational values of comic books : a comparative study between Hongkong, Taiwan, Japan, Australia and New Zealand. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 51. (2019) 4., p. 1103-1119.

Hogyan látják a könyvtárosok a képregények oktatásban betöltött szerepét? Hongkong, Tajvan, Japán, Ausztrália és Új-Zéland összehasonlító vizsgálata

Állományalakítás; Felmérés; Ifjúság nevelése olvasásra; Iskolai könyvtár; Képregény; Nemzetközi helyzetkép; Olvasás; Olvasási szokások; Szórakoztató irodalom

A jelenleg reneszánszát élő képregényműfaj az oktatás területén is egyre több figyelmet kap, mivel népszerűsége leginkább az általános- és középiskolás diákok körében töretlen. A tanulmány hongkongi, tajvani, új-zélandi, ausztrál és japán könyvtárosok véleményét vizsgálja a témában.

A képregényeket mindig is az irodalom mostohagyerekeiként tartották számon: felszínes másodosztályú művekként, amelyek gyerekeknek és elmélyült olvasásra nem vágyóknak szólnak. Az elmúlt években – elsősorban a képregényeket adaptáló mozifilmekre és televíziós sorozatokra való tekintettel – a műfaj rendkívüli népszerűsége tett szert, aminek popkulturális hatásai a világon mindenhol visszaköszönnek. Emiatt egyre többen értékelik újra e művek oktatásban és könyvtári ellátásban betöltött szerepét. Ami a könyvtárakat illeti, a képregények remek eszközök lehetnek az olvasás megszerettetésére és a könyvtárhasználat elsajátításának elősegítésére.

A tanulmányban bemutatott kutatás korábbi, kelet-ázsiai iskolai könyvtárosok és intézményeik változását vizsgáló felmérések folytatásaként született. Azok tanúsága szerint – az eltérő oktatási és kulturális hagyományok dacára – a könyvtárosok felismerték a diákok iskolán kívüli rekreációs olvasásának jelentőségét; a képregények is ennek következményeképpen kerültek a kutatók látókörébe. A tanulmány hat kérdést kívánt megválaszolni: 1. Mít gondolnak az iskolai könyvtárosok a képregényekről? 2. Ajánlanak-e szabadidős olvasás céljából képregényeket a diákoknak? 3. Milyen mértékben használnak képregényeket az oktatás támogatására? 4. Milyen mér-

tékben használnak képregényeket oktatási célokra a vizsgált országokban/régiókban? 5. Van-e helyük a képregényeknek egy iskolai könyvtár állományában? 6. Milyen gyakori kihívásokkal és korlátozásokkal kell szembenéznie egy iskolai könyvtárnak a képregények kezelése során?

Az öt régióban szétküldött kérdőívekre 683-an válaszoltak, főként középiskolában dolgozó iskolai könyvtárosok. Nem beszélhetünk széles körű reprezentatív kutatásról, tekintve, hogy a válaszok túlnyomó része (390) Tajvanról érkezett.

A résztvevők tapasztalatai alapján az öt régió iskolai könyvtárainak többségében elérhető kölcsönözhető képregények az állományban, többnyire az olvasás és a könyvek megszerettetésének céljából, azaz a műfaj az oktatási tevékenységet támogató olvasásmotivációs segédletnek tekintik, ami az iskolai könyvtárak küldetésnyilatkozatainak is megfelel. A válaszadók egy része ezzel együtt ellenállást tanúsított a képregények minőségi olvasmányként való elfogadásában. (A kutatás során nem tettek különbséget a *comic book* és a *graphic novel* zsánerei között, mivel egyes régiókban azokat szinonimaként kezelik.) A gyűjteményekben a japán képregények érhetőek el a legnagyobb számban, ezeket követik a népszerű amerikai címek. A történelmi és a természettudományi témájú képregényeket is előszeretettel beszerezték a könyvtárak, és a klasszikus irodalmi feldolgozásokra is mutatkozott igény. Az iskolai könyvtáraknak a legnagyobb gondot a képregények eltűnése, ellopása és sérülékenysége jelenti, és gyakran túl nehéz/drága pótolni egy sorozat hiányzó számait. Több olyan tanár is akad – elsősorban a hongkongi, tajvani és japán konfucianus oktatási rendszerben – akik nem látják szívesen a képregényeket az iskolai könyvtári gyűjteményekben, ahol szerintük kizárólag az oktatást segítő dokumentumok számára van hely.

Arra ugyan nincs garancia, hogy a képregényt kedvelők valóban elmélyülnek az irodalom egyéb területein is, és idővel elhivatott olvasókká válnak, abban azonban egyetértenek a kutatásban részt vevő iskolai könyvtárosok, hogy a képregények kiváló olvasásmotivációs eszközök, mert növelhetik a diákok szókincsét, elősegíthetik a vizuális írástudás és a kritikus gondolkodás készségeinek fejlődését, valamint a nehezen olvasókat motiválhatják az önálló olvasásra, miközben továbbfejlesztik az olvasási készségeket is.

(Bódog András)

Lásd még 123

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Általános kérdések

96/2020

DAY, Annette – NOVAK, John: The subject specialist is dead. Long live the subject specialist! – Bibliogr. In: Collection management. – 44. (2019) 2-4., p. 117-130.

Meghalt a szaktájékoztató. Éljen soká a szaktájékoztató!

Állományalakítás; Együtműködés -helyi; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Kutatás információellátása; Megőrzés; Munkakör; Személyzet

Az elmúlt évtizedekben jócskán eltolódott a hangsúly a nyomtatott forrásoktól az online hozzáférés felé, és ezzel párhuzamosan a szaktájékoztatók szakismeretekre alapuló egyedi szerzeményező tevékenységének is, úgy tűnik, vége szakadt. Az egyedi dokumentumválogatás helyét szinte teljesen elfoglalták az olyan automatizált módszerek, mint az előzetes jóváhagyáson alapuló rendelés (*approval plan*), a használói igény szerinti beszerzés (*demand driven access*) és az aggregált tartalomsomagokra történő előfizetés. A dokumentumok birtoklása helyett elterjedt a licencelés, és létrejöttek a forrásokat megosztó könyvtári hálózatok. Ugyanakkor gyökeresen megváltoztak a tudományos kutatási eredmények közzétételi szokásai is: az egész kutatási folyamat végigkísérő, nehezen megragadható, folyamatosan áramló és dinamikus információk váltak jellemzővé. Mivel az anyagi támogatást biztosító intézmények megkívánják a források felhasználásának átláthatóságát, egyre fontosabb a kutatási folyamat transzparenciája, az eredményekhez való nyílt hozzáférés és a hosszú távú megőrzés is.

A fentiekből következik a modellváltás, melynek során az „outside-in” folyamatokat, azaz a nagyvilágban lezajlott kutatások végső eredményeinek könyvek, folyóiratok formájában történő könyvtári begyűjtését felváltja az „inside-out” megközelítés, vagyis a helyi kutatások eredményeinek minél szélesebb körben való terjesztése. Ehhez a szakreferenseknek a helyi kutatásokba kell szervesen bekapcsolódnuk. Az automatizált beszerzések révén felszabaduló kapacitásokat speciális információk – mint például

a kutatási adatok, oktatói és hallgatói publikációk, szűk használói körnek szánt webes gyűjtemények – nem automatizálható felkutatására és szelektálására fordíthatják.

Az intézmények kutatási szemináriumokon, konferenciákon való részvételre történő buzdítással támogatják a munkatársaknak ezt a szerepváltását. A szakreferensek így digitális kurátorrá válhatnak, akinek a feladata a kutatási adatok kezelése, megőrzése és hozzáadott érték előállítására egy-egy kutatás minden életciklusa során. Az adatkurátorság ugyanakkor csapatmunka, amely egy adott kutatás összes illetékes szakértőjének részvételével zajlik.

A fentieket a *University of Nevada at Las Vegas* (UNLV) konkrét példája illusztrálja. Az egyetem stratégiai tervét – melynek célja, hogy a régióban a legmagasabb szintű és legnagyobb társadalmi hatással bíró kutatási és oktatási intézménnyé váljon – az egyetemi könyvtár is a magáévé tette, és a gyűjteményépítést is ennek rendelte alá. A tanszéki kapcsolattartó (*liaison*) könyvtárosok szorosan együttműködnek a Las Vegasról szóló régi és ritka dokumentumok gyűjteményével, valamint a tudományos kommunikációért felelős osztállyal (*Scholarly Communications Initiatives*), utóbbi a szerzők publikálásához és a kutatási adatok kezeléséhez szükséges technikai szakértelmet biztosítja. A könyvtár az automatizált beszerzési folyamatok és az intézményi repozitórium révén tért át az „inside-out” modellre, a kapcsolattartó könyvtárosok hatékony munkájával rögzítve és megőrizve a születő kutatási adatokat, weboldalakat, blogokat, videókat, podcastokat és egyéb, megőrzési szempontból kockázatos anyagokat. A munka sikerességéről tanúskodik a szociológiai témájú *Goffman Archivum* eredményes megőrzése is, melynek során meg tudták valósítani egy egyetemi kutató által létrehozott honlap tartalmának repozitóriumi archiválását. Egy másik sikertörténet a napenergia felhasználásával kapcsolatos diákverseny projektjeinek digitális dokumentálása, melyben szintén az illetékes szakreferens volt a kezdeményező és közvetítő a repozitórium felé.

A UNLV könyvtára az „inside-out” modellre való átállás során együttműködik a gyűjteményépítésben érdekelt egyetemi egységekkel. Létrehozták a Digitális Kutatási Szolgáltatások Munkacsoportot is annak

érdekében, hogy fenntartható könyvtári szolgáltatásokat kínálhassanak a felmerülő szükségletek kielégítésére. Pilot projektek segítségével feltérképezik, hogy hogyan és mikor keletkeznek kutatási „outputok”. Ennek a tudásnak a birtokában valósulhat meg az „inside-out” gyűjteményszervezési modell, melynek során a kapcsolattartó könyvtárosok és a technikai szakértők bevonódnak a különböző kutatásokba. A régi szerepüktől megfosztott szaktájékoztatók így kerülhetnek ismét a legjobb helyre, és szerezhetnek sikerélményeket munkájukban.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 91, 100, 130

Állomány, állományalakítás

97/2020

DELMAR, Nathan: “What is bought is cheaper than a gift” : the hidden burdens of gifts-in-kind and policies to help. – Bibliogr. In: Legal reference services quarterly. – 38. (2019) 4., p. 197-231.

„Venni olcsóbb, mint kapni”: a tárgyi adományok rejtett hátulütői és a könyvtári jó gyakorlatok

Állományalakítás; Gyűjtőköri szabályzat; Hagyaték; Használó; Kommunikáció -használókkal; Módszertani útmutató; Szakkönyvtár -jogi

A könyvtáraknak szánt természetbeni adományok egy jogi könyvtár esetében sokfélék lehetnek a számítógépektől a képzőművészeti alkotásokon át az ügyvédi parókákig, de a legjellemzőbb itt is a könyv vagy könyvgyűjtemény ajándékozása. A cikk az ajándékokkal kapcsolatos könyvtári költségeket és egyéb felmerülő problémákat vizsgálja. Mivel ezek megoldására a legjobb eszköz az írott adományozási szabályzat, a szerző felmérést végzett 30 jogi könyvtár bevonásával, hogy kiderítse, melyek a legfontosabb elemek, amiket egy ilyen dokumentumnak tartalmaznia kell; mindezt pedig az egyesült államokbeli adózási kérdések részletes ismertetésével egészítette ki. Az ajándékkal munka is járul a könyvtárra: fogadnia és a gyűjtemény szempontjából értékelnie kell, megoldást kell találnia az elhelyezésre, katalogizálnia kell és a kölcsönzéshez fel kell szerelnie a köteteket, a könyvtár számára feleslegesnek bizonyuló fennmaradó dokumentumok számára pedig helyet kell

találni – mindez erőforrás-igényes tevékenység. Egy 2005-ös számítás szerint a költség akár kötetenként 45 dollárra is rúghat.

Nehezítő tényező az adományozó esetleges hátsó szándéka, például mikor hulladéklerakóként kívánja használni a könyvtárat, ideológiai szándék vezeti, vagy érzelmi kötődése miatt továbbra is rendelkezni szeretne az általa már a könyvtárnak adományozott könyvek felett. A jogi könyvtárakat főként a cégek-nél a digitalizáció miatt visszamaradt, vagy jogászok elhalálása után a család által felajánlott régi, már nem aktuális szakirodalom „fenegegeti”. Gyakran felmerül a gyűjtemény egyben tartásának igénye is. A könyvtár rendeltetésének félreértése – múzeumként, pusztán megőrző helyként, vagy adományközvetítő intézményként való felfogása – következtében akár tömeges felháborodás is kibontakozhat például a digitalizálást követő selejtezések kapcsán.

A nemkívánatos ajándék visszautasításakor komoly diplomáciai képességekre van szükség, hogy az adott könyvtár – és anyaintézménye – jó hírneve és függetlensége ne csorbuljon. Sokat segíthet a kínos helyzetek elkerülésében, ha a könyvtár rendelkezik a gyűjtőkörrel összehangolt, jól körülhatárolt adománybefogadó szabályzattal, melyre hivatkozni lehet egy-egy felajánlás esetén. A felmérés során vizsgált, többféle felsőoktatási intézménytípust képviselő 30 jogi szakkönyvtár válaszai alapján sikerült azonosítani azt néhány mindenhol érvényes szempontot, melyekre az ajándékozási eljárásrendek kitérnek.

Elsősorban le kell szögezni, hogy a könyvtár nem hivatásos értékbecslő, tehát sem az adományozó, sem az adóhatóság felé nem várható el tőle ilyen tevékenység. Emellett világossá kell tenni, hogy az adományozás után a könyvek feletti minden rendelkezési jog a könyvtárra száll. Kulcsfontosságú, hogy világosan közöljük, miért nem illik valami a könyvtári gyűjteménybe, gyűjtőkörbe. Ezek a szabályok segítenek megérteni az ajándékozonak a könyvtár szempontjait, és elkerülhetővé teszik a kínos helyzeteket. Fontos, hogy szerepeljen az eljárásrendben az adomány elfogadásáról szóló elismervény kötelezősége, az ajándékozó ex libris elhelyezésének szabályozása, és az a kitétel, hogy az elhelyezés mikéntjéről (az állomány esetleges egyben tartásáról) a könyvtár dönt. A szabályozást természetesen nem kell kőbe vésett dokumentumként kezelni, szerepe annyi, hogy egyszerű és rugalmas keretként szolgáljon. Érdemes és kívánatos udvariasan és segítőkészen viszonyulni az adakozókhoz, és támogatni őket abban is, hogy az adomány utáni adójóváíráshoz megfelelő segítséget

(például hivatásos értébecslőt) találjanak. A könyvtárak nem adhatnak adózási tanácsokat, de a vonatkozó adójogszabályok forrásait megismertethetik az adományozóval. Az viszont a könyvtár felelőssége, hogy írásos elismervényt és igazolást biztosítson az ajándékozást követően, valamint nyilatkozatot arról, adott-e valamilyen ellentételezést cserébe.

Az adományozás nagyon személyes dolog, a könyvek tükrözik tulajdonosuk érdeklődését, identitását, szenvedélyeit, örökségét – a könyvtárnak ezt szem előtt kell tartania. Az írásban lefektetett adományozási szabályzatok segítenek összehangolni a felek érdekeit úgy, hogy a könyvtár se veszítse el arcát és függetlenségét, ne háruljon rá túlzott teher, valamint megőrizhesse támogatóinak jóindulatát és fenntarthassa a nagyközönség érdeklődését.

A cikk függelékeként a 30 vizsgált könyvtár adományozási eljárásrendjének leírását is megtaláljuk.

(Fazokas Eszter)

98/2020

TENCH, Rob: Implementation of a print DDA program at Old Dominion University Libraries. – Bibliogr. In: Technical services quarterly. – 36. (2019) 4., p. 363-378.

Nyomatott könyvek igény szerinti gyarapítási programja az Old Dominion Egyetem Könyvtárában

Állománygyarapítás; Felsőoktatási könyvtár; Igény; Igénykutatás irodalom iránt; Integrált gépi rendszer; Könyvvásárlás; Modern könyv

Az igény szerinti gyarapításról (*demand-driven acquisition*, DDA) már 2011-ben jelentek meg összegző publikációk. Az egyesült államokbeli Old Dominion Egyetem (ODU) könyvtáraiban az e-könyvek DDA-konceptiója alapján 2017-ben indult a nyomtatott könyvek beszerzésének (print DDA) kísérleti projektje. A legnagyobb különbség a két dokumentumtípus beszerzése között az, hogy a nyomtatott könyvekhez nem lehet azonnal hozzájutni, és esetükben értelmét veszti a rövid távú kölcsönzés.

A projekt ötletét az oktatók vetették fel. Indítását megelőzte az igények felmérése; a nyomtatott könyvek rendszeres használatát a kölcsönzési statisztikai adatok is igazolták. Mivel a könyvtár 2014 óta feszített költségvetéssel működött, amelyben nem jutott többlettámogatás az egyre növekvő gyarapítási kiadásokra, a vezetőség úgy vélte, hogy a nyomtatott

DDA módszere a befektetések jobb megtérülésével kecsegtet.

A feladathoz alakult munkacsoport az egyes könyvtári részlegek vezetőiből és a gyarapítási koordinátorból állt. A projekt első fázisára 5000 dollárt szántak. Fontos cél volt a nyomtatott DDA integrálása a felhőalapú *Alma* platformba és *Primo* keresőeszközbe. Beszállítóként a *ProQuest Coutts*ot választották, mivel a cég alacsonyabb árat kért a katalogizálásért, több rekordot tett elérhetővé, közvetett és közvetlen lehetőségeket kínált, valamint kiszűrte a nyomtatott és az elektronikus DDA duplikációit. Mellette szövelt még, hogy a *ProQuest Coutts* gyarapítási eszközét, az *Oasist* néhány hónappal korábban integrálták az *Alma/Primo*-val.

A nyomtatott DDA *Alma/Primo*-n keresztüli megoldása új feladat volt a *ProQuest Coutts* számára is; a munkacsoport tagjai közé bekerültek a *ProQuest* és az *Ex Libris* képviselői. Az első megbeszélésen a könyvtár a *ProQuest Coutts*tól a kérések 3 héten belüli teljesítését és a könyvek „polcra kész” szállítását kérte. A megrendelő gombot és a felugró ablakot a *Primo* rendszerben kellett kifejleszteni. A gomb a rendelő és a rendelés azonosítóit rögzíti, a felugró ablak pedig a teljesítés határidejéről tájékoztat, egyúttal előállítja a *ProQuest Coutts* könyvforgalmazójának (*Ingram*) címzett megrendelést. Kritikus pont volt a számlázást indító link aktiválása. Míg folyt a szoftverfejlesztés, a könyvtár és a *ProQuest Coutts* a duplumok kiszűrésén és a rendelések beállításán dolgozott. A „kezdőcsomaghoz” a könyvtár a kurrens rekordok mellett 2-3 évre kérte a visszamenőleges tételeket is. A koncepció szerint a print DDA-rendelés elfogadható volt akkor is, ha a könyvnek már elérhető volt az e-változata. A „polcra kész” szállítás további költségeket igényelt, a könyvek védelméhez 500 biztonsági csíkot, 500 vonalkódot és az ODU könyvtár tulajdonbélyegzőjét küldték el a *ProQuest Coutts*nak. A nyomtatott DDA-rekordokból törölték a könyvtárközi kölcsönzésre ugró linkeket.

Az éles szolgáltatás 2017 októberében indult, használatához a könyvtár háromoldalas útmutatót küldött az egyetemi közösségnek. A következő problémák merültek fel:

- kevésnek bizonyult a *ProQuest Coutts*tól kapott összesen közel 20 ezer rekord (ez mindössze 1%-a az *Alm*ában elérhető rekordoknak);
- a „polcra kész” szállítás feleslegesen növelte a várakozási időt;
- a megrendelő gomb és a megrendelést követő üzenet szövege az olvasóknak nem volt egyértelmű.

Az indítás után nem sokkal a távoktatásban tanulóktól is érkeztek rendelések, melyek teljesíthetőségét integrálni kellett a rendszerbe. A pilot projekt sikeresnek bizonyult; a folytatáshoz a könyvtár megkapta a megígért 25 ezer dollárt, és a szolgáltatás 2018 júliusától rendszeressé vált. Ezután a fejlesztő csoport kijavította az észlelt problémákat, az *Alma/Primo* frissítései miatt fellépő működési hibák azonban megmaradtak. Az első értékelés a bevezetés után 9 hónappal készült: a szolgáltatást igénybevevők 36%-a alapszakos hallgató, 40%-a posztgraduális hallgató, 24%-a oktató volt. A vártnál kedvezőtlenebbek voltak az átfutási időre vonatkozó adatok (2 héten belül csupán a tételek 42%-a érkezett meg), viszont jól alakult a megrendelt könyvek kölcsönzési aránya (86,36%). A könyvtár 2019 júliusáig összesen 464 nyomtatott könyvet szerzett be 27 499 dollár értékben a print DDA-program keretében, ami azt jelzi, hogy az új szolgáltatás találkozott a használók igényeivel.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 76, 90, 95, 96, 99, 105, 111, 129, 133

Állományvédelem

Lásd 100, 130

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

99/2020

BOYD, Christopher W.: Inside the front door : tailoring a leisure reading collection to attract an academic population. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 26. (2019) 1., p. 88-108.

A bejáraton túl: egy felsőoktatási könyvtár szépirodalmi különgyűjteményének testreszabása a használók figyelmének felkeltése érdekében

Állományalakítás; Egyetemi hallgató; Felsőoktatási könyvtár; Kölcsönzés; Marketing; Olvasás; Szórakoztató irodalom

Ellentmondásos a szépirodalmi művek megítélése a felsőoktatási és szakkönyvtárak gyűjteményeiben. A Floridai Gulf Coast Egyetem (FGCU) könyvtára úgy

véli, hogy megvan a létjogosultsága egy szépirodalmi gyűjtemény fenntartásának, amit egy statisztikai elemzéssel is alátámasztottak.

A könyvtárakban gyakori a keménytáblás könyvek védőborítóinak eltávolítása a helytakarékoság érdekében, ám a könyvkiadók nem véletlenül fordítanak nagy gondot a könyvborítókra, ugyanis első ízben azok keltik fel a potenciális olvasók figyelmét. Az FGCU könyvtárban szerencsére nem dobták ki a védőborítókat, így az időszakos állományapasztás után ezek visszakerültek a könyvekre, a felszabadult helyekre pedig kitétek a vonzó borítóval bíró példányokat. A módszer hatásosnak bizonyult, a hallgatók intenzívebben használták az így kiemelt gyűjteményrészeket.

Egy pezsgő életű floridai egyetemi könyvtárban indokolt egy, a hallgatók kényelmét szolgáló, közkönyvtári funkciókat ellátó szórakoztató célú gyűjtemény fenntartása. Az FGCU könyvtára szépirodalmi gyűjteményének alapját a *Brodart Company* szolgáltatása, a *McNaughton felnőtt kölcsönzési kínálat* választéka nyújtja. A könyvtár kezdetben az ún. automatikus bestsellerkövető (*Automatic Bestseller Maintenance*) szerzeményező eljárást követte, amely a *New York Times* aktuális „Top 10” bestsellerlistáján alapul. A listák a könyvtárhasználati adatok szerint személyre szabhatók, így ez a gyarapítási mód gondoskodik az olvasóknak kínált, hetente változó és negyedévenként megújuló szépirodalmi gyűjtemény alakításáról. A könyvtár e 2015-ben indult szolgáltatásának hatás mérésre kizárólag a kölcsönzések kvantitatív adatait használták fel. A szépirodalmi gyűjtemény forgalmazási adatait összehasonlították a teljes gyűjteményével, de mivel ez nem bizonyult megfelelő módszernek a két gyűjteményrész közötti nagyságrendi különbségek miatt, ezért felhagytak vele. Az elemzett adatok forrása a könyvtárat felügyelő állami konzorciumnak küldött statisztika, amelynek adatai leszűrhetők kizárólag a különgyűjteményre. Az FGCU könyvtára ötféle olvasótípusára vonatkozóan külön lekérdezést igényelt a vizsgálathoz a konzorciumtól, így elemezni tudták az olvasótípusok tükrében a *fiction*, *nonfiction* és *young adult* kategóriákra bontott közel 500 példányos szépirodalmi gyűjtemény használati adatait. Az így kapott adatok alapján frissítették az állományt és szállították vissza negyedévenként a kevésbé használt köteteket a *Brodart*nak, majd mindezt továbbfejlesztették a selejtezés során kialakított új könyvtári terek igénybevételével: a bejárat közelében, kívülről is jól látható plakátokkal és figyelem-

felkeltő könyvespolcokkal hirdetve a könyvtárban elérhető bestsellereket.

A nyers adatokat olvasótípusok (alapszakos hallgatók, posztgraduális hallgatók, személyzet, oktatók, külső használók) szerint MS Access adatbázis-kezelőben értékelték ki. Az első elemzések során kiderült, hogy a kölöngyűjtemény csaknem fele a vizsgált időszakban csupán a könyvtári elérhetőség idejének kevesebb mint 25%-ában volt kölcsönzés alatt, a kölöngyűjtemény több mint egynegyedét kölcsönözték ki az idő 25–49%-ában, 40 db kötet volt ki-kölcsönözve az időszak 50–74%-ában, míg csupán 8 db kötet forgott a ciklus időszakának több mint 75%-ában. Ezért a vezetőség újraértékelt a szerzeményezési tervet, és az előre meghatározott listák helyett maguk választják ki a szépirodalmi gyűjtemény beszerzendő kötetait, azáltal, hogy meghatározzák a kevésbé népszerű alkotókat, akiknek műveit így nem szállítják ki.

Két és fél év (és 2246 kölcsönzés) tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a szépirodalmi gyűjtemény fontos szerepet tölt be az FGCU könyvtárban (összehasonlításképp: átlagosan adott időben csupán a törzsgyűjtemény 1%-a van kölcsönzésben). A legnépszerűbb irodalmi műfajnak a *young adult* bizonyult az olvasók körében, akiknek legnagyobb hányadát az alapszakos hallgatók tették ki.

(Bódog András)

Lásd még 75, 95, 120, 128, 132, 134

Raktározás

100/2020

KOVALCIK, Justin – VILLALOBOS, Mike: Automated storage & retrieval system : from storage to service. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 38. (2019) 4., p. 114-124.

Automatizált raktározási és visszaosztási rendszerek: a raktározástól a szolgáltatásig

Állományvédelem; Elemi károk; Felsőoktatási könyvtár; Gépi állomány-nyilvántartás; Gépi raktározás; Integrált gépi rendszer; Munkafolyamat; Szolgáltatások

A cikk a Northridge-i Kaliforniai Állami Egyetem (CSUN) Oviatt Könyvtárának automatikus raktározási és visszaosztó rendszerét (AS/RS = *automated*

storage and retrieval system) mutatja be. A világon először, 1991-ben e könyvtárban vezettek be ilyen rendszert a helyhiány orvoslására. Az 1989-ben megkezdett kiépítés kétmillió dollárba került.

Ahogy nő a hallgatói létszám, új szakok, karok alakulnak, a könyvtáraknak is újra kell gondolniuk a szolgáltatásaikat. Az 1980-as években az analóg dokumentumok megnövekedett száma kapcsán merült fel egy új raktári rendszer bevezetésének terve; napjainkban a könyvtári tér egyéb célokra történő felszabadítása az AS/RS rendszerek fő hozadéka.

Maga a technológia már adott volt az ipari raktározásban, ezt ültették át a könyvtári raktározás területére. A rendszer lényege, hogy a dokumentumokat tárolórekeszekben helyezik el egy polcszerkezeten, és azokat egy sínen futó robotizált kar szedi ki vagy helyezi vissza a megfelelő helyre. (Lehetséges az automata, a félautomata és a „kézi” levétel és visszaoosztás is.)

A CSUN könyvtárának keleti szárnyában található a 743 m² területet elfoglaló, 12,2 m magas polcrendszerű AS/RS raktár. Az állványsorokon 13 260 db acélrekeszt helyeztek el (szélesség: 0,6 m, hosszúság: 1,2 m, magasság: a dokumentummérettől függően változó), összesen közel 1,2 millió dokumentum tárolását téve lehetővé. Az állványok közötti hat folyosó mindegyike rendelkezik raktározási és visszaosztó géppel (*storage retrieval machine*, SRM). Az anyagok kezelését egy, a könyvtári keresőrendszerrel összekapcsolt szoftver segíti; a folyamathoz a dokumentumok azonosítóit az azokat tartalmazó rekesz azonosítójához rendelték. Az AS/RS raktárban tárolt dokumentumok forgalmazása gyorsan zajlik, a kérés leadása és a kézhezvétel között mindössze percek telnek el. A használó online adhatja le kérését, amely a berendezéskezelő rendszerhez továbbítódik; ez a robotizált gépet a megfelelő folyosóra irányítja, majd a kiválasztott rekeszt a gyűjtőállomásra szállítja.

A könyvtár AS/RS rendszerének 1991-es bevezetésekor a ritkán kölcsönzött műveket helyezték el az új raktárban (mintegy 800 ezer kötetet), a jobban keresett dokumentumok pedig a szabadpolcon maradtak. Az 1994-ben bekövetkezett 6,9-es erősségű northridge-i földrengés azonban ráébresztette a könyvtár munkatársait, hogy érdemes a gyakrabban használt dokumentumokat is az új raktárban tárolni, ugyanis a szabadpolcon lévő anyagok nagy része a földrengés következtében erősen sérült vagy megsemmisült, míg az AS/RS rendszerben tárolt dokumentumoknak nem esett bajuk.

A szükséges felújításokat követően 2000-ben tudott újraindítani a könyvtár. Újragondolták koncepciójukat, és az analóg dokumentumok jelentős részét a raktárba irányították, ezzel növelve a könyvtári közösségi tereket. Átértékelték az AS/RS rendszer jelentőségét is, és a kölcsönzési, illetve a rendszer-üzemeltetési részlegbe olvasztották. Változások történtek az adminisztráció, az üzemeltetési eljárások, a személyzet és a rendszer hozzáférhetősége terén is, ami fennakadásokat okozott. Problémát jelentett az is, hogy egyre többen kaptak a rendszerhez hozzáférést, akiknek így további képzést kellett biztosítani. Ebben az időszakban a különgyűjteményi és levéltári részleg több ezer nem katalogizált, de keresett anyagot töltött be a rendszerbe; ezek adatait később kézzel kellett beírni a szoftverbe. Egy idő után nagy eltérések mutatkoztak a szoftveres és a hagyományos leltári jegyzékben, ezért ennek a részlegnek a szolgáltatását időlegesen le kellett állítani. Ez a sok problémával és nehézségekkel járó időszak 2015-ig tartott. Ekkorra az AS/RS rendszerbe integrálták az összes kurrens és bekötött időszaki kiadványt is, ami jelentősen megnövelte a kérések számát. A gyakran keresett anyagok voltak a katalizátorai annak, hogy megváltoztatták az AS/RS rendszer felhasználási modelljét: tárolásból így szolgáltatássá vált. A tömör raktározás rengeteg helyet takarított meg, miközben támogatta az olvasószolgálatot, valamint javította az állományellenőrzés és az állományvédelem hatékonyságát.

Az AS/RS rendszerben tárolt, gyakran használt vagy értékes anyagok esetén nagyobb a biztonság a szabadpolcon lévő anyagokkal szemben: csökken a lopás vagy a rongálás esélye, hiszen a rendszerhez csak a munkatársak férhetnek hozzá. Míg a szabadpolcon lévő állományrészek leltározása idő- és munkaigényes és több ember bevonásával zajló folyamat, addig az AS/RS rendszer képes leltári auditok elvégzésére, amelyek nem lassítják a nyilvános szolgáltatásokat. A rendszer lehetővé teszi a CSUN használói számára, hogy egyszerre nagyobb mennyiségben is percek alatt hozzájussanak a kívánt dokumentumokhoz. Ha egy AS/RS-ben tárolt anyagot visszahoznak, az percekben belül újra látható lesz a katalógusban, és kölcsönözhetővé válik.

A telepítés óta két alkalommal került sor az AS/RS megújítására. 2011-ben a kommunikáció és a helymeghatározó komponensek lettek naprakészek. A második frissítés két lépésben, 2016 és 2018 között történt, ekkor a szoftverekre és a berendezésekre összpontosítottak: a szerveren és a klienseken futó

szoftvereket frissítették, illetve az SRM-ek fele új motort, meghajtást és vezérlőket kapott.

Az Oviatt Könyvtár az elmúlt harminc évben megtapasztalta az AS/RS előnyeit és használhatóságát: a rendszer lehetővé tette, hogy megvalósítsák a helytakarékos, modern és biztonságos egyetemi könyvtári működést.

(Mészáros Tamás)

Lásd még 130

Feldolgozó munka

101/2020

ZAPOUNIDOU, Sofia – SFAKAKIS, Michalis – PAPTATHE-ODOROU, Christos: Mapping derivative relationships from RDA to BIBFRAME 2. – Bibliogr. In: Cataloging & classification quarterly. – 57. (2019) 5., p. 278-308.

Az RDA-beli származékos kapcsolatok megfeleltetése a BIBFRAME 2 modellnek

Dokumentumleírási szabályzat; Feldolgozó munka; Gépi dokumentumleírás; Módszertani útmutató; Terminológia

A különböző bibliográfiai adatmodellek közötti átjárhatóság egyik különlegesen fontos eleme, hogy mindazok a kapcsolatok, amelyek a kiinduló modellben az egyes entitások között fennállnak, megfelelően reprezentálhatók legyenek a célmodellben is. E tanulmány szerzői két nagy modell, az RDA és a BIBFRAME 2.0 megfeleltethetőségét vizsgálták, különös tekintettel a származékos bibliográfiai kapcsolatokra. Ilyen kapcsolatok az ún. bibliográfiai családokba tartozó művek között állnak fenn, amely családokban minden mű egyetlen közös ösre vezethető vissza; a származékok az eredeti mű adaptációi, fordításai, dramatizált, rövidített változatai stb. lehetnek. Ezek a kapcsolatok az RDA adatmodelljében művek (*work*) és kifejezési formák (*expression*) között is leírhatók, ám mű és mű közötti relációban csak akkor, ha nem tudjuk, hogy a származék létrehozásához az eredeti mű mely formanyelvi megfogalmazását használták fel.

A BIBFRAME-ben azonban más a helyzet, hiszen az RDA-beli mű és kifejezési forma itt egy entitást/osztályt képez (mű – *work*). Ez a modell nem teszi lehetővé a kifejezési formák ismérveinek külön entitásszinten történő leírását, hanem beolvasztja azokat a művek adatai közé: egy BIBFRAME-mű leírása te-

hát egyszerre tartalmaz a szellemi tartalomegységre, valamint annak egy bizonyos formanyelven történt kifejezésére vonatkozó állításokat. Más szavakkal: egy három kifejezési formával rendelkező RDA-mű leírása BIBFRAME-re alakítva három önálló mű leírásává esik szét, amelyek között feltétlenül jelezni kell a kapcsolatot egy „más kifejeződése” viszonyjelölő beiktatásával.

A tanulmány szerzői népes bibliográfiai családok tagjait reprezentáló MARC-rekordokat (pl. *Száz év magány, Bűn és bűnhődés, Üvöltő szelek*) konvertáltak háromelemű állításokká az RDA-relációsztár elemeinek használatával (ezt a halmazt *Gold RDA*-nak nevezték). A nagy családokra (egyenként körülbelül 20–30 rekorddal) azért volt szükség, hogy minél több kapcsolattípus viselkedése megvizsgálható legyen a transzformációk során. Az eredményül kapott gráfokat két, egymástól különböző specifikáció alapján alakították tovább a BIBFRAME-sztár elemeit tartalmazó gráfokká. Az egyik specifikáció tartalmazta a kutatók által megfogalmazott, a bibliográfiai kapcsolatok megőrzését célzó megfeleltetési szabályokat (*RDA2BF* gráf), míg a másik ezekre nem volt tekintettel (*Gold BIBFRAME* gráf), és csak összehasonlítási alapul szolgált.

A két eredménygráf egybevetése igazolta, hogy az RDA-ban a művek között definiált származékos kapcsolatokat nem lehet egyszerűen a BIBFRAME-művek közötti viszonyoknak megfeleltetni. A mű fogalmának eltérő meghatározása miatt ugyanis ez az eljárás nem helytálló kapcsolatok kialakulását eredményezi, azt implikálva, hogy az RDA-ban két mű között leírt származékos viszony *minden*, a kifejezési formák számával egyező számú BIBFRAME-mű között fennáll. Ennek elkerülésére az RDA-ban mű-szinten definiált származékos kapcsolatot ki kell hagyni az átalakítási folyamatból, és csak a *kifejezési formák* szintjén meghatározott relációt szabad a BIBFRAME-ben *művek* közötti kapcsolattá alakítani. Figyelembe kell venni továbbá, hogy míg az RDA-ban számos relációtípus egyedi leírására nyílik lehetőség, a BIBFRAME-ben (a fordítások esetét kivéve) több esetben rákényszerülünk a kevésbé konkrét „származéka” viszonyjelölő alkalmazására, elveszítve ezzel a kapcsolattípusok egyediségét.

A kutatók megállapították, hogy a fenti nehézségek figyelembevételével és az RDA rendelkezéseit követő forrásleírás egyes pontjainak hangsúlyozásával (pl. a származékos kapcsolatokat kifejezési formák között kell jelölni) az átalakítás megfelelő pontossággal végbemegy, az RDA-ban leírt kapcsolatok tehát biz-

tonsággal megőrizhetők BIBFRAME-környezetben is, bár fel kell készülni egyes relációk specifikusságának csökkenésére.

(Hubay Miklós)

Lásd még 82, 88, 120, 128

Katalógusok

102/2020

KAZZER, Claas: Zum barrierearmen Katalog mit Open-Source-Software : ein Praxisbericht aus der Universitätsbibliothek Leipzig. – Bibliogr. In: Bibliotheksdienst. – 53. (2019) 10-11., p. 667-675.

Res. angol nyelven

„Szinte akadálymentes” katalógus nyílt forráskódú szoftverrel: a Lipcsei Egyetemi Könyvtár gyakorlati tapasztalatai

Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresési rendszer; Hátrányos helyzetű olvasó; Hozzáférhetőség; Online katalógus; Szoftver

Az akadálymentesség bevett terminus, de olyan ideális állapotot jelöl, amely aligha érhető el. Használatos még az „akadályszegény” minősítés is, ami azt jelenti, hogy a megoldás „szinte akadálymentes”. Egy weboldal akkor minősíthető így, ha a gépi keresőrendszerek könnyen indexelik; a használók könnyen eligazodnak azon, hogy éppen hol tartózkodnak a weboldalon; jól követhető a navigáció; szükség esetén segítség áll rendelkezésre; a képernyő jól olvasható; és a funkciók a legkülönbözőbb eszközökön korlátozás nélkül igénybe vehetők.

A Lipcsei Egyetemi Könyvtárban 2013-ban határozták el, hogy az online katalógust fokozatosan egyre akadálymentesebbé – akkor ez még azt jelentette, hogy a látássérültek számára olvashatóvá – teszik. A későbbiekben arra törekedtek, hogy a különböző forrásokat a használók egységes interfész segítségével kérdezhessék le. 2010-ben a *Finc* projekt keretében Szászország tudományos könyvtárai a Lipcsei Egyetemi Könyvtár irányításával összefogtak, hogy európai uniós támogatással felhasználóbarát katalógusokat építsenek. A katalógusrendszerhez a *VuFind* nyílt forráskódú szoftvert választották, amely alkalmas arra, hogy belső és külső információforrásokban közös keresést végezzen, és egy nemzetközi fejleszt-

tőcsapat támogatását élvezi. Az első *Finc*-katalógus Lipcsében lépett üzembe. Az együttműködő könyvtárak (számuk meghaladja a húszat) később konzorciumot alakítottak.

Az online katalógusok fejlesztésénél az akadálymentesség kiteljesítése igen fontos cél. A *VuFind* kiválóan alkalmas egyéni használói interfész kialakítására. Amikor valamelyik partnerintézmény új funkciót fejleszt, vagy valamilyen, a napi munka során észlelt hibát javít ki, a tapasztalatokat és eredményeket megoszthatja a többiekkel (országban belül és nemzetközi szinten egyaránt), és fejlesztéseit a többiek rendelkezésére bocsáthatja további felhasználásra. Ez a procedúra a szándéktól a megvalósításig akár néhány nap alatt lebonyolítható.

A Lipcsei Egyetemi Könyvtár eddig a következőket érte el az online katalógus akadálymentesítése terén: javították az oldalstruktúrát és a navigációt; élő chatfunkciót indítottak; gondoskodtak arról, hogy a katalógust okostelefonról, táblagépről és laptopról is jól lehessen használni; lépéseket tettek a keresőmotorokra való optimalizálás és a *schema.org* attribútumok gazdagítása érdekében; javították a katalógus olvashatóságát a képernyőolvasó eszközök számára; akadálymentesítették az űrlapokat; fejlesztették a billentyűzettel történő navigációt.

2018-ban maga a Lipcsei Egyetem is átalakította weboldalát hasonló szellemben. Egyszerűsítették a menüstruktúrát, a weboldal nyelvezetét, ellenőrizték az oldalstruktúra következetességét és logikus voltát. Hosszabb távon tervezik a jelnyelv alkalmazását és a tartalom felolvasását is a fogyatékkal élők számára. 2019 őszén az összes *VuFind* alkalmazást, elsősorban a katalógusokat átállítják a legfrissebb verzióra. Az akadálymentesítés kis lépésekben, de folyamatosan zajlik, és mindenképpen megéri az erőfeszítéseket.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 76

Információkeresés

103/2020

OH, Kyong Eun – COLÓN-AGUIRRE, Mónica: A comparative study of perceptions and use of Google Scholar and academic library discovery systems. – Bibliogr. In: College & research libraries. – 80. (2019) 6., p. 876-891.

A Google Scholar és a könyvtári discovery rendszerek megítélésének és használatának összehasonlító elemzése

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresési rendszer; Használói szokások; Integrált gépi rendszer; Online információkeresés

A *Google Scholar* és a felsőoktatási könyvtári *discovery* rendszerek egyaránt fontos források az egyetemi polgárok számára a tudományos információ megtalálásához. Az Egyesült Államok több mint 20 állami tudományegyetemén tanuló vagy oktató 975 használó körében végzett online felmérés alapján jelen összehasonlító kutatás azt vizsgálja, hogyan és miért használják az egyetemi polgárok ezt a két forrást. Az eredmények azt mutatják, hogy a résztvevők hasonló módon használják mindkét forrást, és mindkettőt rendkívül *hasznosnak* és jól *elérhetőnek* találják. Az olyan fogalmak, mint a *teljesség*, a *szubjektív megbízhatóság*, a *lojalitás* és a *tervezett használat* inkább társultak az egyetemi könyvtári *discovery* rendszerek, mint a *Google Scholar* értékeléséhez; ezzel szemben a *Google Scholar*nál a használók a *könnyű használatot*, a *rendszer minőségét* és az *elégedettséget* érzékelték magasabb szintűnek az egyetemi könyvtárak *discovery* rendszereihez képest.

(Autoref. alapján)

Lásd még 126, 130

Olvasószolgálat, tájékoztatómunka

104/2020

LABRAKE, Matt: Getting your FAQs straight : how to make your knowledgebase power virtual reference In: Computers in libraries. – 39. (2019) 8., p. 14-19.

GYIK-et hatékonyan, avagy hogyan hozzuk ki a legtöbbet a könyvtári tudásbázisból a virtuális referenzhez?

Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Olvasószolgálat; Referenz; Tájékoztatói eszköz; Tájékoztató munka

Egy alaposan átgondolt tudásbázis javíthatja a felsőoktatási könyvtári referenz (és az azzal összefüggő használóképzés) hatékonyságát, pontosságát, átfogó jellegét és fenntarthatóságát. A szerző cikké-

ben megosztja a virtuális referenz gerincét képező Gyakran Ismételt Kérdések (GYIK, angol rövidítés: FAQ) hatékony működtetésének módszereit. A szolgáltatás fejlesztésekor érdemes tekintetbe venni, hogy a jövőben a tudásbázis képezheti a chates referenzszolgáltatás során alkalmazott mesterséges intelligencia „agyát”.

Az online tájékoztatás első megjelenési formáját jelentő tudásbázisok és GYIK-ok immár több mint húszéves múltra tekinthetnek vissza. 2014-ben a *Berkeley College* könyvtára újragondolta ezt a szolgáltatását: platformul a Springshare *LibAnswers* eszközt választották, és egy munkacsoportot állítottak fel a tudásbázis újratervezésére. A végeredmény igazolta az erőfeszítéseket, hiszen öt évvel az átalakítás után havonta több tízezren keresik fel a könyvtári GYIK-ot.

Tapasztalataik alapján négy pontban gyűjtötték össze a minőségi könyvtári tudásbázishoz szükséges tervezési stratégiákat:

1. A meglévő adatok kiaknázása: sok könyvtár rendelkezik a személyes tájékoztatás eredményeivel, továbbá a legtöbb *live-chat* technológia lehetővé teszi a chatinterakciók archiválását. Ezeknek az elemzése képezheti az alapját a megfelelő Gyakran Ismételt Kérdések összeállításának, hiszen az adatokból kirajzolódik, hogy mely témák iránt érdeklődnek a leginkább a használók.
2. A GYIK tartalmazzon differenciált tartalmakat, és támogassa a használóképzést: minden kérdésre/kérdéskörre biztosítsunk „gyors”, „részletes” és „további információ” válaszlehetőségeket! A feltüntetett válaszok első pár mondata nyújtson rövid összefoglalást, majd ezt követheti részletesebb kifejtés, amelyet érdemes tovább bővíteni releváns forrásjegyzékkel. A képernyőképek és multimédiás tartalmak egyszerre támogathatják a virtuális tájékoztatást és a használóképzést.
3. A GYIK címkézése metaadatokkal a kereshetőség javítása érdekében: olyan kulcsszavakat érdemes választani, amelyet a hallgatók használnak, így a szakterminológia ismerete nélkül rátalálhatnak a számukra releváns tartalmakra.
4. Lektorálási és minőségirányítási folyamat bevezetése és működtetése: javasolt a kollégák segítségével átnézni a GYIK-re szánt tartalmakat.

További négy tanács a szolgáltatás bevezetéséhez:

1. A GYIK felhasználása a virtuális és a személyes tájékoztató munkához egyaránt: forgalmas könyvtárakban gyorsíthatja a tájékoztatás folyamatát, ha

az olvasókat először a GYIK-hoz irányítjuk, hátha már abban választ találnak a kérdésükre.

2. GYIK beágyazása mindenhol: a Berkeleyyn az online tájékoztatásra használt *LibAnswers* platform lehetőséget kínál egyedi widgetek beágyazására elektronikus forrásokba, honlapokra, digitális tananyagokba stb.
3. Könyvtári tudásbázis mint belső képzési anyag: az új munkatársaknak kiváló kiindulópont lehet munkahelyük szolgáltatásainak megismerésére.
4. Automatizált szöveges válaszok GYIK-re mutató linkekkel: a *LibAnswers* automatikus válaszopciók beállítását is lehetővé teszi, így az olvasók bizonyos kulcsszavak vagy kifejezések beírásakor automatikusan válaszüzenetet kapnak, például a „téma” kifejezés átirányít a dolgozati témaválasztáshoz segítséget nyújtó GYIK-re.

A jövőben a chatbotok terjedése további lehetőségekkel bővíti a GYIK gyakorlati alkalmazását: a tudásbázisok eszköztárát hamarosan minden bizonynyal a virtuális valóság teremtette környezet és mesterséges intelligenciával bíró virtuális asszisztensek is szélesítik.

(Bódog András)

Lásd még 85, 106

Kölcsönzés

105/2020

HAN, Xi [et al.]: Can in-house use data of print collections shed new light on library practices? Statistical evidence from a five-year longitudinal study in China. – *Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science.* – 51. (2019) 4., p. 938-949.

Új megvilágításba helyezhetik a nyomtatott gyűjteményeket érintő helyben használati adatok a könyvtári gyakorlatokat? Statisztikai bizonyítékok egy ötéves kínai longitudinális vizsgálatból

Állomány használata; Állományalakítás; Felsőoktatási könyvtár; Helybenolvasás; Kölcsönzés; Modern könyv; Statisztika

A könyvtárak világszerte szembesülnek a korlátozott költségvetésnek, az e-dokumentumok növekvő árának és a nyomtatott könyvek csökkenő mértékű kölcsönzésének problémájával. A könyvtárvezetők

feladata, hogy demonstrálják fizikai könyvtárak értékét az érdekeltek számára, és empirikusan megalapozott gyűjteményfejlesztési döntéseket hozzanak. Ez a Kína Déli Orvostudományi Egyetem Könyvtárában végzett ötéves longitudinális vizsgálat a teljes állomány 2012 és 2016 közötti helyben használati és kölcsönzési adatain alapult. A szerzők azt találták, hogy pozitív a korreláció a nyomtatott dokumentumok helyben használata és kölcsönzésük között. A helyben használat az összes dokumentumforgalmazás átlagosan 26,78%-át tette ki. A nem kölcsönözhető bekötött tudományos folyóiratokat és referenszműveket ritkán használták helyben. A helyben használat aránya szakterületenként nagymértékben különbözött, és a gyakran kölcsönzött szakterületek megközelítették az átlagos arányt. A gyakran kölcsönzött gyűjteményeket helyben is gyakran használták. A vizsgált ötéves időszak alatt összességében a nyomtatott állománynak több mint 60%-át nem használták helyben és nem is kölcsönözték. A forgalmazott könyvcímek összesen 46,1%-át csak helyben használták, 15,3%-át csak kölcsönözték, 38,6%-át pedig kölcsönözték is és helyben is használták. A kölcsönözhető könyvek mennyisége (darabszáma) a helyben használhatóknak háromszorosa volt, míg a helyben használható címek száma másfélszerese volt a kölcsönözhető címekének; a helyben használat gyakorisága átlagosan alacsonyabb volt, mint a kölcsönzésé. A korreláció ellenére tehát a kölcsönzési adatok nem tükrözik teljeskörűen a helyben használatot. A helyben használat adatai fontos információkkal szolgálnak a fizikai könyvtár értékének felbecsüléséhez és az állományapasztáshoz. A szerzők gyakorlati tanácsokat is adnak a helyben használat adatainak gyűjtéséhez, a gyűjteményfejlesztési és -apasztási munkához.

(Autoref. alapján)

Lásd még 85, 99, 111, 115, 123, 133

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

Lásd 85, 109, 122, 129, 133

Tájékoztatási eszközök

Lásd 104, 107, 112

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

106/2020

AUSTIN, Jeanie – VILLA-NICHOLAS, Melissa: Information provision and the carceral state : race and reference beyond the idea of the “underserved”. – Bibliogr. In: The reference librarian. – 60. (2019) 4., p. 233-261.

Információellátás és a büntető állam: rasszizmus és referenz, túl a „hátrányos helyzetűek” fogalmán

Börtönkönyvtár; Egyetemi hallgató; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Oktatási módszer; Referenz; Tájékoztató munka; Társadalmi követelmények

Ez a tanulmány a bebörtönzöttek számára nyújtott könyvtári szolgáltatások olyan megközelítéséről számol be, amely a büntetés-végrehajtási intézményekben élők szituatív információs igényeinek és szükségleteinek kielégítését célozza. Azáltal, hogy könyvtároshallgatók és fogvatartottak között egy postai tájékoztató program (*Reference by Mail*) segítségével megteremtették az információáramlás lehetőségét, a bebörtönzöttek számára bővültek az elérhető információforrások, miközben a hallgatók egy emberi méltóságra érzékenyítő és önreflexióra készítő projektben vettek részt, és megértették, hogy a börtönökben az információhoz való hozzáférés szabályozása tartós hatást fejt ki a fogvatartottak életéselyeire.

(Autoref.)

Lásd még 79, 84, 102

Tájékoztató, tájékoztatói rendszerek

Általános kérdések

Lásd 86

Hálózatok, regionális rendszerek

107/2020

VAZQUEZ, Anabel – FOTIADI, Sophie: Une veille collaborative au service des revues : l'exemple du réseau Mir@bel. – Bibliogr. In: Documentation et bibliothèques. – 65. (2019) 4., p. 34-45.

Res. angol nyelven

Egy kollaboratív információfigyelő rendszer a folyóiratok szolgálatában: a Mir@bel hálózat példája

Adatbázis; Együttműködés -szakterületi; Folyóirat; Időszaki kiadványok bibliográfiája; Portál; Tájékoztatói eszköz; Tájékoztatói hálózat

A Mir@bel egyszerre egy weboldal, egy közös információs tárhely a folyóiratokról, és több mint 120, különböző nézőpontú információs szakember hálózata, akik megosztják a folyóiratok figyelésének munkáját, és felügyelik az adatok naprakészen tartását. Az oldal minden folyóirathoz felkínál egy bibliográfiai leírást, linket a folyóirat digitális környezetéhez, és hozzáférést a különböző típusú közvetített tartalmakhoz (cikkek, tartalomjegyzékek, absztraktok). Az információkat automatizált módon veszi át számos forrásból származtatva, köztük a frankofón folyóiratok és a bölcsészet- és társadalomtudományok főbb portáljairól (Cairn.info, Érudit, OpenEdition Journals és Persée).

Annak érdekében, hogy működjön, a hálózat a kollaboratív munka módszerein nyugszik; egy információfigyelő eszközön, melyen a könyvtárosok és a kiadási szakemberek osztoznak, egyúttal pedig a különböző folyamatokon, melyeket az együttműködés megkönnyítésére vezettek be.

Tízéves fennállása alatt a hálózatnak e közös információfigyeléshez számos út kipróbálására nyílt lehetősége, mind az adatok gyűjtése, naprakészen tartása

és terjesztése, mind a partnerkapcsolatok sokfélesége terén, megkönnyítve ezáltal a folyóiratokhoz való hozzáférést.

(Autoref.)

Lásd még 113

Könyvtártudományi tájékoztatás

108/2020

GIERKE, Bettina [et al.]: Fachinformationsdienst Buch-, Bibliotheks- und Informationswissenschaft – ein Werkstattbericht. – Bibliogr. In: Bibliotheksdienst. – 53. (2019) 12., p. 768-792.

Res. angol nyelven

Könyv-, könyvtár- és információ tudományi szakinformációs szolgáltatások – egy műhelybeszámoló

Együttműködés -belföldi; Könyvtártudományi tájékoztatás; Portál; Tudományos és szakkönyvtárak

Egy-egy szakterület szakirodalmának teljességre törekvő gyűjtését – ideértve a külföldi műveket is – Németországban a DFG 1949 óta támogatja több mint 20 tartományi és egyetemi könyvtár részvételével az ún. *országos gyűjtőköri program* (SSG) keretében; a *könyv-, könyvtár- és információ tudomány* gyűjtése a göttingeni tartományi és egyetemi könyvtár (SUB Göttingen) feladata lett, mégpedig a könyv, a könyvtárak és levéltárak története és jelene, később a dokumentáció és információ témakörében. Elkészült a 2006-tól hozzáférhető *virtuális szakkönyvtár* (b2i-portál) is. A SUB Göttingen feladatát 2008 és 2015 között a Bajor Állami Könyvtár vette át, és a portált is újraindították 2009-ben.

A digitalizálással bekövetkező változások eredményeképpen az országos gyűjtőköri programot felváltotta a *tudományos szakinformációs szolgáltatások rendszere* (FID). A DFG eddig 40 tudományos szakinformációs szolgáltatást hagyott jóvá; tagjai részben a régi országos gyűjtőköri program szereplői, részben új közreműködő felek.

A könyv-, könyvtár- és információtudományi szakinformációs szolgáltatások (FID BBI) ellátására a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek (HAB) és a Lipcsei Egyetemi Könyvtár (UBL) közösen pályázott. A projekt 2017 októberében indult. (Gondot okozott, hogy az induláskor nem állt rendelkezésre elegendő munkatárs.) A gyarapításért és a közösségépítésért a HAB, a technikai háttér biztosításáért az UBL felel. A munkát 2019-től az öt tagból álló tudományos tanács segíti. A FID BBI célközönségét jelenleg a tudósok, a felsőoktatás oktatói és hallgatói, továbbá a gyakorló könyvtárosok alkotják. Változást jelent az is, hogy a gyűjtés már nem átfogó és teljességre törekvő a szakirodalmat illetően; ehelyett az aktuális kutatási témák lettek a meghatározóak.

A gyarapítás általános alapelve, hogy minden célcsoport tartózkodási helyétől függetlenül és gyorsan hozzájuthasson a szükséges dokumentumokhoz, lehetőleg elektronikusan. A szakinformációs szolgáltatások felosztásának értelmében nem gyűjtik azt az alapvető irodalmat, amely a felsőoktatási könyvtárak feladatkörébe esik. A FID BBI egyelőre nem fizet elő önállóan licencköteles tartalmakra; csak egyes műveket szereznek be, illetve feltűntetik, ha az adott műnek van már országos licenc-előfizetése (pl. *Early English Books Online*), esetleg ingyenesen hozzáférhető. A jövőben tervezik a gyűjtemény bővítését a kutatás számára fontos *Library and Information Science Abstracts* (LISA) adatbázissal.

Összetett kérdés az átfedések és a határtudományok költségghatékony kezelése. A régi (SSG) rendszerben igény mutatkozott az interdiszciplináris és a nemzetközi szakirodalom gyűjtésére; most elsősorban az angolszász és az újlatin kultúrkörre összpontosítanak. Nem maradhatnak ki a merítésből a diplomamunkák és disszertációk sem, melyek az egyetemi repozitóriumok bekapcsolásával válnak elérhetővé. A tanulmány szerzői kitérnek a munka során használt segédeszközökre (nemzeti bibliográfiák, könyvkereskedelmi és kiadói jegyzékek stb.); a gyarapítás súlypontjait és mélységét a könyvtudomány (*Buchwissenschaft*), a könyvtártudomány és az információtudomány gyűjtésének a táblázatsora illusztrálja.

A központi szakterületi portál a <https://katalog.fid-bbi.de> címen 2019 szeptemberétől lett elérhető a nyilvánosság számára; az első munkafázis során a tartalmi és technikai funkciók kialakítására fektették a hangsúlyt. További szempont volt az adatforrások

feltöltése és az adatok frissítése, illetve a keresés és a személyre szabás lehetősége.

Nyilvánvaló, hogy a továbbiakban szükséges az eddigi eredmények folyamatos fejlesztése, javítása és bővítése.

(Murányi Lajos)

Szakterületi tájékoztatási rendszerek

109/2020

PLAPPERT, Rainer – OERDER, Thomas: Die überregionale Bereitstellung von E-Books im Fachinformationsdienst Erziehungswissenschaft und Bildungsforschung – ein Modell mit Zukunft?. – Bibliogr. In: *ABI-Technik*. – 39. (2019) 4., p. 295-302.

Res. angol nyelven

Az e-könyvek országos szolgáltatása a neveléstudományi és oktatáskutatási szakinformációs szolgáltatási rendszer keretében – jövőképes modell lehet?

Elektronikus könyv; Könyvtárközi kölcsönzés -belföldi; Kutatás információellátása; Portál; Tájékoztatási hálózat; Tájékoztatás -pedagógiai

A tanulmány a DFG tudományos szakinformációs szolgáltatási rendszerének keretében létrejött, sajátos tudományos igények kielégítését célzó országos, rövid határidejű e-könyv-kölcsönzés keretfeltételeit, kínálatát és a megvalósítás során szerzett tapasztalatokat mutatja be. A neveléstudomány területén a források körébe rendszerint könyvek és folyóiratcikkek egyaránt beletartoznak. A cél a speciális, ritkán licencelt e-könyvek kínálatával olyan országos kiegészítő szolgáltatás létrehozása, amely a tudományos könyvtárak által nyújtott, összességében jól működő regionális ellátást gazdagítja. A potenciális használók elérésének érdekében a neveléstudományi és oktatáskutatási szakinformációs szolgáltatási rendszer e kínálatát integrálták a pedagógiai szakportálba, amely az oktatási terület jól bevált szakirodalmi dokumentációs és keresési szolgáltatása. Az országos e-könyv-kölcsönzés megvalósítása egy transzdiszciplináris és nyitott célcsoport számára kísérletinek és innovatívnak tekinthető.

(Autoref.)

Kutatás és termelés információ-ellátása

110/2020

COX, Andrew M. [et al.]: Maturing research data services and the transformation of academic libraries. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 75. (2019) 6., p. 1432-1462.

A kutatási adatokhoz kapcsolódó szolgáltatások fejlettségi szintje és a felsőoktatási könyvtárak átalakulása

Adatfeldolgozás; Felsőoktatási könyvtár; Kutatás információellátása; Nemzetközi helyzetkép; Szolgáltatások; Tudományos kutatás

A kutatási adatokhoz kapcsolódó szolgáltatások fejlettségi szintjét 2018-ban egy kérdőív segítségével vizsgálták. Ennek adatait összehasonlíthatják egy hasonló, 2014-es vizsgálat eredményeivel. Mindkét felmérés válaszadói Ausztrália, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Hollandia, Írország, Kanada, Németország és Új-Zéland könyvtáraiból kerültek ki. A 2018-as kérdőívet 404 intézménynek küldték ki, és 209 értékelhető válasz érkezett rá.

A felmérés eredményei nem támasztják alá azt a feltevést, hogy jelenleg a kutatási adatok kezelése önmagában olyan erő volna, amely átalakítaná a felsőoktatási könyvtárak munkáját. A kutatási adatokhoz kapcsolódó szolgáltatások azonban megszokottá váltak, gyakoriak és rendelkezésre állnak a rájuk vonatkozó irányelvek is. A szolgáltatások többnyire tájékoztató (tanácsadó) jellegűek, így ide tartozik az adatkezelési tervek készítéséhez nyújtott segítségnyújtás, az adatállományok meglétének felderítése, az információs műveltség (adatműveltség) oktatása, a repozitóriumok kezelése, ami magában foglalja a gyűjteménymenedzsmentet, a metaadatok szolgáltatását és a források felderítését is. A tíz leggyakoribb szolgáltatás közül kilenc ilyen jellegű volt mindkét felmérésben. Az olyan szolgáltatások, mint az adatelemzés, az adatbányászat, az adattisztítás vagy az adatvizualizáció azonban viszonylag ritkán fordultak elő. Az egyetlen technikai jellegű szolgáltatás a repozitóriumok működtetése volt. Nem várható, hogy mindez megváltozna a jövőben. Ennek megfelelően a könyvtárak szervezeti felépítése sem módosult jelentős mértékben. Ugyanakkor az adatok gondozásában betöltött szerepük miatt a könyvtárak a másol

létrehozott anyagok beszerzése mellett egyre jelentősebb szerepet kapnak az egyetemek kutatási, oktatási eredményeinek és egyéb outputjainak létrehozásában, kezelésében és terjesztésében is. Eddig a legnagyobb figyelmet a publikációk és a történeti gyűjtemények kapták; a kutatási adatok kezelésének és a velük kapcsolatos tervezésnek a szükségessége viszont azt sugallja, hogy a kutatástámogatásban szerepe lehet a könyvtáraknak, ha azok nagyobb súlyt helyeznek a kutatási folyamatban való részvételükre, ideértve a könyvtárosoknak a kutatócsoportokba történő beágyazását is. Emellett újra előtérbe kerül a megőrzés és az újrafelhasználás, amelyek a háttérbe szorultak a továbbra is nagy fontosságú hozzáférés mellett. Az adatok integritása, reprodukálhatósága, átláthatósága és hosszú távú megőrzése is nagy hangsúlyt kap. A változások a könyvtárak kapcsolatrendszerére is kihatnak, mivel az együttműködés sokszor a „kooperatív”, azaz a versenytársak együttműködésének formáját veszi fel. Arra is számíthatunk, hogy a könyvtárak munkatársait adatkönyvtárosként nagyobb mértékben be kell vonni az adatok elemzésébe és vizualizációjába, ami a szakmai kompetenciák jelentős változását vonhatja maga után.

(Koltay Tibor)

Lásd még 83, 90, 96, 114, 122, 132

Oktatás információellátása

111/2020

ROKUSEK, Steve – COOKE, Rachel: Will library e-books help solve the textbook affordability issue? Using textbook adoption lists to target collection development. – Bibliogr. In: The reference librarian. – 60. (2019) 3., p. 169-181.

Megoldhatják-e az egyetemi könyvtárak e-könyvei a tankönyvek megfizethetőségével kapcsolatos problémákat? Az előírt tankönyvek jegyzékeinek használata gyűjteményszervezési célokra

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Kölcsönzés; Könyvárak; Oktatás információellátása; Tankönyv

A tankönyvek megfizethetősége évtizedek óta kritikus kérdés az amerikai felsőoktatásban, növekvő áruk ugyanis egyre komolyabb terhet jelent a főiskolai és egyetemi hallgatóknak. Egy floridai felmérés sze-

rint a magas könyvárak miatt a hallgatók körülbelül kétharmada döntött úgy, hogy nem vásárol meg egy előírt tankönyvet, 48%-uk emiatt kevesebb órát vett fel a tervezettnél, 26% pedig ezért mondott le egy kurzusról. Ezzel szembeülve a felsőoktatási intézmények számos megoldással próbálkoznak, többek között a nyílt oktatási források (*open educational resources*, OER) körébe tartozó ún. nyílt e-tankönyvek használatával. Mivel a nyílt e-tankönyvek komoly hátrányokkal is rendelkeznek (pl. a minőségbiztosítás terén), érdemes megvizsgálni egy másik lehetséges megoldást a tankönyvárak problémájára: a könyvtárak által kínált e-könyvcsomagok ingyenes hozzáférhetővé tételét a hallgatók számára tankönyvek gyanánt.

A cikk szerzői 2017 őszén készítettek egy felmérést a Floridai Gulf Coast Egyetemen, amelynek keretében azt vizsgálták, hogy a társadalomtudományi kurzusokon mennyire alkalmazhatóak az e-könyvek. A kutatáshoz összegyűjtötték a kötelezők listáit, figyelembe vették a forgalmazói árakat, valamint ellenőrizték az anyagok könyvtári elérhetőségét. A korlátozott számú egyidejű felhasználót engedő modelleket nem tekintették alkalmasnak a kötelezők könyvtári szolgáltatásához (kölcsonzéséhez). Emellett megkülönböztették a kurzusokhoz előírt kötelező olvasmányokat (*course-adopted texts*, CATs) a „tényleges tankönyvektől” (*textbooks*).

A kérdések és az eredmények a következők voltak:

1. *A társadalomtudományok oktatásában a kurzusokon használt tankönyvek hány százaléka vásárolható meg korlátlan felhasználású e-könyvként?*

A társadalomtudományi programokon használt kötelező olvasmányok közül 17,7% volt elérhető korlátlan felhasználású könyvtári e-könyvként: ezen belül a tényleges tankönyvek esetén ez az arány 6,5%, az egyéb típusú kötelezők esetén 45,5% volt.

2. *Kik profitálnak a leginkább a korlátlan felhasználású e-könyvek elérhetőségéből?*

A felsőbbévesek majdnem kétszer annyian (15,3%) vették igénybe a könyvtár által szolgáltatott e-könyveket, mint a tanulmányaikat nemrég elkezdő hallgatók (7,7%). Ez abból adódhat, hogy az alsóbbévesek az alapozó ismereteket tanulják tényleges tankönyvekből, míg a tanulmányaik magasabb fokán a hallgatóknak már specializáltabb témájú szakirodalmat kell olvasniuk, ami könynyebben elérhető korlátlan felhasználású könyvtári e-könyvként. A könyvtárosoknak ezért szor-

galmazniuk kellene, hogy az elsőéveseket oktatók korlátlan elérésű könyvtári e-könyveket ajánljanak a kurzusokhoz.

3. *Mi egy korlátlan felhasználású e-könyv átlagos ára, és hány hallgató tud élni vele?*

Az ilyen e-könyvek átlagos ára 68 dollár, és több mint 1000 hallgató számára alkalmasak a felkészüléshez. Összehasonlításképpen: a nyomtatott vagy korlátozott felhasználású e-könyvek körülbelül kétszer drágábbak (átlagos költségük 133 dollár), és több mint 8000 hallgatót érintenek. Azaz fontos lenne az „olcsó” e-tankönyvek könyvtári beszerzése mellett a drágább e-tankönyvek könyvtári megvásárlása is, hogy csökkenteni lehessen a hallgatók költségeit.

4. *Hogyan illeszkedik az egyetem gyakorlata az országos trendekbe?*

A szerzők azt találták, hogy számos intézmény szembeült az e-könyvek korlátozott egyidejű felhasználásának problémájával, és többféle megoldást kerestek a tankönyvek szolgáltatásának kérdésére. Több esetben sikerült igazolni, hogy a könyvtárak befektetései sokszorosan megtérültek a megspórolt hallgatói költségeket tekintve.

Összegezve az eddigieket, az e-tankönyvszolgáltatásra alkalmas könyvtári e-könyvek viszonylag alacsonyabb számuk dacára ingyenes, kényelmes lehetőséget kínálnak a hallgatóknak, és megoldást nyújthatnak a tankönyvek megfizethetőségének problémáira. A könyvtárosoknak a továbbiakban nyomon kell követniük a beszerzési költségeket, a beiratkozási és használati adatokat a kezdeményezés népszerűsítése érdekében. Fontos az oktatókkal való kommunikáció, az alternatív (könnyebben hozzáférhető) kötelező tankönyvek ajánlása. Vannak már jó példák az egyetemek és a kiadóvállalatok közötti előremutató tárgyalásokra, de a hallgatói költségek csökkentéséhez az egyetemek pénzügyi támogatására is szükség van.

(Pataki Fruzsina)

Lásd még 90

Közérdekű tájékoztatás

112/2020

CHARBONNEAU, Deborah H. – JAMES, LaTeesa N.: FluView and FluNet : tools for influenza activity and surveillance. – Bibliogr. In: Medical reference services quarterly. – 38. (2019) 4., p. 358-368.

FluView és FluNet: eszközök az influenza terjedésének figyelésére és ellenőrzésére

Közérdekű tájékoztatás; Nemzetközi szervezet; Tájékoztatás -egészségügyi; Tájékoztatói eszköz

Az online források segíthetnek az influenza terjedésének felderítésében és figyelemmel kísérésében.

A tanulmány célja az influenza aktivitásának nyomon követésére alkalmas két online eszköz bemutatása: a *FluView*-é, amelyet az Egyesült Államok Betegség-ellenőrzési és -megelőzési Központjai (CDC) tettek közzé, valamint az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által kifejlesztett *FluNet*-é. Általánosságban ezek az influenza terjedésének figyelésére és ellenőrzésére szolgáló, szabadon hozzáférhető online források többféle célközönség számára lehetnek hasznosak, beleértve az egészségügyi szolgáltatókat, a helyi önkormányzatokat, a kórházakat, az iskolákat, a könyvtárosokat, az utazókat és a nagyközönséget.

(Autoref. alapján)

Lásd még 114

Vezetés, irányítás

Általános kérdések

Lásd 91, 117, 118

Tervezés

113/2020

HAWKINS, Paul: Change in libraries : directions for the future. – Bibliogr. In: Public library quarterly. – 38. (2019) 4., p. 388-409.

Változás a könyvtárakban: merre tartunk?

Fejlesztési terv; Könyvtári hálózat; Középtávú terv; Köz-művelődési könyvtár; Tervezés

A dél-kansasi regionális könyvtári hálózat (*South Central Kansas Library System, SCKLS*) köz- és iskolai könyvtárakat, valamint felsőoktatási könyvtárakat fog össze (a tagok számra 145). Ezek a könyvtárak közel 820 ezer fő számára szolgálnak; a hálózathoz tartozó települések lakosainak száma néhány száztól 390 ezer főig terjed. Az SCKLS köz-

könyvtáraiban 2014-ben felmérést végeztek, amelyet 2019-ben egy újabb vizsgálat követett.

A 2014-es felmérés során a következő kérdésekre kerestek választ: Mi volt az Ön könyvtárában az utóbbi 5–10 év legjelentősebb változása? Mi idézte elő ezt a változást? Mi legyen a legjelentősebb változás az elkövetkező 5–10 évben?

Az első kérdésre adott válaszokban felvetett témákból kategóriákat képeztek, a következő fontossági sorrendben: 1. technológia és automatizáció (29%); 2. gyűjtemények és médiumok (23%); 3. személyzet (16%); 4. rendezvények (12%); 5. fizikai tér (10%); 6. finanszírozás (6%); 7. könyvtárkép (4%). A változások okait a felmérés résztvevői a következőkben látták: az igények és szükségletek változásai, a technológiai fejlődés és az internet térhódítása, a finanszírozás szűkülése vagy bővülése, a személyzettel kapcsolatos változások, külső tényezők, tervezési és népszerűsítési törekvések. Az egyes kulcsterületek jövőbeli fejlesztésének relatív fontosságát így határozták meg: 1. a közösséggel való kapcsolat (21%); 2. hozzáférés és szolgáltatások (19%); 3. technológiával összefüggő kérdések (17%); 4. e-olvasók és digitális gyűjtemények (13%); 5. fizikai tér (13%); 6. személyzet (11%); 7. finanszírozás (6%).

2014-ben *Változás a könyvtárakban. Merre tartunk?* címmel közkönyvtárosok és a könyvtári bizottságok tagjai közös konferenciát tartottak a jövőről. *Ranganathan* ötödik törvényéből („A könyvtár növekvő szervezet”) kiindulva, *Crawford* és *Gorman* új törvényét („Tiszteld a múltat és alkossd meg a jövőt”) figyelembe véve tekintették át a tervezés gyakorlatát. Megállapították, hogy a felmérés eredményei és az ezekből adódó általános tervezési megfontolások alapvetően két területet érintenek: a meglévő fizikai tér célszerű átalakítását és a virtuális könyvtári szolgáltatások bővítését. A közös gondolkodás során elemezték a *Public Library Association* 2014. évi stratégiai tervét is. A közeljövőre, 6–12 hónapra fogalmaztak meg teendőket az említett hét kategóriában: 1. a közösséggel való kapcsolat (a programkínálat bővítése, marketing, partnerek); 2. hozzáférés és szolgáltatások (a gyermekek, fiatalok, fogyatékkal élők és idősek segítése, RFID, eszközfejlesztés, a személyzet képzése); 3. technológiával összefüggő kérdések (a közösségi média felhasználása, a weboldalak fejlesztése, technológiaváltás); 4. e-olvasók és digitális gyűjtemények (e-könyvek vásárlása, kölcsönzése, szerepeltetése az online katalógusban, korszerű *discovery* szolgáltatások a távoli és helyi tartalom közös keresésére); 5. fizikai tér (új épületek építése, felújítások, a könyvtári tér átalakítása); 6. személyzet (önkéntesek alkalmazása, ügyfélszolgálati és technikai képzés); 7. finanszírozás (lehetséges források felderítése, átláthatóság).

A 2019 februárjában végzett követő vizsgálat a 2014 óta elért eredményekkel, a tanulságokkal és a 2019–2021-es időszakra tervezett változásokkal foglalkozott. A legtöbb könyvtár végrehajtotta a változtatásokat, amelyeket tervbe vett. A leginkább favorizált, intenzíven fejlesztett területnek a technológia bizonyult; a könyvtárak a tervezettnél kevésbé tudták megvalósítani az e-olvasókkal és a digitális gyűjteményekkel kapcsolatos fejlesztéseket, és kevesebb mint felük tudott elérni változásokat a finanszírozás terén. A 2019 utáni időszakra vonatkozóan kevesebben számoltak a személyzettel összefüggő kérdések, illetve a hozzáférés és a fizikai terek változásával, mint a 2014-es felmérésre érkezett válaszokban. A követő vizsgálat egy újabb kérdéssel is kiegészült, mely szerint mennyire meghatározó a tervezésben a más könyvtárakban tapasztalható változás. Senki sem választotta a „semennyire” lehetőséget, 8% számára „nagyon meghatározó”, 33% számára „meghatározó” ez a szempont, a többség (59%) pedig a „némileg meghatározó” választ adta, azaz a változással kapcsolatos

latos tudatosság mindenképpen jelen van a vizsgált könyvtárak jövőjének tervezésekor.

(*Hegyközi Ilona*)

Lásd még 89

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

114/2020

YOON, Ayoung – DONALDSON, Devan Ray: Library capacity for data curation services : a US national survey. – Bibliogr. In: *Library hi tech.* – 37. (2019) 4., p. 811-828.

Könyvtári kapacitás az adatkurátori szolgáltatásokra: országos hatókörű felmérés az Egyesült Államokból

Adatfeldolgozás; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Közérdekű tájékoztatás; Közművelődési könyvtár; Kutatás információellátása; Munkaszervezés; Szolgáltatások

Egy 2018-ban végzett online felmérés eredményei alapján a kutatás szerzői értékelték az Egyesült Államok felsőoktatási és közkönyvtáraiban az adatkurátori szolgáltatások terén meglévő kapacitásokat, figyelembe véve azt is, hogy a közkönyvtárak szerepét ezen a területen eddig sokkal kevesebbet vizsgálták. A 198 értékelhető válasz 58%-a felsőoktatási könyvtárakból érkezett. Az összes válaszadó 35%-a nyújtott adatkurátori szolgáltatást (többségükben felsőoktatási könyvtárak), 15%-nál a szolgáltatás kiépítése folyamatban volt, 50% pedig nem rendelkezett ilyen szolgáltatással. Abból a 74 könyvtárból, amely megválaszolta az adatkurátori szolgáltatások kezdővére vonatkozó kérdést, 32% jelölte meg a 2011 és 2015 közötti időszakot, 2016 után pedig 18%-uk kezdte meg ilyen irányú tevékenységét.

Az adatkurátori szolgáltatások fő célközönségét (67%) a tudományos kutatók jelentették, függetlenül attól, hogy kapcsolatban álltak-e az adott intézménnyel vagy sem. Ezt követte (20%) a nagyközönség, amelynek tagjai többnyire a közkönyvtárakhoz fordultak. Mindezt az is indokolta, hogy a felsőoktatási könyvtárak szolgáltatásaikkal főként az oktatókat kívánták segíteni abban, hogy teljesíteni tudják a finanszírozó testületek velük szemben támasztott követelményeit.

A szolgáltatások főként a kutatási adatokra koncentráltak, ám mindkét könyvtártípusban foglalkoztak kormányzati, adminisztratív és üzleti adatokkal is.

Sok adatkuratori szolgáltatás az adatkezelés tervezésére, a metaadatokra, az adatok megosztására és újrafelhasználására összpontosított.

A részt vevő könyvtárak többségében úgy gondolták, hogy könyvtáraik rendelkeznek a szükséges készségekkel és ismeretekkel, 49% azonban jelezte, hogy személyzetének létszáma nem elegendő az adatkuratori szolgáltatások biztosításához. A felsőoktatási könyvtárak általában több alkalmazottat foglalkoztattak, mint a közkönyvtárak: a kérdésre válaszoló felsőoktatási könyvtárak közel felében dolgozott legalább egy teljes állású adatkurátor (ez az arány a közkönyvtárak esetében csak 22% volt).

A résztvevők általánosságban egyetértettek abban, hogy könyvtáraik egyértelmű iránymutatással rendelkeznek arra nézve, hogy milyen adatkuratori szolgáltatásokat kell nyújtaniuk, és hogyan fejlesszék azokat tovább. Többségük azonban beszámolt arról is, hogy könyvtáraikban nincsenek kidolgozva a szolgáltatások munkafolyamatainak részletei. Ami a pénzügyi vonatkozásokat illeti, a válaszadók közel fele úgy ítélte meg, hogy intézményében az adatkuratori szolgáltatások finanszírozása nem elegendő. A válaszadó könyvtárak döntő többsége ingyenesen kínálta az adatkuratori szolgáltatásokat. A könyvtárak mintegy fele jó műszaki infrastruktúrával rendelkezik ahhoz, hogy adatkuratori szolgáltatásokat nyújtson (ez elsősorban a felsőoktatási könyvtárakra volt jellemző), továbbá az intézmények több mint fele kialakította a szükséges belső és külső partnerkapcsolatokat.

A közkönyvtárak számára a legnagyobb kihívást a tudományágak eltérő igényei és megközelítései, az adatkuratori szolgáltatások finanszírozása és az infrastruktúra intézményi biztosítása, valamint a kapcsolatépítés kérdése jelentették. A felsőoktatási könyvtárakban gondot jelentett a közös vízió és értékek megteremtése, az adatkuratori szolgáltatások elfogadása, valamint a tudományágak eltérő igényei és szemlélete.

Összességében kijelenthető, hogy a vizsgált kapacitások (személyzet, finanszírozás, infrastruktúra stb.) terén még számos hiányosság tapasztalható. A felsőoktatási könyvtárak azok, melyek a kutatási adatok kezelése miatt élen járnak az adatkuratori szolgáltatások fejlesztésében, de figyelemreméltó, hogy a közkönyvtárak is érdeklődést mutatnak a terület iránt, és közülük sokan igyekeznek a nagyközönség ilyen irányú igényeit kiszolgálni.

(Koltay Tibor)

Lásd még 100, 115

Pénzügyi és gazdasági kérdések

115/2020

BOSSART, Jean Louise – GONZALEZ, Sara Russell – BHARTI, Neelam: Retrospective analysis of a sustainable 3D printing service in an academic library. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 37. (2019) 4., p. 669-678.

Fenntartható 3D-s nyomtatási szolgáltatás egy felsőoktatási könyvtárban: visszatekintő elemzés

Eszköztár; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Információtechnológia; Kölcsönzés; Költségvetés; Szolgáltatások; Szolgáltatások használata

A 3D-s nyomtatási szolgáltatás 2014 áprilisában indult a Floridai Egyetem (UF) Marston Természettudományi Könyvtárában és az egyetemi Egészségtudományi Központ Könyvtárában, majd a következő év márciusában az egyetem Pedagógiai Könyvtárában. Kezdetben a könyvtárosok maguk kezelték a berendezéseket, így készítettek el a használók által személyesen benyújtott megrendelések alapján a háromdimenziós modelleket.

A 2017 óta bevezetett félautomata online megrendelés jelentősen csökkentette a könyvtári személyzet – a részlegvezető által felügyelt egyetemi hallgatók – erre áldozott munkaidejét, ugyanis csak ellenőrizniük kell a kért modell nyomtathatóságát, beállítani a szelektelés részleteit, majd leszámolni a használatnak az anyagmennyiség költségeit. Ezt követően már csupán az értesítés következik a termék elkészültéről. A szolgáltatás díját a kész modell becsült súlya alapján számítják ki, 0,15 dolláros anyagköltséget számolva fel a felhasznált műanyag szálakra grammként. (A hibás darabokért nem számítanak fel díjat.) A könyvtárak 3D-s nyomtatóparkja folyamatosan fejlődött, jelenleg öt korszerű *Fusion F306* típusú berendezés áll a használók rendelkezésére.

A 2014 áprilisa és 2018 márciusa közötti időszakban a UF Könyvtárai összesen 3374 3D-s nyomtatási megrendelést kaptak, átlagosan havonta 70-et. Egy munkadarab átlagosan 4 óra 17 perc alatt készült el. Havonta 6980 gramm műanyag szálát használtak fel a sikeres 3D-s nyomtatásokhoz, havi 1047 dolláros átlagos bevételt hozva a könyvtáraknak. A szolgáltatás domináns felhasználói csoportját (75%) az egyetemi hallgatók tették ki. A legtöbb munkadarabot személyes célra készítették: hobbicélra a 3D-s nyomtatást

négyszer annyi alkalommal vették igénybe, mint házi feladatokhoz, és tízszer annyiszor, mint kutatási célra. A szolgáltatással az egyetem mindegyik kara élt (leggyakrabban természetesen a mérnöki kar), továbbá külsős, múzeumi megrendelések is érkeztek.

A könyvtári 3D-nyomatólabor működését a könyvtár költségvetéséből és a megrendelésekből befolyt bevételekből, valamint az ott dolgozó részmunkaidős hallgatók szövetségi támogatása (*Federal Work-Study*) révén fedezik. Mivel az eszközbeszerzés támogatás útján valósult meg, a bevételek fenntarthatóvá teszik a szolgáltatást. A havonta felhasznált 6,98 kilogrammnyi műanyag szál, az ehhez járuló kb. 20%-nyi hibás nyomtatások anyagköltsége és a szükséges pótalkatrészek költségei összesen átlagosan havi 268 dollárt tesznek ki, amihez hozzáadódik a közel 800 dolláros havi bérköltség a diákmunkásoknak, a honlap működtetésének költsége, valamint a hitelkártyahasználati díjak és a bevételek után fizetendő adók. A könyvtárak kiadásai (havonta átlagosan 1022 dollár) így alacsonyabbak, mint a bevételeik (havonta átlagosan 1047 dollár). A szövetségi támogatásban részesülő hallgatók bérköltségének háromnegyedét fedezi a kormányzat, így ennek segítségével valószínűleg meg leginkább a spórolás (havonta kb. 150 dollárnyi értékben), ezáltal pedig a fenntarthatóság. Az eszközök karbantartásáról a könyvtári személyzet és a részmunkaidős hallgatók gondoskodnak, akik közül sokan műszaki tanulmányokat folytatnak. A legtöbb műanyag alkatrész saját nyomtatással pótolható. A szolgáltatás igénybevételéhez az egyetem informatikai kara épített ki foglалási és számlázási rendszert, amelyen keresztül bankkártyával és az egyetem saját, feltölthető kártyájával lehet fizetni. A szerzők hangsúlyozzák, hogy az ilyen kiegyensúlyozott fenntarthatóság nagyon alapos előkészítéssel és tervezéssel érhető el.

A szolgáltatást a Marston Természettudományi Könyvtárban 2017-től hordozható és kölcsönözhető 3D-s nyomtatókkal bővítették ki, kezdetben 12 géppel, amelyeket három napra lehetett kölcsönözni. Fél éven belül 22-re nőtt a hordozható nyomtatók száma, és 2017 májusa és 2018 májusa között összesen 272 kölcsönzés történt. Ezekkel az eszközökkel a hallgatók kézzelfogható tapasztalatot tudnak szerezni az érintett technológia és szoftverek alkalmazásában. A szolgáltatásban kisebb fennakadást okozott, amikor a hordozható eszközöket gyártó cég 2018-ban kivonult a piacról, és a műszaki támogatással is felhagyott. Ezt kiküszöbölendő, a könyvtár 8 olcsóbb *M3D micro*

típusú 3D-s nyomtatót vásárolt egy másik gyártótól, és a régebbi gépek működésének fenntartására saját módszerekkel kezdtek el kísérletezni.

A 3D-s nyomtatással kapcsolatos tapasztalatokat és útmutatókat egy *LibGuide*-ban összegezték. A 3D-s technológia mellett a Marston Természettudományi Könyvtár szerszámkölcsonzést is bevezetett, ami szintén hasznosnak bizonyult a hallgatók számára. A UF Könyvtárai a jövőben az egyetemi tanszékekkel közösen tervezett központi *makerspace*-labort szeretnének megvalósítani az oktatás és a kutatás támogatása céljából.

(Bódog András)

116/2020

LICHNEROVÁ, Lucia – DŽIMOVÁ, Lenka: Fundraising a slovenské knižnice. – Bibliogr. In: Knižnica. – 20. (2019) 3., p. 11-20.

Res. angol nyelven

Fundraising a szlovák könyvtárakban

Felmérés; Gazdálkodás -könyvtárban; Használó; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A *fundraising* a pénzügyi források megszerzésére irányuló tevékenység, amely szűkebb értelemben a nem kormányzati, nonprofit szervezeteknek egy meghatározott célra történő adománygyűjtését jelenti. A fogalmat gyakran a szponzorálással azonosítják. A szponzorálás azonban a cégek és nonprofit szervezetek kölcsönösségen alapuló kapcsolata, amelynek során a „valamit valamiért” kereskedelmi elv érvényesül: a nonprofit szervezet támogatásáért cserébe a szponzor népszerűsítése az „ár”. *Fundraising*ről akkor beszélünk, ha egy szervezet a külső környezetétől adományozás, ajándékozás formájában kap támogatást.

Külföldön, elsősorban az Egyesült Államokban a *fundraising* bevett gyakorlat, a köz- és felsőoktatási könyvtárak kötelező támogatási formája. Európában és Szlovákiában a nyilvános könyvtárakat költségvetési forrásokból finanszírozzák. A 2008-as gazdasági válság óta a kulturális intézmények a csökkenő támogatásokhoz alkalmazkodtak; az elmúlt években a pénzügyi függetlenség és a kulturális önállóság kulcskérdéssé vált. A célzott adománygyűjtés módszerének alkalmazásáról Szlovákiában eddig nem álltak rendelkezésre adatok, ezért 2019 februárjában kérdőíves felmérést végeztek a jelenség feltérképezésére.

A kérdőívet 407 szlovák könyvtár kapta meg, amelyek különböző könyvtártípusokból kerültek ki – kivéve az iskolai és községi könyvtárakat, mert ezekre nem jellemző ez a fajta tevékenység. A kitöltési arány 36,4%-os volt: 148, többségében szak- vagy közkönyvtár válaszolt. Csupán 37%-uknak volt tapasztalata a *fundraising*gel kapcsolatban. Szlovákiában a felsőoktatásban egyáltalán nem jellemző a célzott adománygyűjtés alkalmazása. Azok a könyvtárak, amelyek nem alakítottak ki ilyen gyakorlatot, elsősorban az emberi erőforrás, az idő és a tapasztalat hiányát jelölték meg okként. A válaszadók egy része szerint a szlovák polgárok más ágazatok (szociális szféra, egészségügy) számára szívesebben adományoznak, mint a kultúrára. A kulturális terület alacsony érdekérvényesítő képessége és nem kellő ismertsége is szerepelt az adományozás hiányára adott magyarázatokban. A pozitív válaszok között az is megjelent, hogy a könyvtárnak nincs szüksége magánforrások gyűjtésére, mert a finanszírozása biztosított. A válaszadók 55,9%-a nyilatkozott úgy, hogy a jövőben sem kívánja bevezetni ezt a támogatási formát. Meglepő módon sokszor a motiváció is hiányzott a könyvtárakból. Ennek okai között a kiegészítő, a könyvtár iránti érdektelenség, a passzivitás állt.

A *fundraising*et alkalmazó könyvtárak elkötelezettebbek voltak a fenntartható szervezet mellett. Az adománygyűjtéssel élő könyvtárak többsége az ezredforduló után, 6–15 éve kezdte a tevékenységet, néhányuknak volt csak hosszabb távú tapasztalata. A támogatások összege 120 és 55 000 euró között mozgott. Országos szinten összesen 606 064 eurót gyűjtöttek a könyvtárak, így az egy intézményre jutó átlagos támogatás 12 894 euró volt. A kapott összegeket a könyvtárak többnyire szolgáltatásfejlesztésre, a gyűjteményre, restaurálásra, bútorok vagy új eszközök vásárlására fordították. Az adománygyűjtésbe kezdő könyvtárak többségében (63%) a *fundraising*gel egy személy, főként a könyvtárvezető foglalkozott. A leggyakoribb adományozók között az alapítványok, kisebb részben a cégek és magánszemélyek szerepeltek. Az alkalmazott módszereket tekintve a személyes megkeresés volt az uralkodó, de a telefonos és az online kapcsolatfelvétel is előfordult. Az adományozásért a könyvtárak közel fele nem nyújtott semmilyen ellenszolgáltatást, mert ez a tevékenység nem a „valamit valamiért”, hanem a hála elvére épül.

A sikeresebb adománygyűjtést segíti a *Szlovák fundraising központ*, képzések és találkozók szervezésével. A fenntartható könyvtárak jövőbeli tevé-

kenységéhez a *fundraising* egyre nagyobb mértékben járulhat hozzá, hiszen működésük a társadalom számára megtérülő befektetésnek számít.

(Prókai Margit)

Lásd még 129, 133, 135

Személyzet

117/2020

COLIBABA, Amber – SKINNER, Mark W. – FURGAL, Chris: The challenges and opportunities of sustaining volunteer-based rural libraries. – Bibliogr. In: Public library quarterly. – 38. (2019) 4., p. 410-427.

Kihívások és lehetőségek az önkéntesek munkájára építő vidéki könyvtárak fenntartásában

Fiókkönyvtár; Könyvtáros -társadalmi munkás; Járási könyvtár; Községi könyvtár; Munkaszervezés; Személyzet

Az észak-amerikai közkönyvtárak fontos közösségi terek, a települések információs csomópontjai. A vidéken működő könyvtárakban sok önkéntes dolgozik, főként idős emberek. Egy kanadai esettanulmány (helyszíne a *Selwyn Public Library*, Ontario tartomány) keretében azt vizsgálták, hogy az önkéntesek milyen szerepet játszanak a helyi közösségben, és mennyire jelent fenntartható megoldást az alkalmazásuk.

A három fiókkönyvtárral rendelkező *Selwyn Public Library*t, amely a széttagolt településszerkezettel rendelkező Selwyn kistérség 17 ezer lakosát látja el, 6 teljes munkaidejű könyvtáros mellett 174 önkéntes működteti, akik hetente 2-3 órát dolgoznak. (Ez a létszám jóval magasabb a szokásosnál.) A felmérésnek három szakasza volt: az önkéntesek (87 résztvevő) demográfiai vizsgálatát félig strukturált interjúk követték, majd az önkéntesekkel, a munkatársakkal, a könyvtári bizottság tagjaival és a település döntéshozóival fókuszcsoportos interjúkat készítettek. A vizsgálat szerint a tipikus önkéntes 65–74 éves nő, aki az egyetemnél alacsonyabb végzettséget szerzett, korábban az oktatás területén dolgozott, és évente 60–80 ezer dolláros jövedelemmel rendelkezik. A könyvtárban az önkéntesek főként a kölcsönzés területén dolgoznak. Jellemző rájuk, hogy a településen másfajta önkéntes munkában is részt vesznek, gyakran csak informálisan.

Az önkéntesek fontos szerepet játszanak a települések életében. Az egyének azért profitálnak az önkéntes

munkából, mert ez a hasznos munkavégzés enyhíti az idős emberek elszigeteltségét, jót tesz a közérzetüknek. Az önkéntes munkatársak sokféle tapasztalatot és szaktudást hoznak a könyvtárakba. Főleg az jelent kihívást, bizonytalanságot velük kapcsolatban, hogy mivel az eleve idős önkéntesek öregszenek, fizikailag fokozatosan alkalmatlanná válnak a vállalt feladatok ellátására. Életkoruk miatt gyakran nem rendelkeznek a könyvtár működtetéséhez szükséges technikai kompetenciákkal, és nem is feltétlenül tudják azokat a nekik szervezett képzéseken elsajátítani. Idővel nehézséget jelent számukra, hogy eljussanak a könyvtárba. Az önkéntesség azzal is jár, hogy személyes életüket hozzá kell igazítani a könyvtár munkarendjéhez, és rosszul élik meg, ha valamiért le kell mondaniuk a könyvtári műszakjukat.

Az esettanulmány megállapításai alapján nyolc pontban foglalmaztak meg a közkönyvtári önkéntesekkel kapcsolatos ajánlásokat:

1. Az önkéntesek alkalmazásához megfelelő támogatást, képzést és (informális és formális) elismerést kell biztosítani.
2. Erősíteni kell a könyvtári bizottság, a személyzet és az önkéntesek közötti kommunikációt.
3. Fontos, hogy egységesebb legyen a könyvtári rendszer annak érdekében, hogy az önkéntesek szükség esetén több fiókkönyvtárban is alkalmazhatók legyenek.
4. Rugalmasabb modellre van szükség az önkéntesek alkalmazása terén, hogy az jobban igazodjon a résztvevők igényeinek változásaihoz.
5. Egységes eljárásrendek alapján kell képzést biztosítani az egyes fiókkönyvtárakban a régi és az újabb önkéntesek számára, hogy a használók a különböző fiókkönyvtárakban egységes szolgáltatásokat vehessenek igénybe.
6. Tisztázni kell a könyvtári önkéntesek és a (könyvtárral gyakran együtt működtetett) használtcikk-árúsításban segédkező önkéntesek feladatkörét a településen.
7. Gondoskodni kell arról, hogy a *Selwyn Public Library* vezetését, irányítását, tevékenységét és szolgáltatásait akkreditálják Ontario tartomány közkönyvtári irányelvei szerint.
8. Az önkéntesek munkájának összefogására létre kell hozni egy teljes munkaidejű koordinátori munkakört.

(Hegyközi Ilona)

118/2020

MARTINI, Mara [et al.]: When social support by patrons protects against burnout : a study among Italian public library workers. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 51. (2019) 4., p. 1091-1102.

Amikor a használóktól kapott közösségi támogatás megvéd a kiégéstől: felmérés olasz közkönyvtári dolgozók körében

Felmérés; Kommunikáció -használókkal; Közművelődési könyvtár; Munkahelyi légkör; Munkapszichológia; Személyzet; Vezetés

A tanulmány azt tűzte ki célul, hogy felmérje a kiégést egy észak-olaszországi város könyvtárosainak körében, és azonosítsa, mely követelmények és források befolyásolják az érzelmi kimerülést és a cinizmust. A cikk közelebbről a használókkal való kapcsolatokra összpontosított, mivel a szolgáltató szektorban a használókat elsősorban a stressz okozóiként vizsgálják, és csak ritkán tekintenek rájuk a szolgáltatásokat működtető személyek támogatásának forrásaként. Az adatokon (167 önkéntöltős kérdőív) végzett hierarchikus regressziós elemzés azt mutatta, hogy a kiégés mértékét befolyásolja több társadalmi-demográfiai és munkaköri jellemző, valamint a használókkal való kapcsolatok pozitív és negatív vetületei. A szerzők bemutatnak néhány gyakorlati vonatkozást a könyvtárvezetők számára annak érdekében, hogy csökkenthessék használóik negatív viselkedésének hatását, és hogy javíthassanak annak feltételein, hogy a használók kifejezhessék támogatásukat a könyvtári alkalmazottak felé.

(Autoref.)

Lásd még 85, 96

Marketing, közönségkapcsolatok

119/2020

KIJ, M. I.: Virtual'naâ èkskursiâ po biblioteke In: Nauçnye i tehnièskie biblioteki. – (2019) 7., p. 54-63.

Res. angol nyelven

Virtuális túra a könyvtárban

Felmérés; Használók képzése; Honlap; Információtechnológia; Könyvtárpropaganda; Szoftver

A virtuális túra a könyvtári információs szolgáltatásoknak a múzeumoktól és a turizmusból átvett új fajtája, amely lehetővé teszi a távoli használók kiszolgálását, egyúttal pedig a könyvtár népszerűsítését. A könyvtárak honlapjain való megjelenése bizonyítja, hogy az intézmények felkészült munkatársaikkal, műszaki felszereltségükkel és pénzügyi lehetőségeikkel képesek bonyolult projektek megvalósítására. A könyvtárakban a bemutató túra nem újdonság, az olvasókkal folytatott csoportos foglalkozások során régóta használják. 2018 végén a Szentpétervári Állami Kulturális Intézetben végzett kutatás keretében 236 könyvtár honlapját elemezték, közülük 27 honlapon szerepelt virtuális túra. A túra általános jelentése: egy szakember, a túravezető bemutatja a szociokulturális szféra valamely területét. A virtuális túra ennek egy fajtája, amelyben ugyanúgy meg kell lenniük az alapkövetelményeknek, mint például a vezető és a résztvevők jelenléte, időbeli meghatározottság, útvonal, téma stb. Emellett a virtuális változatnak további sajátosságai is vannak:

- a megtekintendő objektumok átkerülnek a valóságból a virtuális világba;
- valójában inkább információs termék, míg a valódi túra inkább szolgáltatás.

Új tartalmat kapnak a kötelező elemek: a résztvevők a használók; a vezetők a fejlesztők, akik meghatározzák az útvonalat, a bemutatás logikáját stb. Hagyományos esetben az ismertetés nem rögzített, a résztvevő sokkal több információt kaphat. Ugyanakkor a hagyományos mód általában egyszeri és időben korlátozott, míg a virtuális sétán meg lehet hosszabítani az időt, megállásokat, szüneteket lehet beiktatni.

A virtuális túra előnyei:

- az objektumok elérhetősége: nincsenek fizikai és földrajzi határok (ez különösen fontos a fogyatékkal élőknek és az ország távoli, eldugott részeiben);
- a túrára a használó akkor indul, amikor neki kényelmes;
- a sétán többször is részt lehet venni vagy megtekinteni ugyanazt a dokumentumot;
- „a jelenlét-effektus”: az objektumot részletesebben, felnagyítva, más szemszögből is meg lehet nézni.

Hátrányok:

- nem lehet valós időben kérdezni vagy pontosítani;
- függőség az alkotóktól: amit nem mutatnak be, az nem látható;
- korlátozott benyomások: a virtuális túra teljes mértékben nem helyettesítheti a valódi élményt;

- egyhangúság, a fizikai aktivitás hiánya: a túrán otthonról, vagy egy intézmény erre a célra berendezett helyiségében „veszünk részt”;
- a virtuális sétát nem lehet módosítani, míg élő vezetéskor lehet szó új dolgokról, kifejezhető az emóció.

A virtuális túrához alkalmazott technológiák:

- prezentáció népszerű programok (*PowerPoint*, *Prezi*, *Google Slides* stb.) segítségével;
- földrajzi információs rendszerek (GIS);
- 3D-s modellezés;
- panoráma-kompozíciók.

A látogató szerepétől és részvételének fokától függően a virtuális túra lehet:

- lineáris: a látogató az előre meghatározott útvonalon halad, nincs lehetőség változtatásra, további funkciókra;
- nem lineáris: meghatározott helyeken meg lehet állni, időzni, további információkat kapni (ma ez a legelterjedtebb);
- szabad túra: a használó önállóan mozoghat, a fejlesztők által nyújtott navigációs eszközökkel saját útvonalat állíthat össze.

A felmérés megmutatta, hogy a könyvtárak használják az új technikát, de az esetek többségében mást értenek alatta, mint például:

- fotótúra: általában a könyvtár vagy az épület történetét mutatja be;
- videoklip: tartalmazhat zenét, szöveget, animációt, általában több felvétel montírozásából áll, szemléletes, emocionális;
- diabemutatók animációval, hangeffektusokkal kísérvé;
- 3D-s túra: az elemeket (panorámaképeket) interaktív átmenetek kötik össze.

Teljes értékűnek csak a prezentáció és a 3D-s túra tekinthető. A virtuális túra új, elméleti alapot nélkülöző jelenség; a fogalomnak a vonatkozó szabványban (GOSZT, 2018.) nincs meghatározása, így a könyvtárak különbözőképpen értelmezik.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 93, 97, 99, 120, 135

Felhasználók és használat

Általános kérdések

120/2020

WIEDERKEHR, Stefan: Open data for the crowd : an account of citizen science at ETH Library. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 29. (2019) 1., p. 1-10.

Nyílt adatok a közösség számára: összefoglaló a civil tudományi kezdeményezésekről a zürichi Szövetségi Műszaki Egyetem Könyvtárában

Feldolgozó munka; Felsőoktatási könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Használó; Hozzáférhetőség; Kommunikáció -használatokkal; Különgyűjtemény; Tudományos kutatás

A tanulmány a zürichi Szövetségi Műszaki Egyetem (ETH) Könyvtárának nyílt adatokkal kapcsolatos gyakorlatáról számol be, melynek során *crowdsourcing* (közösségi bedolgozásos) módszerekkel építik a könyvtári állomány metaadatait. Az ETH Könyvtár évekkel ezelőtt bevezette a „nyílt adatok politikáját”, lehetővé téve a bibliográfiai adatok és digitális példányok nyilvános hozzáférhetőségét és újrafelhasználhatóságát, amennyiben ezt egy esetleges harmadik fél jogai nem zárják ki. A nyílt adatok politikája összhangban van a nyílt tudomány, a nyílt hozzáférés, a nyílt forráskódú szoftverek és a nyílt oktatási források célkitűzéseivel, és a következő pontokban foglalható össze:

- nyílt licenc (*public domain* vagy CC0 licenc);
- átláthatóság, az adatszoportok újrafelhasználhatósága;
- kurrens adatszoportok;
- korlátlan hozzáférés és letölthetőség;
- szabványos gépi olvashatóságot biztosító formátum.

A *crowdsourcing* segítségével elsőként a könyvtár több mint félmillió digitalizált képből (fotóból és egyéb képi anyagból) álló gyűjteményének metaadatait pontosították. A projekt eredete még a svájci nemzeti légitársaság, a Swissair 2001-es csődjéhez vezethető vissza, amelynek képarchívumát az ETH Könyvtár örökölte meg. A képanyag feldolgozásához 2009-ben kértek segítséget a Swissair egykori

munkatársaitól, akik mintegy 45 ezer kép szabványos metaadatolásában működtek közre. A következő lépéseket a digitális képarchívum üzletpolitikájának 2015-ös változása jelentette, amikor a nagy felbontású képek árusításáról – amely nem bizonyult kifizetődönnek – átálltak az ingyenes hozzáférhetőség és letölthetőség modelljére. (Ennek keretében a kereskedelmi célú hasznosítás is térítésmentes, amennyiben nem sérti harmadik fél érdekeit.) A döntés eredményeképpen az addig a rendeléseket teljesítő, számlázó és felhasználói fiókokat felügyelő munkatársak átirányíthatók lettek egyéb, innovatívabb feladatkörökbe. A *crowdsourcing* meglepő módon indult útjára. A képarchívum 2015 decemberében lehetővé tette a fotók kommentelését, amiről hírt adott a vezető svájci napilap is; a hirtelen publicitás miatt a vártnál többen éltek a lehetőséggel. Válaszul a képarchívum blogot indított, ahol a közösségi adatfeldolgozásra buzdítják az érdeklődőket. Hétfőnként tesznek közzé feldolgozásra képeket, majd péntekenként összegzik a beérkezett válaszokat. Itt is beigazolódtott a hasonló projekteknél megfigyelt nemzetközi trend: a bedolgozó közösség egy lelkes kisebbsége végzi el a munka többségét. 2019. december 1-ig összesen 1109 önkéntes járult hozzá 68 488 kép metaadatainak javításához 70 555 javaslattal.

2018-ban a képarchívum a *sMapshot* platformon indított kampányt, amely felületen a résztvevők geolokalizálhatják a fotókat műholdfelvételek alapján készített 3D-s digitális térképeken. Ez szintén rendkívül népszerűnek bizonyult, 189 résztvevő georeferálta a 68 430 légi felvétel szinte 100%-át. A kezdeti *crowdsourcing* sikereket követően az ETH könyvtárosai lehetővé tették katalógusukban a kép- és térképanyag kommentelését. A régi térképek georeferálása támogatja a tudományos munkát is, nem is említve a globális földrajzi információs rendszerekbe történő integráció előnyeit. Szintén 2018-tól aktív az ETH Könyvtár által gondozott digitális kéziratári oldalon (*e-manuscripta.ch*) az a funkció, amely a bedolgozó önkénteseknek nyújt lehetőséget a képfájlokhoz tartozó szöveges átiratok készítésére. A platform a történelemtanárok számára is hasznos oktatási segédeszköz lehet.

A *crowdsourcing* projektek különböző részterületei esetében többféle közösséget is sikerült megszólítani

és bevonni a munkába, építve a gamifikáció eszközeire és a versenyszellemre is; noha kiemelhető, hogy a vizuális dokumentumok több ember fantáziáját mozgatták meg, mint a kéziratok. Az ETH Könyvtár arra törekszik, hogy a közösségi média és az említett blog felületén ápolja a kapcsolatot az önkéntesekkel, akiket személyesen is meghívnak a könyvtárba, a legtöbb metaadattal hozzájárulók pedig díjban részesülnek. A folyamat végül elvezetett a Zürichi Egyetem és az ETH „Részvételen Alapuló Tudományos Akadémia” (*Participatory Science Academy*) nevű programjához, amelynek célja a további együttműködés elősegítése a tudomány és a civil társadalom között.

(Bódog András)

Lásd még 91, 116

Használat- és igényvizsgálat

121/2020

DOLLEROVÁ, Jaroslava: Digitálna knižnica UKB a jej používateľia. – *Biliogr. In: ITlib.* – 23. (2019) 4., p. 54-57. Res. angol nyelven

A Pozsonyi Egyetemi Könyvtár Digitális Könyvtára és használói

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Felmérés; Használó; Statisztika; Szolgáltatások használata

2012-ben hozták létre a Pozsonyi Egyetemi Könyvtár Digitális Könyvtárát (a továbbiakban: DK), amely időszaki kiadványok, régi nyomtatványok, kéziratok, monográfiák, zeneművek teljes szövegű elérését biztosítja felhasználóbarát módon, többségében OCR-es feldolgozással. Az olvasók a dokumentumokhoz megjegyzéseket fűzhetnek, továbbá a tartalmak másolására is lehetőséget kapnak. A szerzői jogi védelem alá eső anyagok csak az egyetemi könyvtár tereiben használhatóak. Jelenleg a DK (www.ulib.sk) közel másfél millió oldalt tartalmaz, ezek 95%-a periodika. A könyvtár számára fontos, hogy megismerje a használók szokásait. Az adatok elemzésére, a látogatottság mérésére a *Google Analytics* jelent ingyenesen elérhető eszközt. A 2018. április 1. és 2019. március 31. közötti időszak alatt a DK-nak 15 ezer használója volt, akik 44 ezer alkalommal több mint 900 ezer oldalt tekintettek meg. 21%-uk visszatérő, 79%-uk új felhasználóként jelentkezett. Egy használó átlagosan

20 oldalt nézett meg, és negyedórát töltött a felületen. Júliusban, februárban és márciusban kiugró volt a látogatások száma. Hét közben az adatok a hétvégitől nem tértek el markánsan; a pénteki napon mutatkozott a legkisebb forgalom. A tartalmak között a hírek, a politika, a gasztronómia, a szórakozás, az irodalom, az utazás és az újságok voltak a legkeresettebbek.

A DK használói legnagyobb arányban Szlovákiából (69%), kevesebben Csehországból (7%) és az Egyesült Államokból (5%) kerültek ki. A legtöbb oldalt és a leghosszabb ideig Szlovákiából és Magyarországról használták. Életkori megoszlás szempontjából a 25–64 év közöttiek bizonyultak a legaktívabbnak, a leggyakoribb használók a 25–34 év közöttiek voltak, de jelentős volt a 18–24 év közötti korosztály és a 65 év felettek száma is. Leghosszabban az idősebbek keresték fel a DK-t (18 percig), ezzel összefüggésben a legtöbb dokumentumot is ők tekintették meg. A nemek szerint kiegyensúlyozott volt a használat (49% férfi és 51% nő). Bár az új használók körülbőlül négyszer annyian voltak, mint a visszatérők, a kapcsolódási időszakok 66%-át a DK a visszatérő használóknak köszönhette. Itt is érvényes, hogy a használóknak a minőség számít, nem a mennyiség. Az új látogatók egy alkalommal átlagosan 11 oldalt, a visszatérők 25 oldalt tekintettek meg. Az újak 8 percet, a rendszeres használók 20 percet szántak a DK-ban való keresésre. Az első látogatás során a használók 30%-a a nyitóoldalon kezdett, a többiek egy konkrét dokumentumot kerestek. Az elérési útvonalak négyfélék lehetnek: közvetlenül a webcím beírásával, más weboldal közvetítésével, közösségi oldalak vagy webes kereső (pl. Google) segítségével. A használók 52%-a közvetlen kereséssel, 30% más weboldal közvetítésével érkezett. A leggyakoribb közvetítőoldalnak a Wikipédia bizonyult; a használók elsősorban a szlovák Wikipédia felől érkeztek a DK-ba. A közösségi oldalokról a használók 17%-a kattintott a DK-ra (elsősorban Facebookról), ők harmadával kevesebb időt töltöttek a DK felületén, mint a többiek. A látogatók kevesebb, mint ötöde vesztette el érdeklődését az interakció során. 34% egyetlen oldal megtekintése után távozott, a második oldal után 28%, a harmadik után 16%, a negyedik után 14% hagyta el a felületet.

Az előző időszakkal összehasonlítva megállapítható, hogy 2017-ben a visszatérő látogatók aránya 60%, 2019-ben 21% volt. 2019-re közel fél százalékkal nőtt az egy használóra jutó látogatások száma, és növekedett az egy látogatóra jutó átlagos oldalszám is, 37-ről 57-re. Az átnézett oldalszám növekedésével a

DK-ban eltöltött idő is nőtt, 13 percről 16,5 percre. A tartalmak egyetemi vagy otthoni használatából nem lehet pontos életkor szerinti megoszlást vizsgálni, ahogy a tematikai igények sem kapcsolhatók össze a többi változóval, pedig erre a könyvtárnak szüksége lenne. Összességében a webanalitika a használói preferenciák felmérésében fontos részeredményeket hozott. A Pozsonyi Egyetemi Könyvtár továbbra is a szlovák kulturális örökség elérhetővé tételére, a XIX–XX. századi és kortárs szakirodalom, az időszaki kiadványok digitalizálására törekszik, amihez elengedhetetlen a hozzáférhető, kereshető, megbízható és naprakész digitális könyvtár működtetése.

(Prókai Margit)

122/2020

WALTERS, William H.: Beg, borrow, and steal : formal and informal access to the scholarly literature at U.S. master's universities. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 45. (2019) 6., 102059

Kérd, kölcsönözd és lopd el: a tudományos irodalom formális és informális elérése az USA mesterképzést nyújtó egyetemein

Egyetemi könyvtár; Egyetemi oktató; Felmérés; Használói szokások; Hozzáférhetőség; Könyvtárközi kölcsönzés; Kutatás információellátása; Kutató -mint olvasó; Tudományos kutatás

A tanulmány azokat a módszereket vizsgálja, amelyekkel az oktatók tudományos folyóiratcikkeket, könyveket és könyvfejezeteket szereznek be. A pusztán keresés helyett elsősorban a teljes szövegek felkutatására összpontosít annak a felmérésnek az alapján, amelyet egyesült államokbeli – a Carnegie-féle besorolás szerinti „nagy” és „közepes” kategóriájú, mesterképzési programokat nyújtó – főiskolák és egyetemek teljes munkaidőben foglalkoztatott 529 oktatója körében végeztek. Folyóiratcikkek keresésekor az oktatók többnyire saját intézményük könyvtárának gyűjteményére, a szabadon elérhető online forrásokra és a könyvtárközi kölcsönzésre támaszkodnak. Ám egészen más a helyzet a könyvek esetében: az oktatók gyakran megvásárolják azokat a könyveket, melyekre szükségük van. A formális hozzáférési mechanizmusok (a saját intézmény könyvtári gyűjteménye és a könyvtárközi kölcsönzés) máig érvényes fontosságának ellenére az oktatók más teljes szövegű forrásokra – informális hozzáférési mechanizmusok-

ra – támaszkodnak az általuk használt cikkek 50%-a, illetve a könyvek 66%-a esetében. Csaknem 25%-uk több cikket szerez be a nyílt webről, mint bármilyen más forrásból, és egy számottevő kisebbség erősen támaszkodik egyéb forrásokra. Közélebről, az oktatók gyakran más könyvtárakat is használnak jelenlegi vagy korábbi munkahelyük (pl. rész munkaidős oktatás) révén, vagy családtagok, barátok és kollégák felhasználói fiókjainak segítségével. Sokan bírálják saját egyetemük könyvtári állományát, de a legtöbben elégedettek a szabadon elérhető online forrásokkal és a könyvtárközi kölcsönzéssel.

(Autoref.)

Lásd még 98, 103, 105, 115, 129

Olvasás

123/2020

BĚLINOVÁ, Eva: Půjčit, nebo nepůjčit?. – Bibliogr. In: Čtenář. – 71. (2019) 7/8., p. 261-264.

Kölcsönözni vagy nem kölcsönözni?

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Ifjúság nevelése olvasásra; Iskolai és gyermekkönyvtárak; Kölcsönzés; Olvasás; Szakkör -könyvtárban

Az olvasókörök működése az iskolai könyvtárakban a pedagógusok, a települési könyvtárakban a könyvtárosok közreműködésével valósul meg. Jelentőségük abban áll, hogy a gyerekek egymás ajánlásai alapján választanak olvasmányokat, majd kölcsönzik ki a könyveket. A jól működő olvasókör azt az érzést erősíti, hogy egy könyvet elolvasni érdem és dicsőség. A könyvekről való beszélgetés során a gyerekek hajlamosak arra, hogy részletesen elmeséeljék, miről szól a könyv, vagy épp ellenkezőleg, röviden elmondják, hogy tetszett-e vagy sem. A többiek érdeklődésének felkeltésére Meziměstí település olvasókörében jobb megközelítésnek bizonyult a kérdések „össztüzének” megfogalmazása. A foglalkozás vezetője papírcsíkokra írt kérdéseket tett egy borítékba, amelyből mindenkinek húznia kellett egyet, ám a gyerekek hamarosan újabb és újabb kérdésekkel álltak elő, melyeket feltettek a könyvet elolvasó társuknak. Néhány példa: Megfelelt a várakozásodnak a könyv? Kinek ajánlanád? Mit éreztél olvasása közben? Van benne felejthetetlen jelenet? A főhős milyen problémákat

oldott meg? Mire ösztönzött a könyv? Mit szólsz a borítóhoz? Miért ezt a könyvet választottad? Hasonlít hozzád a főhős? Kihez kötöttél a legerősebben? Mi volt a jó és rossz a könyvben? Mit üzenél a szerzőnek?

Az olvasókörök másik alappillére a „könyvvel megyek haza” cél, azaz a kölcsönzés elérése. Fontos, hogy olyan könyvet ajánljunk a gyerekeknek, amely biztosan tetszeni fog nekik, és illik hozzájuk. A hátrányos helyzetűek a könnyebb olvasmányokkal kezdek. Nehéz kérdés, kölcsönözhetnek-e a gyerekek felnőtteknek szóló irodalmat; ez inkább a városi könyvtárakra jellemző probléma. Vajon támogatassuk ezeket a kéréseket vagy sem? Egyáltalán, van-e éles határ a felnőttek és gyerekek olvasmányai között? A könyvtárosok körében megoszlanak a vélemények. Sokak szerint a gyerekeknek a felnőtt részlegben nincs keresnivalójuk, és lehet, hogy nem is maguknak, hanem a szüleiknek kölcsönöznének, így a könyvtár elesik a felnőttek beiratkozási díjától. A felnőtteknek szóló és a gyermekkönyvek tartalom szerinti szétválasztása a katalógizálók feladata, amihez általában a főszereplő életkora kínál sorvezetést. Az olvasókat azonban nem mindig csak a saját korosztályuknak szóló könyvek érdeklik. A gyerekek kíváncsiak arra, hogy mi vár rájuk a jövőben, ha felnőnek. Ugyanakkor a nevelőkben számos aggodalom jelentkezik, ha a gyerek nem a saját korosztályának szóló könyveket olvas, mivel ezekben megjelenhetnek különböző erőszakos tartalmak. Lehet a könyvek között is olyan életkori kategóriákat felállítani, mint a filmeknél? Ha a gyerek felnőtteknek szóló könyvet akar kölcsönözni, ne a korlátozás miatt figyeljünk rá, hanem olvasói fejlődése, személyisége érési folyamata miatt. A felnőtt- és gyerekirodalom szétválasztásában sokszor találkozunk ellentmondásokkal, melyeket a könyvtárosoknak kell „helyükön” kezelniük (pl. ártatlan szerelmi történet vagy ártalmas horror). A felnőtteknek szánt irodalomtól való merev tiltás nem vezet célra, hatékonyabb, ha a könyvtáros elmondja, miről szól a könyv, és megpróbálja az érdeklődést más irányba terelni. Az olvasói vélemények nagyon eltérőek lehetnek, a gyerekek pedig jóval érzékenyebbek, mint a felnőttek. Az a nézőpont, hogy ami a felnőtt részlegben van, az nem gyerekeknek való, nem mindig tartható és elfogadható. A gyerekek időnként azért szoknak le a könyvtárhasználatról, mert túlzott korlátok közé szorítják őket.

Azt szeretnénk, ha a 9–14 év közötti gyerekolvasóink felnőtt korukban is olvasók maradnának. Valamennyi olvasó egyedi, mindenki a saját tempójában alakul

át felnőtt olvasóvá; hogy ez kinél mikor következik be, a könyvtárosokon is múlik. A kérdésre, miszerint „kölcsönözni vagy nem kölcsönözni”, mindezek miatt határozottan igenlő választ adhatunk.

(Prókai Margit)

Lásd még 95, 99

Használók képzése

124/2020

HUDDLESTON, Boglarka S. [et al.]: Faculty perspectives on undergraduate research skills : nine core skills for research success. – Bibliogr. In: Reference & user services quarterly. – 59. (2019) 2., p. 118-130.

Hogyan látják az oktatók az alapképzéses hallgatók kutatási készségeit? Kilenc alapvető készség a sikeres kutatáshoz

Egyetemi oktató; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség; Tudományos kutatás

Az információs műveltségi kezdeményezések hatékonyságának növelése érdekében a Texasi Keresztény Egyetemen (Fort Worth) három, összesen 21 fő részvételével folytatott fókuszcsoporthoz interjú és egy 100 fős online felmérés keretében vizsgálták az alapképzéses hallgatók kutatási készségeivel kapcsolatos oktatói véleményeket.

Az oktatók kilenc alapvető készséget azonosítottak: 1. témaválasztás; 2. a keresési stratégia kialakítása; 3. a források megtalálása; 4. a forrástípusok megkülönböztetése; 5. a források értékelése; 6. az információ szintézise; 7. az információk összefoglalása; 8. a források idézése; 9. a hivatkozások olvasása és megértése. Mindezek a készségek illeszkednek az ACRL *Információs műveltségi keretrendszerében* foglaltakhoz, viszont egy-egy készség több keretbe is beilleszthető.

Sokan megemlítették a kritikai gondolkodást. Mivel azonban ennek a képességnek a meghatározását viták övezik, a kutatás szerzői nem vették fel az értékelési szempontok közé.

Az oktatók úgy látták, hogy az azonosított készségeknek eltér a fontossága az elsőéves és a végzős hallgatók körében. Az elsőévesek esetében az információk összefoglalását az oktatók 90%-a tekintette a legfontosabbnak, ezt követte a források megtalálása

67%-kal és a keresési stratégia kialakítása 60%-kal. A végzősök esetében már 8 elvárt készséget emelt ki a többség, és az elvárások között az utolsó helyen az információk összefoglalása szerepelt (46%). Említésre méltó még az a megfigyelés, hogy sok hallgatót a jegyek motiválnak, nem pedig maga a tanulás.

Arra a kérdésre, hogy kinek az elsődleges feladata az azonosított készségek oktatása, a válaszadók túlnyomó része nem a könyvtárosokat jelölte meg, ami azonban nem zárta ki a velük való együttműködést. Azok az oktatók, akik az együttműködésre szavaztak, a legjobb megoldásnak jellemzően azt látták, ha meghívják a könyvtárost az adott témát tárgyaló órára, amit az erre kérdésre válaszoló 59%-a meg is tett. Ezekben az esetekben a legnagyobb előnynek azt ítélték, hogy személyesen találkozhattak a könyvtárosokkal, és maguk is új könyvtári információforrásokat és keresési technikákat ismerhettek meg.

Azoknak az oktatók több mint fele, akik nem hívtak meg könyvtárost az órára, ezt azzal indokolta, hogy nem tudott erről a lehetőségről. Megemlítették az időhiányt is, különös tekintettel az alacsony óraszámokra, vagy éppen nem tartották a könyvtárosok közreműködését az adott órán szükségesnek. Egyes esetekben saját maguk akarták megtartani ezeket az órákat, és volt olyan oktató is, aki kerülni akarta bizonyos témák duplikálását.

A legtöbben azt javasolták, hogy a hallgatók készségeinek fejlesztése és az oktatók ezzel kapcsolatos elvárásainak jobb teljesítése érdekében a könyvtárosok az információkeresési, -értékelési és hivatkozási készségeket oktassák, továbbá dolgozzanak ki online oktatóanyagokat és webinariumokat, illetve nyújtsanak a hallgatóknak személyes konzultációkat. Volt, aki azt indítványozta, hogy növeljék a könyvtárosok jelenlétét az egyetemi épületekben, vagy éppen jobban támaszkodjanak rájuk a bevezető órákon és a tanszéki orientációs eseményeken. A fókuszcsoportos beszélgetések során felmerült az is, hogy a könyvtárosokat integrálni kellene a hallgatók egyetemi pályafutásának egészébe.

(Koltay Tibor)

125/2020

LAPIERRE, Suzanne S. – KITZIE, Vanessa: "Lots of questions about 'fake news' : how public libraries have addressed media literacy, 2016–2018. – Bibliogr. In: Public library quarterly. – 38. (2019) 4., p. 428-452.

„Sok-sok kérdés az álhírekről” – Hogyan álltak a közkönyvtárak a médiaműveltséghez 2016 és 2018 között?

Felmérés; Használók képzése; Információs műveltség; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A médiaműveltség egyik fontos összetevője annak a képessége, hogy a közösségi média korában meg tudjuk határozni a hírek és a hírforrások megbízhatóságát (hírfogyasztási írástudás – *news literacy*). Ennek megfelelően a médiaműveltség előmozdítása (az információs műveltségi képzések kiterjesztéseként) régóta része a könyvtárak küldetésének, ám igazán a 2016. évi amerikai elnökválasztás során terjesztett álhírek kapcsán került reflektorfénybe. Bár elsősorban a felsőoktatási könyvtárakban van ilyen oktatás, a közkönyvtárak is fontos szerepet játszanak az álhírek elleni harcban, mivel amíg a tanulóifjúság az iskolákban és az egyetemeken elsajátíthatja a médiaműveltség készségeit, a náluk jóval heterogénebb felnőtt lakosság a közkönyvtárakban kerülhet a médiaműveltséggel közelebbi kapcsolatba. Azt remélhetjük, hogy a könyvtárak olvasóközösségének szkeptikus tagjai képessé tehetők arra, hogy kezelni tudják az „igazság utáni” (*post-truth*) kor kihívásait. Ez a célkitűzés egyúttal lehetőséget nyújt a közkönyvtáraknak és a felsőoktatási könyvtáraknak arra, hogy népszerűsítsék szolgáltatásaikat.

Egy feltáró jellegű kutatás keretében azt vizsgálták, hogy az Egyesült Államok közkönyvtárai 2016 és 2018 között hogyan kezelték a médiaműveltség kérdéskörét használói közösségeikben, ideértve a programokat, a partnerségeket és más kezdeményezéseket is. Rétegzett és célzott önkéntes mintavétellel 65 közkönyvtári rendszerből nyertek adatokat, 32 államot és egy külbirtokot, illetve többféle település- és könyvtárméretet reprezentálva a mintában.

A résztvevő könyvtárosok 82%-a válaszolta azt, hogy a vizsgált időszakban intézménye indított valamilyen médiaműveltségi kezdeményezést. A legelterjedtebbek a kiállítások (55%), a workshopok vagy tanfolyamok (53%), az előadások (53%), illetve a partnerségek más szervezetekkel (42%) voltak. A médiaműveltségi kezdeményezések 62%-a a hírforrások és a híryananyagok pontosságának és megbízhatóságának meghatározásával volt kapcsolatos; ugyanilyen arányban kerültek terítékre a digitális platformokkal és a közösségi média használatával összefüggő kérdések is. A válaszadók 43%-a kezdeményezett politikai, kulturális és társadalmi párbeszédet. A legtöbben a hírfogyasztási írástudást fejlesztő programokat újságírókkal együttműködve szervezték.

Annak ellenére, hogy a felmérésben magát a szót nem használták, az *álhírek* iránt érdeklődés volt ta-

pasztalható mind a használói közösségek, mind a könyvtárosok körében. Az is megállapítást nyert, hogy médiaműveltséggel kapcsolatos kezdeményezések elmaradásának leggyakoribb oka a könyvtárosok túlterheltsége. Éppen ezért a jövőben arra lesz szükség, hogy a médiaműveltségi programokat úgy tegyék hatékonyabbá és terjesszék ki, hogy közben minimalizálják a könyvtárosok terhelését. Ez a kutatás összességében megerősíti az ALA 2017-es *Media Literacy @ Your Library* [*Médiaműveltség a Te Könyvtáradban*] elnevezésű projektjének eredményeit, mely szerint szükség van a felnőtteknek szervezett médiaműveltségi programokra, a könyvtárosok oktatási készségeinek fejlesztésére, valamint a bevált gyakorlatok nagy léptékű tervezésére.

(Koltay Tibor)

126/2020

LÓPEZ-FITZSIMMONS, Bernadette M. – NAGRA, Kanu A.: Google vs. library databases : engaging twenty-first century undergraduate students in critical thinking. – *Bibliogr. In: Journal of electronic resources librarianship.* – 31. (2019) 4., p. 219-231.

Google kontra könyvtári adatbázisok: hogyan hozzuk közelebb a huszonegyedik századi egyetemi hallgatókhoz a kritikai gondolkodást?

Adatbázis; Didaktika -felsőoktatási; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség; Online információkeresés

A XXI. században az alapképzéses hallgatók gyorsan elérhető és könnyen, kevés koncentrációval olvasható információforrásokat igényelnek, ezért a Google és a Google Tudós (*Google Scholar*) könyvtári oktatásba való integrálása áthidalhatja a Google természetes nyelvi keresése és a könyvtári adatbázisok esetében használt, ellenőrzött nyelvi keresés közötti szakadékot. Van azonban néhány olyan oktatási módszer, amelynek alkalmazásával a kritikai gondolkodás közelebb hozható a hallgatókhoz. Ezek a módszerek változatlan formában vagy a helyi körülményekhez igazítva, bármilyen típusú könyvtárban felhasználhatók.

A hallgatók motiválását jól segíti, ha vitakérdéseket teszünk fel a Google-keresésekről és a könyvtári adatbázisokban történő keresésekről. Ezek például az első oldalon megjelenő találatok számát firtatják, és lehetővé teszik, hogy rákérdessünk a megbízha-

tóságra, a teljes szöveg ingyenességére, vagy az információforrások jellegére. Megkérdeshetjük, hogy meddig lesznek elérhetőek az így megtalált információforrások az interneten és a Google találatai között. Azonnal felhasználható formában kapjuk-e a hivatkozásokat? Milyen kritériumok alapján választotta ki a Google az adott dokumentumot és hogyan történik ez a könyvtári adatbázisokban? Mennyire nehéz az információ visszakeresése? Ezek a kérdések az ún. fordított osztályterem módszeréhez is igazíthatók, amely azt igényli, hogy az információs műveltségi foglalkozás előtt a résztvevők egyénileg válaszolják meg, majd közösen beszéljék meg a kérdésekben felvetett problémákat.

A didaktikai modulok/mankók (*scaffolding*) segítségével kisebb, könnyen kezelhető és jobban érthető részekre bonthatjuk a tananyagot. Amikor többféle keresési stratégiát alkalmazunk, a mankók hatékonyan vezetnek végig a hallgatókat a kutatás folyamatán. Ez a szakterületi ismeretek megszerzését is megkönnyíti, miközben a kutatási készségeket is fejleszti, mivel a gyakorlatok szakaszolása egymásra épül. A mankók hasznosak a differenciált oktatásban, segítve a kevésbé fejlett tanulók felzárkózását. A differenciált oktatás azonban azt is megkívánja, hogy amikor a hallgatók készen állnak a továbblépésre, elhagyjuk a mankókat. Miközben célszerű foglalkozni a keresőszavak és a Boole-operátorok természetével, a kutatásalapú oktatás (tanulás) és az ACRL *Információs műveltségi keretrendszerének* szellemében – a kutatási folyamat kérdésére alapuló jellegét figyelembe véve – alkalmazhatjuk a bűnügyi helyszínelő (*Crime Scene Investigator*, CSI) módszert. Mi az első dolog, amelyet egy helyszínelő tesz, amikor megérkezik a bűncselekmény helyszínére? Mi az a kérdés, amit először teszünk fel egy téma kutatásakor? Ki tudjuk-e tölteni kutatás közben a „hézagokat”? Hogyan zajlik az információk összegyűjtése és szintetizálása? Honnan indultunk és hová jutottunk el a vizsgálódásaink során? Ilyen és hasonló kérdésekkel segíthetjük az információs műveltség elsajátítását és a kutatási folyamatról való önreflexiót.

(Koltay Tibor)

127/2020

VASIL'EVA, Valentina – VASIL'EVA, Valerià: Use of e-resources by unmotivated students : a success story from a library in Russia. – *Bibliogr. In: Information and learning sciences.* – 120. (2019) 11/12., p. 773-788.

A motiválatlan hallgatók és az elektronikus források használata: sikertörténet egy oroszországi könyvtárból

Adatbázis; Didaktika -felsőoktatási; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség; Online információkeresés

Az oroszországi egyetemeken az elektronikus információforrásokat több mint tizenöt éve használják. A felsőoktatási intézmények képesek anyagi eszközöket biztosítani az elektronikus előfizetésekre és a szükséges berendezésekre, az előfizetéseket állami projektek is támogatják. Jogos a kérdés, mennyire használják a diákok a drága forrásokat, olvassák-e a tudományos cikkeket, és mit kell tenni a források lehető legjobb használatáért.

A legtöbb oktató és hallgató láthatóan nem szívesen használja az előfizetett adatbázisokat; az Orosz Elnöki Nemzetgazdasági és Közigazgatási Akadémián (*Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, RANEPА*) az oktatók és 500 hallgató körében végzett felmérés tanúsága szerint többségük előnyben részesíti a Google-ban vagy a Yandexben kapott találatokat, miközben az intézmény drága multidiszciplináris angol nyelvű forrásokra fizet elő. A motiválatlanság okát a szerzők az információs műveltség oktatásának hiányosságai-ban látják. A RANEPА előírása szerint a könyvtáros oktatóknak egy mindössze 4 órás szeminárium alatt kell a külföldi forrásokat az elsőévesekkel megismertetniük.

A cikk a RANEPА Északnyugati Közigazgatás-tudományi Intézetében 2016-tól alkalmazott használóképzési módszert ismerteti. A vizsgálat a következő feltételezésekből indult ki:

1. A célcsoport mindennapi érdeklődési köre meghatározza az információ bemutatásának módját.
2. Az e-források megtekintési alkalmainak növekedése elősegíti a keresőinterfész használatának elsajátítását.
3. Az információt könnyen elérhető formában kell megjeleníteni (képek, videó stb.), kerülni kell a felesleges részleteket és a hallgatók számára ismeretlen fogalmakat.
4. A források későbbi komoly használata mérhető előnyökkel járhat.

A kutatás alapját az 1. feltételezés képezte. A célcsoport elsőéves (18 éves) hallgatókból állt, egy korábbi tanulmány szerint őket inkább a jól fizetett állások érdeklik; de mindig vannak a tanulásban motiváltak is (kb. 8–15%), akik felismerik a források értékét, és

a könyvtárosokat is megkeresik. A hallgatók megszólításának újdonságértéke az volt, hogy nem a megszokott egyetemi módszereket használták, hanem a célcsoport mindennapi érdeklődésének (filmek, játékok, vásárlás, hobbi stb.) megfelelő eszközöket is bevontak. A 2. feltételezésnek megfelelt, hogy a Yandex és a Google keresőfelületeihez képest az adatbázisok ismeretlen interfészei elsősre áttekinthetetlenek az elsőévesek számára. A „familiarizáció” megkönnyítésére az előadások részekből álltak, az összetett blokkokat egyszerűsítették, az elkerülhetetlen szakkifejezéseket érthető metaforákkal helyettesítették. Kiegészítő eszközként a közösségi hálózatokat és a könyvtár honlapját használták. A bemutatott forrásokhoz rövid útmutatókat készítettek, emellett állás kínáló honlapokat is prezentáltak, utalva a jövő szakmai lehetőségeire.

A 2016/2017-es őszi szemeszterben tízórás számítógépes és könyvtári ismeretekről szóló kurzust indítottak: a tréning korszerű számítógépekkel felszerelt teremben folyt, a csoportokat felkészült könyvtáros oktatók vezették. A tizből 4 órát a Kutatástámogató Központ munkatársai tartották. A lépések az alábbiak voltak:

1. elméleti oktatás (2 óra): a figyelem felkeltése, a forrás bemutatása, majd a motivációs rész. A tréning során a *ProQuest eBook Central electronic books* teljes szövegű adatbázisát, az *EBSCO* multidiszciplináris forrását és az *Emerald eJournals* *premiert* használták.
2. gyakorlati munka (2 óra): keresés a 7 előfizetett forrásban, a találatok szűrése, a legrelevánsabb cikkek kiválasztása, a letöltő opció használata és egy állandó link létrehozása; ezután 3 témában 3-3 teljes szövegű, releváns dokumentum megtalálása.
3. szóbeli teszt: az e-források ismerete.

A szemináriumot követő kötetlen beszélgetésben a 25 fős csoportokból általában 2-3 hallgató vett részt, értékelésük jellemzően pozitív volt. Tény, hogy egy év alatt a könyvtárba beiratkozott olvasók száma mintegy 100 fővel gyarapodott (az előfizetett adatbázisokhoz csak egyéni olvasójeggyel lehet hozzáférni), a keresések száma pedig a háromszorosára nőtt. Igazolódott az oktatók szerepének fontossága, az új oktatási módszerek szükségessége.

A kutatás jövőbeli iránya a tudományos információ kritikus értékelésének tanítási módszerével foglalkozik.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 119

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

128/2020

SCHREIBER, Carolin: Erschliessung und Digitalisierung von Prachteinbänden als eigenständige Kunstobjekte In: Bibliotheks-Magazin. – (2019) 3., p. 76-81.

A díszkötés egyedi műtárgyként való feltárása és digitalizálása

Általános tudományos könyvtár; Digitalizálás; Feldolgozó munka; Könyvkötés; Könyvkötés története; Könyvművészet; Különgyűjtemény; Orientalia; Szabvány

2019 februárjában lezárult a Bajor Állami Könyvtár (*Bayerische Staatsbibliothek*, BSB) projektje, amely egy 2013-as DFG-pályázat nyomán a könyvkötések egyedi műtárgyként való feltárásával és digitalizálásával foglalkozott. A munka során két gyűjteményrészre, a tibeti könyvtáblákra, illetve a középkori és a modern kori aranyozott díszkötésekre összpontosítottak. A projektben részt vett a Münchener Digitalizálási Központ (MDZ) és az Állományvédelmi–Restaurálási Intézet (IBR) is.

A BSB tibeti könyvtáblagyűjteménye 100 tételes, és közép-ázsiai (tibeti, mongol, kínai) XII–XX. századi festett, faragott vagy aranyozott kötetekből áll. A műtárgyak – többségükben az eredetileg bennük foglalt szent szövegek nélkül – az 1970-es évektől főleg antikváriumokból kerültek be a könyvtárba. Leírásuk csak két kiállítási katalógusban és egy repertórium rövid bejegyzéseiben állt rendelkezésre, és mivel kézirattjelzetük volt, ennek megfelelően is kezelték, és nem tekintették önálló gyűjteménynek őket. A másik korpusz európai díszkötésekből áll. Származási helyük változatos: a középkoriak részben a Wittelsbach-dinasztia gyűjteményéből valók, a többi kötet a XIX. század elején, a szekularizáció során került a müncheni udvari könyvtárba, de vannak kolostorokból vagy egyházi gyűjteményekből származó darabok is. A BSB saját könyvkötésgyűjteményre is

szert tett a XX. században antikváriumi vásárlások, illetve egy-egy kötet más részlegből való átemelése révén. A kb. 3500 példányt tartalmazó nyugati gyűjteményt eddig mindössze egy karterék-nyilvántartás formájában dolgozták fel. A kötések feltártsága eltérő mélységű volt; a borítók rövid jellemzése általában a kézirat leírásában szerepelt, melyet a középkori kéziratok feltárására vonatkozó irányelvek alapján készítettek el. Emellett a díszes könyvkötések gyakran szerepeltek kiállításokon, és azok katalógusaiban ismertették is őket.

Mivel a díszkötések egyúttal önálló műalkotások is, leírásuk bonyolult és időigényes. A BSB projektjének a célja egy szabvány kidolgozása volt ennek a sajátos műtárgytípusnak a feltárására, digitalizálására és a munkafolyamat gyakorlatba ültetésére kb. 90 tibeti könyvtábla és kb. 60 nyugati díszkötés alapján. A München Digitalizálási Központ *multishot* eljárással digitalizálta a tételeket; fotók és mikroszkópfelvételek is készültek, mivel a részletek (filigrán ötvösmunkák, ékkövek, elefántcsont faragványok stb.) nagyon fontosak a könyvkötések művészettörténeti értékelése szempontjából. A projekt kiemelt feladata volt a műtárgyak alapos (könyvészeti és művészettörténeti) feltárásának megfelelő eljárás kidolgozása, ezért egyértelmű volt, hogy a tárgyak leírásához olyan szabványra van szükség, amely kompatibilis a múzeumi gyűjteménytípusokkal is. A kiindulópontot a Getty Kutatóintézetnek a műalkotások leírására szolgáló kategóriái (*Categories for the Description of Works of Art*, CDWA) képezték.

A projekt honlapjának (<https://einbaende.digitale-sammlungen.de>) alapötlete egy olyan moduláris leírás, amely lehetővé teszi a rész-egész kapcsolat ábrázolását, és linkeket tartalmaz a BSB katalógusához is (ahol külön entitásként szerepelnek a kötetek és a díszkötések). A szöveges, művészettörténeti leírás mellett megtekinthetők a több szögből készített, nagyítható műtárgyfotók. A megvalósítást az ún. *Semantic MediaWiki* szolgálta; a feldolgozott tételek képei az IIF-kompatibilis *Mirador-Viewer* segítségével részletekbe menően tanulmányozhatók. A kutatók számára a műtárgyakkal kapcsolatos új szempontokra is kitértek a leírásokban (pl. a kötés ideje,

helye, anyagok, technikák, ábrázolások). Ezt egészíti ki az ikonográfia, az anyagok és technikák tézaurusza. A projekt háttéranyagai és a kidolgozott szabványok megtalálhatóak az alábbi címen: https://einbaende.digitale-sammlungen.de/Prachteinbaende/Info:%C3%9Cber_das_Projekt.

(Murányi Lajos)

Lásd még 76, 89, 90, 130, 133

Adatbázisok

Lásd 107, 126, 127

Nyomtatott dokumentumtípusok

Lásd 98, 105

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

129/2020

FRY, Amy: Ebook rate of use in OhioLINK : a ten-year study of local and consortial use of publisher packages in Ohio. – Bibliogr. In: College & research libraries. – 80. (2019) 6., p. 827-842.

Az e-könyvek használati aránya az OhioLINK konzorciumban: a kiadói csomagok helyi és konzorciumi használatának tízéves vizsgálata Ohio államban

Állomány használata; Állománygyarapítás; Együttműködés -regionális; Elektronikus könyv; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Költségvetés; Könyvtárközi kölcsönzés

Az OhioLINK az Ohio állambeli felsőoktatási könyvtárak konzorciuma. A tanulmányban ismertetett kutatás 2007 és 2017 között vizsgálta a mintegy százezer címet tartalmazó kiadói e-könyvcsomagok használati adatait több mint 90 intézményben, kiemelten a Bowling Green Állami Egyetem (BGSU) esetében. Az alábbi három kérdésre keresték a választ: 1. A konzorcium által vásárolt kiadói csomagokat hasonló arányban használják-e, mint más típusú e-könyvgyűjteményeket? 2. A konzorciumi szintű e-könyvhasználat hogyan viszonyul az egyes intézmények használati adataihoz? 3. Az e-könyvgyűjtemények használata hogyan viszonyul a nyomtatott dokumentumokéhoz?

Az összegyűjtött évtizedes statisztikai adatok szerint az OhioLINK által megvásárolt legnagyobb kiadói csoma-

gok (*Springer, Oxford, Wiley*) esetében konzorciumi szinten közel 100%-os az e-könyvek kihasználtsága (nagyreszt a könyvek megjelenését követő első évben), ám intézményi szinten a kihasználtság ennek a felét sem érte el. Ennek ellenére a konzorciumi használat kedvezőnek mondható a kiadói e-könyvcsomagok tekintetében, hiszen az így elérhető dokumentummennyiség elensúlyozza a kevésbé használt könyvek árát. További előnynek tekinthető a központosított szerzeményezés, pénzügyi kezelés és a bizonyos mértékig közös katalógizálás. Mindez megtakarítást jelent a kisebb partnerintézmények számára.

A kiadói e-könyvcsomagokon felül a konzorciumban elérhetőek a *ProQuest*, a *Cambridge* és a *JSTOR* elektronikus könyvei is. A BGSU campusán ezek kihasználtsága 24% és 58% között mozgott, ami a vizsgált csomagok közül leginkább az *Oxford* által kínált e-könyvek használati arányához hasonlítható (a *Springer* és a *Wiley* e-könyvcsomagjait jóval kisebb arányban használták). Erre a legvalószínűbb magyarázatot a BGSU-n hangsúlyos bölcsészet- és társadalomtudományi programok adják, amit az *Oxford* e-könyvgyűjteménye jobban leképez.

A BGSU esetében tízéves időtávlatban a nyomtatott könyvek kihasználtsága (71%) messze felülmúlta az elektronikus könyvekét (20%), amiben szerepet játszhatnak az egyetemi könyvtárban nemrég beszerzett monográfiák szintúgy, mint a nyomtatott állománynak a konzorciumi partnerek számára történő könyvtárközi kölcsönzése. (Az intézményi beszerzésű e-könyvek konzorciumi szolgáltatását a forgalmazók számos esetben nem teszik lehetővé.) Emellett a BGSU használói közül sokan előnyben részesítik a nyomtatott formátumot. Egy másik tényező, hogy a könyvtári költségvetés jelentős hányada megy el a digitális tartalomszolgáltatók kínálatára, aminek következtében kevesebb összeget fordíthatnak hagyományos dokumentumok beszerzésére, így minden egyes új nyomtatott könyv kiemeltebb figyelmet kap, ami pedig a használati adatokban is megmutatkozik.

A jövőben érdemes számolni a használói preferenciák megváltozásával és az e-könyvek népszerűségének növekedésével, valamint a konzorciumi szintű DDA-beszerzésekben (*demand-driven acquisition*) rejülő további lehetőségekkel is. Elmondható, hogy a konzorciumi e-könyvbeszerzés előnyösebb, mint az egyéni kezdeményezések; a módszer különösen a kisebb partnerintézmények számára térül meg.

(Bódog András)

Lásd még 109, 111

Információ- és kommunikációs technológia

130/2020

FUJIUCHI, Ken – RIGGIE, Joseph: Academic library collections in the age of Extended Reality (XR). – Bibliogr. In: Collection management. – 44. (2019) 2-4., p. 296-303.

Felsőoktatási könyvtári gyűjtemények a bővített valóság (XR) korában

Állományvédelem; Digitalizálás; Felsőoktatási könyvtár; Gépi állomány-nyilvántartás; Információtechnológia; Megőrzés; Munkafolyamat; Online információkeresés

A bővített valóság (*Extended Reality*, XR) egy gyűjtőfogalom, amely a kiterjesztett valóság (*Augmented Reality*, AR), a virtuális valóság (*Virtual Reality*, VR) és a kevert valóság (*Mixed Reality*, MR) technológiai megoldásait foglalja magában. Az XR képviselte újszerű megoldások a gyűjteményszervezésben is megjelennek, amit megkönnyít a technológia gyors terjedése, illetve a költségek és a hardverkövetelmények csökkenése. A tanulmány az XR három könyvtári alkalmazását veszi górcső alá: a könyvtári gyűjtemény felfedezését (*discovery*) és a felhasználói élményt; a raktározást és a gyűjteményszervezést; végül a könyvtári gyűjtemény virtualizálását és a kiterjesztett hozzáférés biztosítását.

A bővített valóság révén lehetővé válik bármilyen fizikai felület vagy tér virtualizálása. A szerzők példájában a Kongresszusi Könyvtár egy XR-interfészsel felszerelt terme szerepel, ahol egy hallgató az általa jobban ismert egyetemi könyvtár virtuális környezetét, ismerős gyűjteményszervezési struktúráját (tizedes osztályozás szemben a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszerével) szimulálva tudja böngészni a nemzeti könyvtár jóval nagyobb állományát, a kiválasztott dokumentumot pedig kikérheti a helyben működő automatizált raktározási rendszer segítségével. Ezen felül a *discovery*-felület a preferált osztályozás szerint mutat további, saját virtuális polcra félretehető releváns tartalmakat, mindezt a virtuális térben, olyan hatást érve el, mintha valódi polcok között járnánk. Mire a hallgató végez a virtuális böngészéssel és visszatér a valós térbe, a kívánt dokumentumok már elő vannak készítve előtte a szobában. A leírt elképzelés még távolinak tűnik, ám egyes elemeire akadnak már gyakorlati példák.

A gyűjteményszervezés és raktározás terén a bővített valóság felgyorsíthatja és automatizálhatja a folyamatokat, emberi erőforrást szabadítva fel egyéb feladatokra. 2011-ben akadt már példa VR-jelzetolvasó rendszerre a Miami Egyetem *ShelvAR* nevű alkalmazása révén, ám a fejlesztést fel kellett függeszteni, mert a működése ütközött az Amazon szabadalmával. A legtöbb automatikus jelzetolvasó megoldás a könyvek gerinceire ragasztott címkék/vonalkódok optikai azonosításán alapul, így nem feltétlenül ez a legcélravezetőbb eljárás, mivel minden egyes dokumentumot újra kell címkézni és hozzá kell rendelni az új rendszerhez (az RFID esetében is ez okozza a gondot), nem is említve a vékony dokumentumok problematikáját. A megoldást olyan technika jelenti, amely képes már létező metaadatok azonosítására. Az egyik ilyen az önvezető autókban is alkalmazott LiDAR (lézertérképező radar), melynek használatával a jövőben háromdimenziós térképet lehetne készíteni a könyvtárak polcainál, a rajtuk elhelyezett állomány méretéről (a katalógusban rögzített méretdatok alapján), így a változások – könyvek ki- vagy visszavétele, félretétele – követhetők lennének egy automatizált rendszerrel, amely állandóan monitorozza a könyvtári tereket. A hálózatba kötött automata takarítógépek is jelezhetnék az esetlegesen megtalált dokumentumok helyzetét.

A dokumentumok digitális megőrzése és a virtuális térben történő szolgáltatása új médiumként is felfogható; a feldolgozáshoz olyan új adatmezőket kell létrehozni, mint például a dokumentum taktilis vagy vizuális reprezentációja. A szerzők felteszik a kérdést, hogy mi lenne, ha egy könyvtár *A hobbit* első, 1937-es kiadását szeretné az olvasók rendelkezésére bocsátani. Az XR-technológia lehetővé teszi – a papír öregedésének jellemzőit alapul véve –, hogy a gyűjteményben lévő újabb kiadást régiként jelenítsék meg mint virtuális szurrogátumot. Ez a megoldás a muzeális, védett dokumentumok használatában nyit igazán új távlatokat, hiszen az érdeklődők végre teljes egészében hozzáférhetnének a gyűjteményekhez anélkül, hogy a dokumentumok károsodnának; emellett már rég nem létező, de virtuálisan „újraalkotható” objektumok bemutatására is lehetőség adódik.

A jövőben a könyvtárak a nyílt tudomány támogatása mellett mint az XR-tartalmak hitelesítői is szerepet játszhatnak, továbbá a technológia által létrehozott virtuális objektumok tartós megőrzését is biztosíthatják.

(Bódog András)

Lásd még 78, 115, 119, 121

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 92, 100

Könyvtárépítés, -berendezés

131/2020

WAGNER, Janet: Bewegung am Lernort : ein stromerzeugendes Fahrradergometer in der Philologischen Bibliothek der Freien Universität Berlin. – Bibliogr. In: Bibliothek. – 43. (2019) 3., p. 417-420.

Res. angol nyelven

Testmozgás a tanulóterekben: egy áramtermelő kerékpárergométer a berlini Freie Universität filológiai könyvtárában

Berendezés; Egyetemi könyvtár; Gépi berendezések -általában; Használó; Szolgáltatások

A testmozgást elősegítő eszközöket, mint például a futópadot, az irodai kerékpárt vagy az áramfejlesztő kerekeket az intenzív tanulási időszak előtt, közben vagy után lehet használni annak érdekében, hogy növeljük a koncentrációt, mozogjunk és ösztönző tanulási környezetet teremtsünk a könyvtárban. A könyvtár által kínált tanulási tér rendkívül fontos az elmélyült tanuláshoz, oktatáshoz és kutatáshoz. A modern infrastruktúrán, a kényelmes és flexibilis bútorokon kívül a tanulási térben elhelyezett, testmozgást elősegítő eszközök motivációt és mozgási lehetőséget nyújtanak a tanulóknak. Különböző helyszíneken végzett többhetes kísérleti működés után a filológiai könyvtárban áramtermelő kerékpárt állítottak fel.

(Autoref.)

Lásd még 92

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 98, 100, 103

Számítógép-hardver

Lásd 115, 132

Számítógép-szoftver

132/2020

PANUNCIAL, Diana: Librarians, start new game : how academic librarians support videogame scholars In: American libraries. – 50. (2019) 11/12., p. 42-45.

Könyvtárosok, új játék indul – avagy hogyan támogatják a videójátékok kutatását és megőrzését a felsőoktatási könyvtárak?

Felsőoktatási könyvtár; Hardver; Játék; Játéktár; Kutatás információellátása; Különgyűjtemény; Megőrzés; Programozás; Szerzői jog; Szoftver

A könyvtárak sem mehetnek el a videójátékok mint új keletű szórakoztató médiumok térhódítása mellett. A Michigani Egyetem Komputer-, Videó- és Játékkarchívuma több mint 8000 videójátékkal és 60 játékkonzollal büszkélkedhet; a gyűjtemény egyes darabjainak eredete egészen a kezdetekig, az 1970-es évekig vezethető vissza. A Utah-i Egyetem könyvtárában csaknem 500 videójáték várja a játéktervezést tanuló egyetemi hallgatókat, így a kollekciónak nem csupán szórakoztatási, hanem oktatási-kutatási célt is szolgál. A Kaliforniai Egyetem Santa Cruz-i Tudományos és Műszaki Könyvtára külön hangsúlyt fektet a régi videójátékok autentikus bemutatására, amelyhez mintegy 40 játékkonzol, korabeli tévékészülékek és több mint 2000 játék, köztük a hallgatók által írt programok állnak rendelkezésre. A „retro” gyűjtemény elősegíti a tervezéssel és szoftverfejlesztéssel foglalkozó hallgatók tanulását: átélhető bepillantást enged a játékszoftverek ergonómiájának fejlődésébe, nem is említve a kapcsolódó művészi koncepciókat és forráskódokat.

Az intézmények a használat és megőrzés kettős céljával alakították ki ezeket a különgyűjteményeket, holott az előbbiből eredő amortizáció nem segíti elő a videójátékok tartós fennmaradását. Elképzelhető a játékszoftverek digitális megőrzése, ám az egyre komplexebbé váló programok komoly kihívást jelentenek ezen a téren, ahogy maga a könyvtári feldolgozás is gondokat okozhat, ugyanis a videójátékok világában nem járatos könyvtárosok segítségre szorulnak a számukra ismeretlen objektumok metaadatokkal való ellátásában. A videójáték-gyűjteménnyel rendelkező könyvtárak ezért igyekeznek megosztani tapasztalataikat. A hallgatók által írt videójátékokon kívül a kereskedelmi kiadásban megjelent játékprogramok megőrzésére is vannak törekvések. A floppy és egyéb, mára elavult adathordozón kiadott játékokról másolatokat készítenek (virtuális meghajtóknál használatos képfájlként), így modernebb eszközökön (ún. emulátorszoftverek segítségével) is futtathatók. Az archiválásra nincs bevett könyvtári gyakorlat, hiszen eddig elsősorban magángyűjtők foglalkoztak a videójátékok megőrzésével.

A videójátékok esetében fokozottan jelentkeznek a szerzői jogi problémák. 2018 októberében a Kongresszusi Könyvtár és az USA szerzői jogi hivatala megállapodott arról, hogy a könyvtárak törvényesen birtokolhatnak régi videójátékokat abban az esetben, ha azokat az eredeti gyártó bocsátotta rendelkezésükre archiválás céljából. Újabb kihívást jelent, hogy sok régi játék gyártója és fejlesztőcsapata már évekket ezelőtt megszűnt, és a játékszoftverek támogatása is abbamaradt. A jogi szabályozás jellemzően nem tiltja a hallgatók számára a régi szoftverek tanulmányozását, kivéve, ha az a jogtulajdonos digitális jogkezelő rendszerének (DRM) megkerülését szolgálja. A könyvtárak a mások által már regisztrált felhasználói licenckulcsokat sem használhatják újra.

A hallgatók által írt játékprogramok megőrzése sokkal könnyebb feladat, hiszen maguk a készítőik szolgáltatják be munkájukat a könyvtáraknak digitális fájlként. Az archiválás különböző szinteken valósulhat meg: leírás, művészi koncepció, videó a játékménetről, vagy akár a teljes játék forráskóddal együtt. A választás az alkotóé: ha nem kívánja megosztani saját forráskódját, akkor természetesen elég egy rövid absztrakt is. A munkafolyamat hozadéka, hogy a könyvtárosok megismertethetik a hallgatókkal az archiválás menetét, valamint más játékok tanulmányozása közben a szerzői jogkezelés sajátosságaiba is bevezethetik őket.

A cikkben megszólaló könyvtárosok egyöntetűen állítják, hogy e videójáték-gyűjtemények egyetemi könyvtári megjelenése csupán a kezdet; a kollektívoknak követniük kell a játékipar növekedését és a programok fejlődését. A könyvtárosoknak is érdemes lobbizniuk a könyvtárakra vonatkozó szerzői jogi kivételekért, együttműködve a fejlesztőkkel, hogy a régi játékok tartós megőrzése biztosítva legyen, hiszen a videójátékok sok tekintetben azt az új médiumot képviselik a XXI. században, amit a filmek az előző évszázad folyamán – utóbbiak könyvtári gyűjtése is csak nagy késéssel valósult meg. Ha nem cselekszünk, elveszítünk valamit, ami meghatározó korunk mediális terében.

(Bódog András)

Lásd még 76, 102, 119

Elektronikus könyvtár

133/2020

WU, Michelle M.: Shared collection development, digitization, and owned digital collections. – Bibliogr. In: Collection management. – 44. (2019) 2-4., p. 131-145.

Közös gyűjteményfejlesztés, digitalizálás és saját digitális gyűjtemények

Digitalizálás; Egybehangolt állományalakítás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Kölcsönzés; Költségvetés; Könyvtárközi kölcsönzés; Megőrzés; Szerzői jog

A cikk javaslatot fogalmaz meg egy közösen épített, nemzeti digitális könyvtár létrehozására az Egyesült Államokban. Ezt a könyvtárat – számos meglévő tapasztalatot hasznosítva – a következők jellemeznék: közös gyűjteményfejlesztés, automatizált dokumentumszolgáltatás, teljes szövegű keresés, továbbá a digitalizálás mellett a saját gyűjtemények megőrzése és a szolgáltatott tartalom saját ellenőrzésének fenntartása. Ideális helyzetben a cél egy globális, egyetemes gyűjtemény létrehozása lehetne, amely mindenki számára hozzáférhető – a szerzői jogi szabályok miatt azonban országos keretek között reális gondolkodni. A kezdeményezés előképei közé tartozik a *Google* vállalkozása és a *HathiTrust*, a *Digital Public Library of America*, az *Internet Archive* és maga az *OCLC* is. A közösen épített országos digitális könyvtár java-

solt neve: *National Collaborative Library* (NCL). Az NCL eszméje korábbi kezdeményezések (megosztott gyűjtemények és egyéb közös vállalkozások) tapasztalataira épül. Jellemzői a közös gyűjteményfejlesztés, közös digitalizálás és közös szolgáltatás egy központi rendszer révén. Az NCL tevékenységének alapelemei a tagkönyvtári rendszer, a tevékenységek koordinációja, valamint magának a rendszernek a működtetése és finanszírozása.

A nemzeti digitális gyűjtemény alapját a könyvtárak által birtokolt (nem pedig a licencelt) dokumentumok alkotják. Az elképzelés szerint a könyvtárak továbbra is fenntarthatnák és építhetnék „helyi” gyűjteményeiket, de ezek egy előre meghatározott időszak (pl. 1 év) vagy bizonyos feltételek teljesülése (pl. a helyi igények csökkenése) után az egész NCL hálózat számára hozzáférhetővé válnának.

Az együttműködésben gyakorolt gyűjteményfejlesztés, digitalizálás és digitális objektumkezelés sokféle hasznot hozna a társadalomnak, kezdve attól, hogy kibővítené a hozzáférést mindazok számára, akiknek egyébként ezek a dokumentumok nem elérhetők, azon keresztül, hogy a dokumentumok katasztrófa esetén sem kerülnének veszélybe, addig, hogy a gyűjtés és digitalizálás terén csökkenteni lehetne az egymást átfedő erőfeszítéseket és ráfordításokat. A majdan a koordinációért felelős intézmény irányítóként áttekintené a költségeket és díjakat; fejlesztené és fenntartaná a rendszert; emellett elemezné a gyűjteményt: elvégezné a digitalizálás előtti hasonlítást, ellenőrizné a digitális dokumentum elérhetőségét, végül meghatározná a digitalizálandó példányt. Az NCL központi intézményként gondoskodna a koordinált gyarapodásról, a kölcsönzésről (a jogkezelést is beleértve), egy központi keresőfelületről és a fel-

dolgozáshoz biztosított adatcseréről. A tagkönyvtárak által kezdeményezett megrendelések és digitális gyarapodások előtt az NCL adatbankjából ellenőrizhető lenne az azonos címek elérhetősége. A használók közvetlenül az NCL-től vagy helyi könyvtáruktól kölcsönözhetnék a dokumentumokat (alapvetően a digitalizált változatot – a nyomtatott dokumentumot zárt raktárban őriznék), a nem kölcsönözhető dokumentumok csak online lennének megtekinthetők. A platformon a nyomtatott dokumentumokhoz hasonlóan egy digitális tételt csak egy használó kölcsönözhetne egyszerre.

A koordinált együttműködés a jövőben csökkentené a digitalizálási költségeket; a pénzügyi források egyenlőtlen eloszlása miatt azonban az önkéntes vállalások mellett valószínűleg centralizált támogatásra vagy kiszervezésre is szükség lesz. A tagkönyvtárak feladata lenne a gyarapítás, az NCL keretében megosztandó dokumentumok kiválasztása, részvétel a közös digitalizálásban (vagy digitális másolat beszerzése), és a helyi használati szabályok kialakítása. A modell különböző finanszírozási forrásokon alapulna, ezek a szövetségi, illetve állami hozzájárulás, a tagdíjak és a digitalizálás elvégzéséért fizetett díjazás.

Az együttműködés várhatóan előnyökkel jár majd az egyenlő hozzáférés biztosítása és az átfogó gyűjteményfejlesztés területén. Az esetleges kockázatok között a cikk a szerzői jogi problémákat, a technikai fejlesztések dilemmáit és a prioritások kijelölését említi. Az NCL létrehozása széles körű társadalmi támogatást, továbbá jelentős idő- és pénzbeli ráfordítást igényelne.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 76, 90

Kapcsolódó területek

Múzeumok, levéltárak

134/2020

POLÁKOV, Ivan – SMIRNOVA, Mariâ: Community archives in the Manuscript Department of the National Library of Russia. – Bibliogr. In: Global knowledge, memory and communication. – 68. (2019) 8/9., p. 674-688.

Közösségi archívumok anyagai az Oroszországi Nemzeti Könyvtár Kézirattárában

Hagyaték; Kézirat; Különgyűjtemény; Levéltár; Levéltári anyag; Magánkönyvtár; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Tudományos testület

Az utóbbi évtizedekben a levéltári kutatások új lendületet vettek. A hagyományos nézetet felváltó para-

digma szerint az archívumok a történelmi és a kulturális emlékezetet egyesítik. A közösségi archívumok kialakításának és megőrzésének egyedi jellemzői kapcsán nemzetközi és interdiszciplináris szinten egyaránt új kérdések merülnek fel. A jelen kutatás célja az Oroszországi Nemzeti Könyvtár (RNB) Kézirattárában található közösségi levéltári állományok közötti kapcsolatok feltárása a teljes állományon belül. Ezen archívumok történetének, struktúrájának és a Kézirattárba kerülésének a tanulmányozása sokat elárul a XIX–XX. századi Oroszországról.

A közösségi archívumok koncepciója a levéltárban a helyi múzeumok, történelmi társaságok, etnokulturális gyűjtemények, vallási és egyházi archívumok, sport- és szabadidős klubok, valamint az emberi jogokért folytatott küzdelem tevékenysége eredményeképpen megőrzött dokumentumok gyűjteményeit jelenti. Az oroszországi levéltári rendszer sajátosságai:

- A gyűjtemények általában állami levéltárakban vannak. A cári Oroszországban (Nagy Pétertől 1917-ig) rendelet írta elő a fontosabb államférfiak személyes iratainak átadását haláluk után az állami levéltárnak. Ma az alkotmány szerint az összes levéltári anyag az Állami Levéltárban található.
- Oroszországban kisebb szerepe volt a közösségi és az egyéni kezdeményezéseknek, ezért a közösségi archívumok építése és megőrzése nem terjedt el.
- Több európai országgal összehasonlítva jobban megőrződtek a központi állami szervek iratai: a XVIII. század elejétől az archívumokat nem érte nagy fokú károsodás.
- A levéltári állományok nagy része Moszkvában és Szentpéterváron található, a többi régióban kevesebb közösség szerveződött, archívumaik kevésbé feldolgozottak.

Az RNB elődje, a Cári Nyilvános Könyvtár Kézirattárát 1805-ben alapították, állománya az állami testületek anyagaiból, kéziratok könyvek és dokumentumok magángyűjteményeiből, kolostori könyvtárakból, írók, tudósok, közszerelő, zeneszerzők, művészek és építészek hagyatékaiból tevődik össze. A gyűjteményt gyors növekedése miatt már az 1820-as években osztályozni és katalogizálni kellett.

Ma a Kézirattárban több mint 438 ezer egység található 1521 fondra bontva. Közülük mindössze 9 fond származik nem állami szervezetektől. Sok esetben a közösségi archívumok vagy személyi fondokba, vagy tematikus gyűjteményekbe kerültek, számuk így valószínűleg több százra tehető. A közösségi ar-

chívumok különgyűjteményként való megőrzése két úton volt lehetséges:

- az archívum képviselői tudatosan egy gyűjteményként adták át az anyagot az RNB-nek;
- a könyvtári munkatársak (levéltárosok) mesterségesen egyesítették, és a közösség tevékenységének megfelelő tematikus fondba sorolták a dokumentumokat.

A megőrzés egyik problémája, hogy egy társaság dokumentumgyűjteménye általában egy magánlevéltár része. De hol húzódnak a magániratok és a közösségi iratok határai? A legjobb megoldás a digitális módszerekkel történő virtuális rekonstrukció, beleértve a közösségeknek a levéltári (kézirattári) repozitóriumokban és az alapítók, tagok archívumaiban található dokumentumait. Ezáltal az adott szervezet felépítése és belső viszonyrendszerei is feltárhatók.

Az RNB-ben található legtöbb közösségi archívum az irodalom és a történelem területén működő, illetve a könyvvel (bibliológia) vagy a múzeumi munkával összefüggő szervezetekhez kötődik. A cikk részletesen a következő közösségeket és a hozzájuk kapcsolódó gyűjteményeket mutatja be:

- Történelmi társaságok: A Régi Írásbeliség Barátainak Társasága (*Obščestvo Lúbitelej Drevnej Pis'mennosti*, OLDP); Orosz Régészeti Társaság (*Russkoe Arhaeologičeskoe Obščestvo*, RAO); Cári Pravoszláv Palesztin Társaság (*Imperatorskoe Pravoslavnoe Palestinskoje Obščestvo*, IPPO).
- Irodalmi társaságok: Társaság a Nélkülöző Írók és Tudósok Megsegítésére, az ún. Irodalmi Alapítvány (*Obščestvo dlja posobiã nuždaušimsã literatoram i učenyim – Literaturnyj fond*, Szentpétervár); Az Orosz Irodalom Baráti Társasága (*Obščestvo lúbitelej rossijskoj slovesnosti*, Moszkva).
- Könyvtári és bibliográfiai társaságok: Könyvtártudományi Társaság (*Obščestvo bibliotekovedeniã*); Könyvbarátok Társasága (*Russkoe Obščestvo Druzej Knigi*, RODK).
- A XX. század második felének nem állami múzeumai: „Leningrádi tanító” (*LUch*); „Szülőföld” (*Rodina*, alapítva New Yorkban, gyűjteménye az 1990-es években került vissza Oroszországba).

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 73

Kiadói tevékenység

Lásd 89, 90, 111

Közművelődés

135/2020

FLETCHER, Richard: Public libraries, arts and cultural policy in the UK. – Bibliogr. In: *Library management*. – 40. (2019) 8/9., p. 570-582.

Közkönyvtárak, művészetek és kulturális irányelvek az Egyesült Királyságban

Együtműködés -belföldi; Gyermekolvasó; Kapcsolat intézményekkel; Közművelődés; Közművelődési könyvtár; Művelődésügy; Rendezvény; Támogatás -pénzügyi -általában

Az Egyesült Királyságban a közkönyvtáraktól egyre inkább elvárják azt, hogy művészeti tevékenységeket és rendezvényeket biztosítsanak a szokásos működésük részeként. Jelen tanulmány célja, hogy összegezze az utóbbi idők irányelveinek erre mutató trendjeit, mind a könyvtárak, mind a művészeti szektor szempontjából. Részletesen bemutat egy gyerekeknek és családoknak szóló vándorszínházi projektet, hogy megvizsgálja ezen irányelvek néhány gyakorlati kiemelését.

A cikk ismerteti az irányelvek fejlődésének és a területet övező vitáknak a rövid történetét. Tárgyalja az *Among Ideal Friends [Képzelt barátok között]* című előadás-sorozattal foglalkozó vegyes módszertanú kutatás eredményeit, a közönség és a könyvtárosok

körében végzett felmérések és interjúk, földrajzi-demográfiai profilozás, jegyeladási mutatók és olvasó-jegy-adatok alapján.

A könyvtárak és a művészetek közfinanszírozása országos és helyi szinten is csökkent, noha szorgalmazták, hogy a két szektor működjön együtt, ossza meg tapasztalatait és közösségi tudását.

A projekt elsődleges finanszírozója egy művészeti támogatási alap volt. Míg az értékelés holisztikus megközelítés alapján történt, ez korlátozott bármilyen speciális fókuszú elemzést, ami az oktatási hozadékokra vagy az egyéb kezdeményezésekkel összevetett költséghatékonysági vizsgálatokra irányult volna.

A közkönyvtárak számára láthatóvá válhatnak egy sikeres regionális vándorszínházi projekt eredményei és kihívásai, melyeket megfontolhatnak saját tevékenységük tervezésekor, különösen a családoknak és fiatal használóknak szóló rendezvényekkel kapcsolatosan.

A könyvtárak és a művészeti szervezetek eltérő prioritásokkal rendelkeznek e területek vonatkozásában. Bár együttműködnek, a helyzet nem mentes a feszültségektől. A téma jól illusztrál bizonyos kiterjedt vitákat a kulturális érték, a mindennapi részvétel és a kulturális demokrácia körül.

Jelen tanulmány időszerű hozzájárulást kínál a könyvtárakkal kapcsolatos kulturális irányelvek megvitatásához, ld. pl. a Könyvtárvezetők Társaságának *Univerzális Kulturális Ajánlatát* (2017. október).

(Autoref.)

Határtudományok

Lásd 83, 89, 112

Az ismertetett cikkek forrásai

ABI-Technik (DE)	39. (2019) 4.
American libraries (US)	50. (2019) 11/12.
Bibliothek (DE)	43. (2019) 3.
Bibliotheks-Magazin (DE)	(2019) 3.
Bibliotheksdienst (DE)	53. (2019) 10-11., 12.
BuB (DE)	71. (2019) 10., 11., 12.
Cataloging & classification quarterly (US)	57. (2019) 5.
Collection management (US)	44. (2019) 2-4.
College & research libraries (US)	80. (2019) 6.
College & undergraduate libraries (US)	26. (2019) 1.
Computers in libraries (US)	39. (2019) 8., 10.
Čtenář (CZ)	71. (2019) 7/8.
Documentation et bibliothèques (CA)	65. (2019) 4.
Global knowledge, memory and communication (GB)	68. (2019) 8/9.
IFLA journal (I)	45. (2019) 4.
Information and learning sciences (GB)	120. (2019) 11/12.
Information discovery and delivery (GB)	47. (2019) 4.
Information technology and libraries (US)	38. (2019) 4.
Itlib (SK)	23. (2019) 4.
The journal of academic librarianship (US)	45. (2019) 6.
Journal of access services (US)	16. (2019) 4.
Journal of documentation (GB)	75. (2019) 6.
Journal of education for library and information science (GB)	60. (2019) 4.; 61. (2020) 1.
Journal of electronic resources librarianship (US)	31. (2019) 4.
Journal of librarianship and information science (GB)	51. (2019) 4.
Knižnica (SK)	20. (2019) 3., 4.
Legal reference services quarterly (US)	38. (2019) 4.
LIBER quarterly (I)	29. (2019) 1.
Library hi tech (US)	37. (2019) 4.
Library management (GB)	40. (2019) 8/9.
Medical reference services quarterly (US)	38. (2019) 4.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2019) 7., 8.
Public library quarterly (US)	38. (2019) 4.
The reference librarian (US)	60. (2019) 3., 4.
Reference & user services quarterly (US)	59. (2019) 2.
Technical services quarterly (US)	36. (2019) 4.

**Fotótér – új szolgáltatás indult az OSZK-ban
A nemzeti összetartozás
napján**

*Rúdugró katonák a Hoch-und Deutschmeister ezredből.
OSZK Fényképtár; I. világháborús gyűjtemény*

Fotótér – <https://fototer.oszk.hu/> – címmel több mint tízezer első világháborús és régi erdélyi fotót tett közzé a trianoni békeszerződés aláírásának századik évfordulója alkalmából 2020. június 4-én az Országos Széchényi Könyvtár. A képek a nemzeti könyvtár közel hatszázezer dokumentumot őrző Fényképtárából származnak. Az adatbázis segítséget nyújt az online nem elérhető, csak helyben, az OSZK épületében kutatható fényképek hozzáférhetővé tételében is. A fejlesztés nem zárult le, a szolgáltatás szerkezetét a felhasználói visszajelzések alapján folyamatosan finomítják. Az új adatbázis a könyvtár fejlesztésében, az Országos Könyvtári Platform projekt keretében készült el.

(Forrás: oszk.hu 2020.06.03.)